

İLHAN SELÇUK / JAPON GÜLÜ

İLHAN
SELÇUK

JAPON GÜLÜ

Cumhuriyet
Kitapları

Cumhuriyet
Kitapları

Deneme

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

10. BASKI

İLHAN
SELÇUK

JAPON GÜLÜ

İlhan Selçuk'un, pek çok yazın adamını kışkandıracak güzellikte özgün denemeleriyle karşı karşıyasınız bu kitapta.

Duyguyla aklın ve engin bir soyekinin (kültürün) kaynaşmasından doğmuş, yoğunlaştınlıp damıtılmış denemeler... Dilimize, güzel Türkçemize de boyutlar getiren o tadına doyum olmaz denemeler; bilinçli bir çağdaşlığı yansıtıyor: Ulusallığı yüceltmenin nasıl bir evrensellikten geçtiği seziyor; yurdumuzun sorunlarını ve insan sevgisini derinden duyuyorsunuz.

Aklın, bilimin çağımıza katkılarının insana yakışır duyarlıkla birleşime ulaşmasından oluşan bu denemeler gerçek bir düşünürün ışık saçan ürünleri...

Kısa kısa, ama yoğun bir tad... Engin bir dünya görüşü... "Japon Gülü", yazınımıza İlhan Selçuk'un bir armağanı.

ISBN 9944-150-00-2

9

08.34.Y.0298.055

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://irantey.org>

**Cumhuriyet
Kitapları**

İLHAN SELÇUK

JAPON GÜLÜ

YAYIN KURULU

Doğan HIZLAN (Başkan), Turhan GÜNAY, Emre KONGAR, Egemen BERKÖZ,
Ataol BEHRAMOĞLU, Deniz SOM, Erdal ATABEK, Fazilet KUZA

YAYIN YÖNETMENİ

Zeynep ATAYMAN

DÜZELTİ

Zübeyde ABAT

KAPAK/GÖRSEL DÜZENLEME

Haydar BEY

DİZGİ/SAYFA DÜZENİ

Serpil ÜNAY

BASKI

Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

DAĞITIM

10. Baskı: Mayıs 2008

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Prof. Nurettin Mazhar Öktek Sk.

No:2 34381 Şişli - İstanbul

Tel : (0212) 343 72 74

Faks: (0212) 343 72 65

ckk@cumhuriyet.com.tr

www.cumhuriyetkitaplari.com

Yayın Hakları Cumhuriyet Kitapları'na aittir.

Tanıtım amacı dışında izinsiz alıntı yapılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://fantey.org>

Lehan Selcuk
Japon Güllü

İÇİNDEKİLER

Japon Gülü	9
Kusur!	12
Guguk!	15
Üç Kafa!	18
Politikasız Bir Bardak Su Yoktur	21
Dilek	24
Kişilik Savaşımı	27
Çın Çın	30
İnsanlığın Anı Defteri	33
Pusula!	36
Kurgu	39
El Ele	42
Bir Yanlışımız Var	45
Böl ve Yönet!	48
Öküz Taklidi Yapan İnekler	51
Çok Boyutlu	54
Don Kişot Neden Yaşıyor?	57
Çağın Çekimi?	60

Muhabbete Devam	63
Elif Naci	66
Yengemin Bayramı	69
Rodeo	72
O Bir Başka Adam	75
Balıklara Masal	78
Boşuna Gözyaşları	81
İnsan İnsana Yakındır	84
Öfkeli Sol!	87
Kol, Yen, Mintan	90
Arabeski Sevmeyen Ölsün	93
“Herkes Neyse O da O!..”	96
Değişim, Başkalaşım, Döneklik	99
İdeolojik Kazalar	102
Bebek!	105
Bütün Gücünle Bekle	108
Yılmaz Güney	111
Onlar İnsan Değil mi?	114
Mutluluk ve Hüzün	117
Seçmecilik	120
Ezan	123
Söyle Bana Ayna!	126
Sencil Sevgi	129
Bir Kez Söylendi mi	132
Alevi	135
Dinlence	138
Yalnızlık Mektupları	141
İkinci Tanzimat mı?	144
Savaş Cinayettir	147
Lades	150

Aykırı Bir Yazı	153
Ateşten Köprü	156
Elbukâzım'ın Tiyatrosu	159
Fouché	162
Marilyn'den Dalida'ya	165
Eksiklik Duygusu	168
Tavşan Kanı	171
Ayraç!	174
Hieron'un Tacı	177
Sürgünde Ölüm!	180
Başkasının Hayatını Yaşamak	183
Don Kişot?	186
Sırları Dökülen Ayna	189
I'nın Üstündeki Nokta!	192
Uzak Kasabadaki Genç Kızdan	195
Kokteyl Parti	198
Hamamböceği	201
Abidin	204
Gazi'yi Neden Severim?	207
Ohooo	210
Ben de Seni!	213
“Yalan Dünya!..”	216
Tümdengelimlin Tuzağı	219
Aileye Mahsustur	222
Yüzyıllık Soyutlanma	225
Resmi Tarih	228
Çömlekçi	231
Zoom	234
Ölüm Yıldönümünde Reşat Nuri	237
Fikir Değiştirmek ile Dönmek	240

Çağdaşlaşıyor muyuz, Batıyor muyuz?	243
Laikliğin Kaçınılmazlığı	246
Balık, Kuş, Karınca, İnsan, Yılan	249
1 Mayıs Kavgası!	252
Aydın ve Aydınlik	255
Kar Yağıyor	258
Kadınımız ve Tarihimiz!	261
Sızı	264
Fes Tartışması	267
Düşünmek	270
Bir Kahve Pişirimi	273
“Hanımlar Sizin İçin”	276
Arap Harfleri?	279
Fos Çıkabilir	282
Promete	285
Yazı Yaratıktır	288
Efendilik	291
Sinekkaydı	294
Toprak Kaymasına Karşı!	297
“Gazeteci Olunmaz...”	300
Dil Yarası	303
Osmanlı Kitaplığı	306
Ezik ve Yanık	309
Sol Korkusu	312
Dağlarca Çok Yaşasın!	315

JAPON GÜLÜ

Unutmuştum onu.

Dün mutfağın penceresinden baktığımda gördüm, Japon gülü çiçek açmış.

Duvarın dibinde, arsız sarmaşığın nefti kuytulduğunda, mavi çamın dibinde, incecik, yapraksız dallarında, tanımsız güzelliğiyle bana gülümsüyordu Japon gülü.

Bir kuş pencerenin pervazına kondu, bir kibritin alevi parladı, bir bulutun gölgesi yere vurdu. O an anımsadım. Annemin bahçesinden on iki yıl önce alıp getirmiştik. Kar, kış, fırtına, don, yaz, güz, sıcak, kurak demeden yeni toprağına tutunmuştu. Kimsecikler ilgilenmese de kendi kendine yeterdi.

Unutulurdu bütün yıl; aralık ayında, yıl sonuna doğru, tomurcuklanıverdi, insanı şaşırtarak...

Bilmem ki çoktan toprağına karışmış annem mi yeni yılını Japon gülüyle kutlamak isterdi?

Gül edebiyatın baş çiçeğidir.

Aşk simgeleri.

Ama öyle çok kullanılmıştır ki bir taksi şoförünün teybinde çok çalınmaktan cızırdayan arabesk şarkıyı da çağrıştırabilir. Az buçuk edebiyatla ilgili bir kimsenin aklına hemen gül üzerine şiirler geliverir: “*Gülü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz*”; ama bellek zayıflamışsa, aç bir antolojiyi, seç seçebildiğini...

Yahya Kemal'den:

*Hafız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle*

Endurunlu Vasıf'tan:

*O gün endam bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün*

Naili'den:

*Baharı neyleriz o gülzar-ı gonca-femin
Gülüp açılması bin nevbahara değmez mi*

Ahmet Haşim'den:

*Ateş doludur tutma yanarsın
Karşında şu gül-gün piyale*

Divan Edebiyatı'nın gözdesi gülün dostları da belli değil mi:

Bülbül, aşk, diken, ahu, bade, şarap, kadeh, gonca sözcükleri çağrışım zincirinin halkalarıyla kolayca eklemlenir güle; katmerli güller, kokulu güller, gonca güller, dikenli güller baharda açılıverirler.

Japon gülü, bunlardan uzakta yaşar.

Çoğu baharda doğa aldanır, ağaçlar erken çiçeklenir, ortalık donansa da insanın yüreğine kuşku düşer; çünkü kış, kar, don, soğuk geri dönerse vurgununu yiyen sapır sapır dökülecek, renkli cümbüş düş kırıklığı yaratacaktır.

Japon gülünün böyle bir aldanişı yok; çünkü kış kıyamette gülümüyor.

Kimi çiçek zorda açar.

Kayalık dağyamacında, kızgın çöl kuraklığında, pis kokulu bataklıkta, ulu bir ormanın güneş girmeyen kuytulüğünde, hiç umulmadık bir yerde rastladığın çiçek, zindanın dibinde bembeyaz dişleriyle gülümseyen umut gibidir.

Japon gülünün açması için ne ağaçların dallarına su yürümesine, ne toprağın buram buram bahar kokmasına, ne doğanın içten içe kıpırdanmasına gerek var.

Zor günlerin çiçeği Japon gülü.

Belki de bunun için onu çok seviyorum, yeni yıla girerken yine açtığını görünce bir sevindim, bir sevindim; elimi salladım pencereden:

Merhaba Japon gülü!

Kimi insan Japon gülü gibidir.

En zor günleri bekler açmak için; karanlık, soğuk, fırtına, tipi vız gelir.

O kişiyi ne kışın geri dönmesi korkutur, ne kırağı çalması, ne don tutması...

Heeeeey!.. Yurdumun Japon gülleri...

Hepinize merhaba!

KUSUR!..

Einstein, okuldayken sersem bir öğrenciymiş, geri zekâlı sanılmış; koca adam olmuş, kendine gelememiş; tıraş sabunu kullanmaz, el sabunuyla işini görürmüş; neden böyle yaptığını soranlara yanıt verirken:

— *İki sabun kullanırsam, dermiş, aklım karışır.*

Ütüsüz pantolonu, yıpranmış giysileriyle sokakta dolaşırken ıslık çalarmış.

Edgar Allan Poe, mavi ispiroto içermiş.

26 yaşındayken 13 yaşında bir kızla evlenmiş. Poe ile eşi ahşap bir kulübede soğuktan kıkırdayarak yaşarlarmış. Kızcağız besin-sizlikten verem olmuş, bakımsızlıktan ölmüş. Edgar Allan Poe kıza öylesine vurgunmuş ki, bu yaşamları boyunca aşkını dile getiren birbirinden güzel şiirler yazmış.

Ahşap kulübe şimdi bir müze.

Sokrates yoksul mu yoksulmuş. Ona buna borçlanır, komşularından yumurta, tavuk alır; sonra ödermiş. Atina yasalarına karşı geldiği için ölüme mahkûm edilmiş; baldıran otu şerbetini içmiş; zehir bedenine yayılırken birden aklına gelmiş, son dakikalarında yanında bulunan Kriton'a tembih etmiş:

— *Askleipos'a bir horoz borcum var, sakın unutmayın, hemen ödeyin.*

Wells çok küçük yaşında Londra sokaklarında oynarken bir talihsizliğe kurban gitmiş.

Büyüklerden biri şaka olsun diye küçük Wells'i havaya atıp tutmaya çalışmış, ama elinden kayan çocuk taşa çarpmış, bacakları kırılmış.

Aylarca bu yüzden yatakta yatmış Wells. Alçı açılınca da bacağın yanlış kaynadığını görmüşler, yeniden kırıp alçıya almışlar. Ne yapılırsa yatakta? Wells, vakit geçirmek için okumaya yazmaya merak sarmış.

Ünlü yazarın yetişmesinde ilk etken bacağının kırılması olmuş.

Mao Çe Tung, kırmızı bibere tutkunmuş, ekmeğini bile kırmızı biberle yermiş. Azılı bir sigara tiryakisiymiş. Öldüğünde geriye kalan ayakkabılarını yirmi yıldan beri giyiyormuş.

Hiç kravat takmamış.

Mustafa Kemal rakıya düşküncü.

Kuru fasulye ile pilav en sevdiği yemeklerdi. Çankaya'da hava kararırken sofra kurulur, sabaha kadar sürerdi. Atatürk sirozdan öldü.

Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, 35 yaşında ordu komutanı olmuştu. Irak Grubu Orduları Komutanı'yken öğleye doğru kalkardı. Vakti kerahat gelince çadırında sofra kurulur, sehre kadar içilirdi. Birinci Dünya Savaşı'nın en kızgın günlerinde bu görenekten vazgeçilmedi.

Yahya Kemal oburdu.

Yakın dostları şairin yemek yerken çirkin bir görüntü sergilediğini söylerler.

Ahmet Haşim de boğazına düşkündü. Ölümünden önce yatağında hep yemek özlemi çekmiş; köfte, dolma, imambayıldı, baklava edebiyatı yapmış.

Ne var ki her pisboğaz, Yahya Kemal; her boğazına düşkün, Ahmet Haşim; her rakıyı seven, Atatürk; her kırmızı biber düşkün, Mao Çe Tung; her durgun kafalı öğrenci, Einstein; küçükken bacağı kırılan her çocuk da Wells olamaz.

Yeryüzünde milyarlarca yoksul var, Sokrates bir tane...

Mavi ispirto kişiyi şair yapmaz, her 13 yaşındaki kız esin perisi değildir. Poe, geriye o güzelim ürünlerini bırakmasaydı, yarı deli, alkolik ve küçük kızlara düşkün bir dengesiz olarak öteki dünyaya geçecekti.

GUGUK...

Kanaryaya, eşin dostun evinde bir kafeste rastlamışsındır; Divan şiirinde bülbülden geçilmez; serçe penceremizin pervazına konar; martı bindiğimiz geminin çevresinde dolanır; güvercin cami avlularında kanat çırpır; leylek hacılığıyla ünlüdür.

Ya guguk kuşunu nereden biliriz?

Guguklu saatten...

Her saat başı guguklu saatin penceresi açılır, kuşlar başlar ötmeye:

— Guuuu-guk... Guuu-guk...

Birincisi uzun, ikincisi kısa iki hece gibi öten guguk kuşu ne demek ister?

Dilimizde guguk yapmak, birisini kızdırmak ya da alay etmek demektir.

Guguk kuşu kimle alay ediyor?

Gerçekte herkes guguk kuşunun kendisini değil, guguklu saatteki benzerini bilir.

Guguk ilginç bir kuştur, bilimsel adı “cuculus” tur; ama, bu ad genellikle kül rengi olanı için (cuculus canorus) kullanılır. Gugukgillerin çoğu tropik bölgelerde, Güney Amerika’da, Afrika’da yaşarlar. Uzun kuyruklu, sivri akıllı, kıvrık gagalı kuşlardır gugukgiller, ağaçta yaşayanların bacakları kısa, yerde yaşayanların uzundur. Değişik renkte guguklara dünyanın değişik bölgelerinde rastlanabilir.

Guguk kuşu yuva yapmaz...

Yuva yıkar.

Durup dinlenmeden çalışmak, sağdan soldan öteden beriden çerçöp toplayarak yuva kurmak kolay mı? Guguk kuşu alın terinin erdemine inanan bir insan değil; leylak, kırlangıç, serçe bile değil; atmaca, şahin, kartal hiç değil; kötü bir yaratıktır guguk kuşu, asaktır.

Ne yuva yapar, ne kuluçkaya yatar.

Peki ne yapar?

Guguk kuşu başka kuşların yuvalarına yumurtalarını koyar, böcekçil kuşların yuvalarına yumurtlar...

Yuvanın sahibi kuş, zamanı gelince kuluçkaya yatar, uğursuz guguk bu zahmetten kurtulur.

Sonra?

İşin sonrası daha ilginçtir.

Kuluçka süresinde, guguk kuşu, yumurtalarını bıraktığı yuvayı bir gizli ajan gibi gözetlemektedir. Kuluçkaya yatan kuş, yumurtalar birer birer çatladığında şaşırır!.. Kabukların içinden çıkan bu yaratıklar ne? Ana kuş, yem aramak için uçuğunda, guguk kuşu için fırsat doğmuştur; hemen yuvaya baskın yapar, ana kuşun gerçek yavrularını birer birer aşağı atar, yalnız guguk yavrularını bırakır.

Guguk kuşu işte böylesine asalak, anasının gözü, kurnaz bir yaratıktır.

Bir guguk kuşunun kuluçkaya yattığı, yavrularına analık yaptı-

ğı görülmemiştir. Guguk kuşları kuşaktan kuşağa türlerini sürdürmek, yavrularını üretilip büyütmek için hep başka tür kuşları kullanmasını bilmişlerdir.

Kitaplar bu alanda ilginç gözlemlerle doludur. Ana kuş, yurmurtalar çatladığında, büyük bir şaşkınlığa düştükten sonra, olan biteni benimser. Ne de olsa anadır; onca gün üzerinde kuluçkaya yattığı, ısıtıp koruduğu yavrular, hiç beklemediği bir görünümde ortaya çıksalar da görevini üstlenir. Ancak yavru büyüdükçe, anayla arasındaki çelişkiler de büyür.

Acıklı ve korkutucu bir çelişkidir bu; ana kuş analığa düşman bir asalak yetiştirmektedir.

İnsanoğlu, bunca emekle yarattığı ağaç işlemeli güzelim duvar saatlerinin içine neden emeğe düşman guguk kuşunu yerleştirmiş?

Niçin bir başka kuş yeğlememiş?

Düşünülesi bir konu bu.

Her saat başı, uğursuz kuş, işlemeli saatin küçücük penceresinden fırlayıp ötüyor:

— Guuuk-guk... Guuuuu-guk...

Kim bilir, ilk guguklu saati yapan usta başı, belki de gelecek kuşaklara guguk yapmak istemiştir.

ÜÇ KAFA!..

Birincisi medrese kafası.
İkincisi Tanzimat kafası.
Üçüncüsü bilimsel kafa.

Medrese kafası kutsal buyruğa bağlıdır, bilimi kitaba ters düşmediğince benimser.

Aklı yadsır.

Batı'da eskiden vardı...

Doğu'da günceldir.

Uygarlık tarihi, medrese kafasına karşı verilen savaşımmlarla yazılmıştır.

Kilisenin kubbesi Batı'da aklın ışığını hapsetmişti. Aklın aklanması kolay olmadı; çok değil birkaç yüzyıl önce "*Dünya evrenin merkezi değildir, güneşin çevresinde döner*" demenin bile suç olduğu nasıl unutulur?

Osmanlı, matbaayı ve tıpta teşrihi neden yüzlerce yıl sonra ülkeye sokabildi?

Medrese kafası bugünkü Türkiye'de şeriatçıdır.

Tanzimat kafasının özünde taklit vardır.

Medrese kafasından kurtulmanın gereğini görmüştür Tanzimatçı; ama gerçekçiliğin özünü gözden kaçırmış, taklidi benimsemiştir; kendi aklını kullanacağı yerde Batılının her dediğine evet demenin Batılılaşmak olduğunu sanmıştır; eleştirel akıldan uzaktır.

Çıkmazı da budur.

Medrese kafası buyruğa uyar, düşünemezdi. Tanzimatçının buyruğu da Batı'dan geliyor.

Kalıpçılık, Tanzimat fesi gibi kafaya oturtuldu mu, akıl ve bilim dışarda kalır. Şablon, formül, reçete Batı'dan uygulaması bizden; ama nereye kadar?

Medrese kafasıyla Batı kafası arasında sıkışıp kalmış, gerçeği görememiş Tanzimatçı...

Taklit insana değil, maymuna özgüdür.

Bilimsel kafa, eleştirel aklın ışıldağıyla evrenin dört iklimini aydınlatır.

Aklın süzgecinden, bilimin denetiminden geçmemiş bir yargının bu kafanın terazisinde ağırlığı yoktur. Bilim yasaları, bilim yöntemleriyle doğrulandığı için gerçektir. Her gerçek de gerçeklik ufkunu genişleten bir adımdır.

Bilimsel kafa, Batı'nın her doğru dediğine kavuk sallamaz; eleştirel aklın ışıldağı Batı'ya da dönüktür.

Tanzimat kafası, ilk bakışta yerel gibi görülür; Osmanlı'ya özgü sayılır.

Değildir.

Dünyanın her yanında, özellikle Üçüncü Dünya'da Tanzimat kafası yaygındır.

Bu kafanın öykülerini yalnız tarih kitaplarında okumuyoruz, güncelliği de zengindir; ta uzaklarda, Moskova'nın kalıplarına sığışmayı sosyalist, Vaşington'un buyruğuna girmeyi liberal olmakla eşanlamlı tutan pek çoktur.

Bizdeki Tanzimat kafalı daha dün “*Lenin, Engels dedi ki...*” diye konuşurdu; bugün “*Hayek, Popper dedi ki...*” diye konuşuyor.

Ya Gorbacov?..

“*Gorbizm*” üzerine tartışmak hangi Tanzimat kafalının haddi-ne düşmüş?

Gorbacov'un dayanılmaz bir ağırlığı var; çünkü hem Moskova'dan destekli hem Vaşington'tan...

1980'lerde Türkiye ikinci Tanzimat'ı mı yaşıyor?

İlk Tanzimat serbest ticaretin (liberal ekonominin) koşullarını yürürlüğe koyuyor; Batı'nın dayatmasıyla gerçekleşiyordu; ama insan haklarına da açılıştı.

İleri bir adım sayılırdı.

12 Eylül Tanzimatı ise Birinci Tanzimat'tan daha geridir; çünkü serbest ticaret amacıyla yola çıkmıştır; insan haklarında gerilemedir.

12 Eylül paşaları Tanzimat paşalarından daha ilerde değil, geridedir. Reşit Paşa 19'uncu yüzyılın ilerisi, bunlar 20'nci yüzyılın tutucusu...

POLİTİKASIZ BİR BARDAK SU YOKTUR...

Kolomb, bugün Amerika diye anılan kıtaya ayak bastıktan sonra ortaya bir sürü sorun çıktı. Beyaz adamın kafasını kurcalayan bir soru da şuydu:

— *Kızılderilide ruh var mı?*

Ruhu varsa, Kızılderili insandır, Hıristiyanlığın ayrıcalığından yararlanabilir, cennete bile gidebilir; ama bu yaklaşım Avrupalının işine gelmiyor. Beyaz adama göre Kızılderilide ruh yoktur. Bu yaratık at gibidir, köpek gibidir; istediğin gibi kullan, çalıştır, satışa çıkar, öldür.

Peki, Vatikan ne diyor?

Papa Hazretleri düşünüyor.

Yeni Dünya'daki altın ve gümüş yağmasından elbet kilise de payını alacak. Kızılderilide ruh sorunu, siyasal ve ekonomik içerik taşıyor; ama sonunda Kızılderilinin köpekten farklı olduğu yolunda bir karar çıkabiliyor.

Peki, köpeğin ruhu yok mu?

İşte önemli bir soru. Bilim ne diyor? Bütün ömrünü köpekler üzerine deneylerle geçirmiş ünlü Rus bilgini Pavlov'un bu alandaki görüşü:

— *Ruh, can ve maddeyi bölünmez bir bütün olara göz önüne almak yolundayız. Öyle olunca da aralarından birini seçmek zorunda kalmayacağız.*

Gördünüz mü olanı!.. Pavlov, kilisenin inancını yıkıyor; Hristiyanlığın kalıplarını kırıyor. Oysa hiç de böyle bir amacı yoktu; salt bilim adamıydı; köpekler üzerine yaptığı deneylerle bu hayvanların insan gibi ruhsal gerilimlere düşebileceğini kanıtlamıştı.

Pavlov'un politikayla, ideolojiyle, devrimle alışverişi bulunmadığı biliniyor. Bilginin “Bolşevik Devrimi”nden yakınması da ilginç. Yiyecek sınırlaması yıllarında Pavlov, deneklerini beslemek için sıkıntı çekmiş. Ancak sonradan bu sorun da çözümlendi; Sovyet hükümeti bilgine her istediğini verdi.

Sonuçta Pavlov, siyasetle hiç uğraşmadığı halde tutucuların beline vurmuştur.

Darwin, “*eşref-i mahlûkattan*” insanın evrim sonucu hayvanlıktan insanlığa terfi ettiğini ileri sürünce kutsal kitaba ters düşmüştü. Pavlov da insanoglunun pek övündüğü ruhsal ayrıcalığın köpekte bile var olabileceği kuşkusunu ortaya atınca şimşekleri üstüne çekti.

Toplumsal bir yaratık olduğundan, insan ne kadar çabalasa boşuna!.. İster istemez bir dünya görüşünün içinde yer almak zorunda kalıyor. Bilginler için geçerli olan bu kuralın kapsamında sanatçılar da var.

Bach ya da Haendel kilisenin kubbesi altında yetiştiler; ister istemez Hristiyanlığın kalıplarında kişilikleri biçimlendi; yarattıkları müzik oluştu.

Peki, Beethoven?

O, bilinçlidir.

Fransız Devrimi'nin rüzgârları, insan haklarının dalgaları bütün Avrupa'yı sararken Beethoven nasıl bu depremin dışında kalabilirdi? Bestelerindeki ses, devrimin ülkelerinde dile gelen yeni hümanizmayı yansıtır.

Politikaya en uzak görünen sanatçı bile sonuçta bir “politika”nın türevidir.

Dar anlamda politika, bilim adamından ve sanatçıdan uzak kalabilir; ama “depolitizasyon” da eninde sonunda politikanın ta kendisi değil mi?

Çağımızda ise politikasız bir bardak su içmek bile artık olanaksız.

Bugün evimize giren şişe suları bir politikanın ürünüdür. Büyük holdingler, sermaye iktidarının desteğiyle ülke doğasının sularına el koydular; halka suyu ateş pahasına satarak kasalarını dolduruyorlar.

Evet, şimdi buyrun bir bardak su için!..

DİLEK...

Akdeniz geceleri alabildiğine yıldızlıdır. Güneş battıktan sonra gök sabaha kadar karanlıklaşmaz. İçinden dışına bir aydınlık vurur. Hem sık sık yıldız kayar. Nasıl olur bilemezsin. Sanki birisi seni dürter. Başını kaldırdın mı apışıp kalırsın. Kaymaktadır yıldız. İçin çekiliyor gibi olur. Nereye gidiyor yıldız?

Derler ki:

— *Geceleyin yıldız kayarken içinden bir dilek tuttun mu, gerçekleşir.*

Ama kolay mı?

İlk gençliğimin kimi yıllarını güneyde geçirdim. Güneyde gün sıcak, gece ılıktır. Güneş battıktan sonra kendimizi dışarı atar, yıldızlar başımızın üstünde kayarken dolaşırdık. O yıllarda öylesine şaşkındım ki ne zaman bir yıldız kaysa, bu güzelim ışık yolunu seyretmekten dileği unutturdum.

Bir gün aklıma koydum önceden dileğimi saptadım, unutmayayım diye belleğime yazdım...

Yine de kayan yıldızla birlikte kaydım.

İnsanın yaşadığı olayı bilinçle duyumsama çabası, duyularını körletebilir.

Herkes gibi ben de ilk kez bir kızı öptüğümde, yer yarılacak, gök çatlayacak diye bekliyordum. O güne kadar öpüşmeyi hep romanlarda okumuştum. Holivut usulü öpüş nasıl? Erkek kızı şöyle tutuyor, kendine çekiyor, yumuluyor; derken, sıcak bir yaz gecesi gökte yıldızlar kayarken, bir bahçede kendimi bir kızı öperken bulmayayım mı!..

Olayı yaşarken algılamaya çalışıyorum:

— *Ben şimdi bir kızı öpüyorum ha?..*

Aklımı devreye sokunca olayın dışına kayıvermişim; ben nerede, kız nerde?

Öpüş soğudu.

Haritalarda uluslararası sınırlar “*bir nokta bir çizgi, bir nokta bir çizgi*” gösterilir. Öğrenciliğim sırasında coğrafya ödevlerinde harita yaparken sıra sınırlara geldi mi, “*bir nokta bir çizgi*” anlam kazanırdı, düşünürdüm:

— *Acaba sınırı geçmek nasıl olur?*

İlk kez uçakla yurtdışına çıktığımdan olayın tadına yeterince varamadım. Pencereden bakıyorum; bulutlar görünüyor; ama az sonra kendimi yabancı bir havaalanında bulduğumda çevremi biraz şaşkın gözlerle seyrediyorum:

— *Ben şimdi Türkiye’den uzakta mıyım?*

Yaşadığımı algılamak, önemine kendimi inandırmak istiyorum; birden Türkiye haritası gözlerimin önüne geldi, sınırlar bir nokta, bir çizgi, bir nokta, bir çizgi:

— *Şimdi o haritanın dışındayım...*

Yılbaşı gecesi saat 24'te ışıklar söndürölür. Niçin? İnsanlar karanlıkta rahatça öpüşebilsin diye mi? Yoksa geleneğin kökeninde bir başka gerekçe mi var? Yıllar boyu yılbaşılının gece yarılarında kendi kendimi inandırmaya çalıştım:

— *İşte şimdi yeni yıla giriyoruz, girdik...*

İnanamadım.

Düşünmeye de zaman yok; şıp diye yeni yıla giriveriyorsun. Zamanın akışı durdurulamaz ki!.. Zaman, ancak videoda durdurulabilir; elindeki komutun düğmesine basınca filmi dondurursun, başlarsın an'ı seyretmeye...

Yılbaşının tadını belki bu yüzden hiç çıkaramadım; her yıl sonunun gece yarısı, ilk kez öpüşme gibi oldu, üstelik kimileri öğüt de veriyordu:

— Tam gece yarısı gözlerini kapatıp bir dilek tutarsan, istediğin şey o yıl gerçekleşir.

Peki, ışıklar sönük değil mi? Karanlıkta gözleri kapatmanın anlamı ne? İnsan gözleri kapalıyken de karanlıkta mı aydınlıkta mı olduğunu duyumsar; ama her ikisinde de kendi benliğine daha dönüktür, daha duyarlıdır, gizemli bir dünyaya bakıyor gibidir.

Anımsadığım ilk yılbaşından bugüne kadar uzun bir zaman geçti; her yılbaşı gecesi saat 24'te gökyüzünde bir yıldız kaydı; ama ben bir dilek tutamadım.

1988'i 89'a bağlayan yılbaşı gecesi de gözlerim yine kapalıydı; ama dilek tutmak değil...

Uyumak için.

KİŞİLİK SAVAŞIMI

Konuşurken, kimi zaman “H” harfi, üstüne basılarak kullanılır; hele öfke işin içine girdi mi duyguyu sözcüğe aktarmak için musikiye gerek vardır:

— *Kabbbhpe!..*

“H” sessizdir; ama, A’nın yardımıyla rüzgârlanır, uzar, yankılanır:

— *Şabhbhsiyyetsiz herif!..*

Ne yazık ki “*şahsiyetsiz*”in öz Türkçesinde böyle bir olanak yok; “*kişiliksiz*” sözcüğünde hiçbir heceyi hırsla uzatamazsın. Yine de kişiliksiz, aşağılayıcı bir anlam taşır; kişilik ise insan olmanın gereğidir, onurudur.

İnsanın var oluşuyla kişiliği doğru orantılıdır.

Eski çağlarda kölenin kişiliği yoktu. İnsanın insanlaşması yolunda kişilik kazanması uzun bir tarihsel serüvendir. Ortaçağda “*serf*” derebeyi karşısında kişiliğini silmek zorunda değil miydi? Uygarlık geliştikçe bireyciliğin ortaya çıkması, bir rastlantı değil, bir ilerleme sonucudur.

Kişilik, insanların özgürlük ve eşitlik yolunda yürümesiyle gelişen bir kavramdır.

Bir siyahın beyaza başkaldırması ırkların eşitliği yolunda bir adımdır; ama, ırkçılığa karşı savaşımın içeriğinde insanın kişilik kazanması süreci yaşanmaktadır. Sömürülen halkların emperyalizme karşı savaşları, kitleselleşmeden önce, tek tek öncülerin başı çekmesiyle gündeme girdi; sonra ezilen uluslar alınlarını yükselttiler. Mustafa Kemal, bunun için yüreğimizde yaşar; boynu eğik olana, başını dik tutmasını öğretmiş, bize kişiliğimizi kazandırmıştır. Batılıya eşit gözle bakmayı, yalın Osmanlı'dan değil, Gazi'den öğrendik.

Sınıfsal ayrımların azalması, insanın kişilik yolunda yeni kazanımlarına yol açtı. Kişilik sahibi bir insan, çağımızda sermaye sınıfından birisi karşısında ezilip büzülmez. Patron, uygar dünyada bir kişiliğe sahiptir; ama, işçinin kişiliğinden ötede üstünlük taslamaya başladı mı, çağdışına düşer, gerici kimliğine bürünür, ortaçağa kadar yolu vardır.

Ya işçi?

Patronun karşısında *“kişiliksiz”* bir işçi, *çağdaş bir emekçi* sayılabilir mi?

Sermaye iktidarı karşısında ezik büzük, boynu eğik, yalvar yakar bir sendika başkanı kişilikten yoksun değil midir? Bu adam, çağdaş demokrasiye layık mıdır? Bu adam, emekçinin hakkını korumaya mı yönelmiş, yoksa bir dilim ekmek için zilini çalan dilenci ruhuna mı bürünmüş?

İnsanın kişilik yolunda onurunu kazanması kolay değildir; bir çaba işidir.

Dilimiz bizim kişiliğimizin dışavurumu için bir araçtır. Eğer ben kendi dilimi yabancı dillere karşı savunamıyorsam, uygarlığın ulaştığı ufukları kendi dilimde vurgulayabilmekten yoksunsam, kişiliğim eksik kalır. Eğer, bilimde, sanatta ve kültürde yaya kalabiliyorsam, kişiliğim öteki uluslar karşısında geriliyor demektir. Eğer öz-

gür düşünceden ve eleştirel akıldan uzaklaşıyorsam ve başka bir devletin güdümünde yaşamaya razıysam, alnıma vurulacak damga iki sözcükten oluşur:

— *Şahhsıyyetsiz herif!*..

Güdülmek; köleleşmek, insanlıktan istifa etmek demektir; yalnız kişinin sorunu değildir; toplumun, halkın, ulusun, devletin sorunudur. Bir ulus için bağımsızlık, uygarlığa eşit katılma olanaklarını sağlamak içindir.

Eğer “*karşılıklı bağımlılık*” istiyorsan, önce bağımsız olmak zorundasın. Uşakla efendinin ilişkileri de karşılıklıdır; ama, eşit değildir.

Keyfimizden bir savaşım sürecinde değiliz; ister istemez bu uğraşın içindeyiz.

Kişilik savaşımıdır bu...

Türkiye’yi Amerika’nın 15’inci eyaleti ve kendilerini de bu eyaletin yöneticileri sanan “*şahsiyetsiz*”lerin gün geçtikçe çoğaldığı bir toplumda yaşıyoruz ve bu onursuzluğa katlanamıyoruz. Çünkü kişiliksiz insan, varoluşuna ters düşer.

ÇIN ÇIN...

Mutluluk her kılığa giren bir sultandır, tebdil dolaşır, tanıyamazsın.

Dün akşam benim soframdaydı.

Sofra dediğin ne?

Bir dilim beyaz peynir, soyulmuş bir domates, beş on yeşil zeytin, bir dilim kavun, kıvamında kızarmış birkaç dilim ekmek, bir kadeh rakı.

Sultan çıkageldi.

Ne başında kavuk, ne sırtında mintan, ne de kaftan. Tebdil dolaşır dedik ya, Hızır gibidir, özlem duydun mu, bilincine eriştin mi çıkagelir; kimi zaman bir kadındır, kimi zaman bir dosttur, kimi zaman bir haberdur, kimi zaman bir musikidir, kimi zaman bir resimdir.

Sofraya bir kadeh daha koydum, sonra elime sürahiyi alarak sordum:

— *Su?*

— *Evet...*

Su kattıkça rakı beyazlaştı; mis gibi anason kokusu yayıldı; kadeh buğulandı.

— Şerefe!..

Mutlulukla içmek için mutluluğun bilincine erişmekten başka çare yoktur.

Eğer mutluluğu tanımıyorsan, sana merhaba demez; hayatın çileli yollarında bin kez karşılaşsan bile ne sen onu tanırırsın, ne de o sana selam verir.

Mutluluğu tanıyacaksın.

Kim bilir, belki de evin bahçesinde büyüyen çam ağacıdır mutluluk; belki sokağın köşesinde boy atan akasyadır. Evin bahçesinde çam yoksa, sokağın köşesinde akasya salınmıyorsa, pencerenden avuç içi gibi görünen denizdir.

Pencerenden görünmüyorsa deniz, sokağa bak!..

Sokakta oynayan bir çocuk yok mu?

Varsa adı mutluluktur.

Ya yoksa?

Kim bilir mutluluk belki de çocuk değil, bir kedidir, soğuk kış günü camdan sana bakıyor.

Aç pencereyi, girsin sıcak odaya minik kedi. Yavrunun önüne bir tabak süt koydun mu, üşümesi geçer, mırlanmaya başlar; sen de mutluluğu kediyle paylaşırsın.

Ama mutluluk camdan bakan kedi değildir belki, mahpushane penceresinden görünen gökyüzüdür ya da gökyüzünde uçuşan beyaz buluttur.

Gökyüzünde bulut mu yok?

Uzaklaş pencereden, eline bir kitap al, sayfalarını karıştır, işte bir şiir.

Şiir mutluluktur; sözcüklerini inci taneleri gibi belleğine dizebilirsin; dizelerini gözenekleriyle özümleyebilirsin; anlamını içine çekip soluyabilirsin; ama, gerçekten mutluluğa hazırsan...

Ya hazır değilsen?

Sen duyumsamaya hazır değilsen, mutluluk ne ağaç kılığına girip karşına çıkar, ne çocuklaşır, ne de şiirleşip bir kitap sayfasında seninle buluşabilir.

İnsanın amacı mutluluk değil mi?

Bu uğurda yollara düşenlerin sayısı kaç? Ben diyeyim on, sen de ki yüz milyon, berikine göre milyar, bir sava bakılırsa tüm insanlık...

Herkese yeter mi mutluluk?

Hazreti İsa'nın tükenmez ekmeği gibidir mutluluk, paylaşıldıkça çoğalır.

Herkese yetecek kadar mutluluk var.

Mutluluk piyangosu paylaşım üzerinedir; her çekilişte ne büyük ikramiye çıkar, ne de amorti. Çünkü mutluluk bölünemez, ancak paylaşılır. Paylaşma ile bölme arasındaki anlam inceliği, mutluluğun ta kendisidir.

İkinci kadehi doldurdum, mutlulukla tokuşturdum, bir ses yayıldı çın çın...

Mutluluğa içelim.

İNSANLIĞIN ANI DEFTERİ

Elinde şingır şingır küçük bir çan, sırtında camlı dolabıyla eski İstanbul'un dar sokaklarında dar bir gezgin satıcı vardı; yürürken çanını çalar, sonra durup evlerin pencerelerine bakarak bağırırdı:

— Çeeerçiii...

Çerçi ev kadınlarına gerekli şeyler satardı: Toplu iğne, dikiş iğnesi, makine iğnesi, çengelli iğne, makara ipliği, masura ipliği, firke-te, toka, makas, tarak, ayna vb...

Artık çerçi kalmadı.

Kalaycı, lehimci, tenekeci kaldı mı? Mahalle aralarında tezgâhını kurup tenekeleri lehimleyenler, bıçakları bileyenler, tencerele-ri kalaylayanlar nerede? Cim karnında bir nokta. Hepsi de uçup git-tiler.

Birer anı oldular.

Eskiden caddelerde maviye çalar kurşuni pelerinini dalgalan-dırarak ve körüklü çizmelerinin mahmuzlarını şıkırdatarak yürüyen süvari subaylarının albenisi, kadınların bakışlarını çekerdi. Artık as-kerlikte süvari sınıfı yok; motor, atı emekliye ayırdı, binicilik yalnız bir spordur çağımızda...

Pamuklu, yönlü dekler piyasadan kalkalı beri hala dkknları azalıyor. Elinde yayı ve tahta tokmağıyla sokaklarda dolaşan hal-la da yok oldu. Eskiden yatağıın, yorganın yönü, pamuğı zamanla tıkazlanınca evin bir odasında atılırdı; çocuklar için seyrine doyu-lmayan bir eğıenceydi bu...

Yalnız meslekler mi ortadan kalkıyor? Toplumsal sınıfların, kat-manların değışimi çarpıcıdır. Rusya'da mujik kalmadı, Amerika'da köylü var mı? Köy, hayatın defterinden silindi mi, köylülük tmy-le tarihe yazılacak. Bilimsel ve teknolojik devrimin ileri ülkelerde gerçekleşmesi, işçi sınıfının anlamını etkiliyor; kapsamını değıştiriyor.

Değışimin şaşıllacak bir yanı yoktur; devrimci mantığın gereğı-dir dönüşüm...

İnsan yaşılandıka anılarına zlem duymaya başlar; şimdi pek moda olan nostalji tuzağıının çekimi derinleşir; belleğın girdilerinde çıktılarında güzellikler aranır. Ne var ki anı, eski bir sandık odası-n da karanlık dolabın içinde bulunan değıerli bir lamba gibidir. Toz-larını alın, fitilini düzeltin, şişesini silin, hohlayıp parlatın, gazyayı-nı yenileyin, sonra bir kibrit akıp yakın; solgun bir ışık verir.

O güzelim lambanın gizemli ışığı, hiçbir zaman elektriğın yeri-ni tutamaz.

Belki de bunun için ancak elektrik düğmesine basıp ortalığı ay-dınlattığımız zaman soluk alırız; geçmiş geçmiştir; sınıflar katman-lar yok olacak, meslekler defterden silinecek, dünya değışip dn-secektir.

Uygur dünyanın defterinden silinen mesleklerden birisi de cel-latlık olacak...

Padişahların buyrukla adam boğdurduğı yıllar geride kaldı;

ama, 12 Eylül'den sonra onlarca genci ipe çekenlerin yakın anıları günümüze karanlık gölgesini düşürüyor.

Kim astı bu gençleri? Hangi cellat yağlı ipi boyunlarına geçirip ayaklarının altındaki iskemleyi tekmeledi? Ölüm mahkûmunun son sözleri ne oldu?

Tümü de sır...

Güney Dinç'in "*Pençeli Adalet*" adlı kitabını okurken cellatlık mesleğine ilişkin ilginç satırların altını çizdim. Osmanlı için ölüm cezası sıradan bir işlem sayılır; padişah tavuk boğazlar gibi adam boğdururdu. Ancak, toplum belki de bilinçaltı bir tepkiyle cellatların mezarlığını ayrı tutmuş öteki Müslümanlardan...

Eyüp'te Karyağdı bayırının arkalarında bir ayrı yere gömülürmüş cellatlar...

Celladın başına dikilen dört köşe küfeki taşının üzerine de yazı yazdırılmazmış. Padişahına türbe yapan Osmanlı, padişah buyruğuna uyup adam boğazlayan cellada karşı tepkisini de ancak ölümünden sonra gösterebiliyor.

Bir gün gelecek cellatlık mesleği de tarihin yaprakları sararmış defterinde bir anıya dönüşecek...

Tarih, insanlığın anı defteri değil midir?

PUSULA!..

Kimi insanın özyaşamı, herkesin okuyacağı bir ders kitabı gibi gün gün, satır satır yazılır. Çok örnek var bu alanda, ama Willy Brandt yakın bir örnek.

Willy Brandt takma bir isimdir; 1913'te Lübeck'te doğan Karl Herbert Frahm'ın "*kod adı*"dır.

Karl, daha öğrenciyken Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) gençlik kolunda yerini aldı; yükselen faşizme karşı savaşıma katıldı; Hitler 1933'te iktidara geçince Norveç'e kaçmak zorunda kaldı. Bu eylem sırasında Willy Brandt adını benimsemişti.

İkinci Dünya Savaşı patlayınca Alman ordusu Norveç'i işgal etti. Brandt, kendi devletinin ordularından kaçıyordu. Bu kez İsveç'e geçti. Uzun süre gazetecilik yaptı. Savaşın sonra Almanya'ya döndü. Politikaya atıldı. Berlin Belediye Başkanı seçildi. SPD lideri oldu. Başbakanlığa yükseldi. İlerici aydın kimliğiyle ürettiği siyasetler, insancıl, yapıcı, barışçı çizgiler taşıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında en büyük adlarından biridir Brandt...

Ne var ki olayın bu yanı bir ayrı konudur.

Willy Brandt gibi sağın da solun da saygı duyduğu bir örneği

niçin ele aldım? Günümüz Türkiyesi'ne yönelik bir soruyu tartışmak için sağlıklı bir çıkış üssü saydığımdan, Brandt'ın eylemi üzerine hep birlikte düşünmenin yararlı olacağını sanıyorum.

Brandt, 1933'te Almanya'dan ayrıldı.

Bugünden geriye doğru bakınca bu davranış bize doğal gelir, alışılacak bir tutum sayılır. Ancak 1933 Almanyası'nda yaşasaydık, bu kararın pek kolay olmadığını anlayabilirdik.

Hitler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ezilen, hor görülen, aşağılanan Almanya'nın o günlerde ulusal onuru gibiydi. Halk, enflasyon dalgaları altında boğuluyordu; Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmanın ruhsal ağırlığı altında soluksuzdu; umutsuzluk ve kargaşa sokaklarda yol geziyordu. Hitler bir kahraman sayılıyordu; komünizm tehlikesinden ülkeyi kurtarmıştı; halk, tapıyordu Führer'e...

Brandt, çok genç yaşta yurdunu bırakarak Norveç'e kaçarken, moda deyimle "*devletine milletine ihanet*" ediyordu; o dönemde bir başka anlamı yoktu bu eylemin...

Kim derdi ki tarihin akrep ve yelkovanı döndükçe Alman halkının taptığı Hitler insanlık düşmanı kimliğiyle lanetlenecek; Brandt ülkesine dönerek başbakan olacak; herkesin saydığı ve sevdiği kişiliğiyle benimsenecek...

Kimi zaman bir ülkede doğruyu seçebilmek güçleşir, yol yordam zor bulunur.

Türkiye bugün o dönemi yaşıyor.

"*Milliyetçilik*" elbette insanın insanlaşmasında bir aşamadır; ama, faşizmin ve şovenliğin oyuncağına dönüştüğünde insanlığa aykırılışır. Milliyetçiliğin ateşlenip sayrılığın göstergelerine dönüşme-

si bir toplumu yanılırlara sürükleyebilir. Her ulusun kimliğini savunup onurunu koruması başka şey; milliyetçiliğı düşmanlığın bileyetasında keskinleştirmesi başka şeydir.

Almanya'nın yirminci yüzyıldaki tragedyası, koskoca bir ulusun Yahudi düşmanlığında bilincini yitirmesidir. Siyasal iktidarın gece gündüz körüklediğı bu düşmanlık, bir halkın çıldırmasıyla sonuçlanmıştır.

1980'ler Türkiye'sinde kimileri Kürt düşmanlığını Türk milliyetçiliğinin bir gereğı sayıyorlar ve bu tehlikeli oyunu, devlet örgütlerinde yerleşik bazı odaklar da “*devlete ve millete sadakat*” gereğı sanıyorlar.

Tarihsel bir yanılıdır.

Gerçek milliyetçilik, bu yanılığın önüne şimdiden çıkmayı ön görüyor.

İnsana doğru yolu gösteren pusula, insanın insanlaşması yolunu vurgular. Bu yolda dizili hiçbir kilometre taşının üstünde “*düşmanlık*” sözcüğü yazılı değil.

Ülkemiz; işkence, baskı, düşmanlık, kan ve önyargılardan oluşmuş bir devlet politikasıyla hiçbir yere varamaz; uygarlıktan uzağı düşer, geleceğine mutsuzluk yatırımı yapar.

Yüzümüzü aydınlığı çevirelim ki gelecek kuşaklara bakabilecek yüzümüz olsun...

KURGU...

Eski saatler zemberekliydi. Çalışması için kol gücüne, daha doğru deyişle parmak gücüne gereksinme vardı. Eski adamlar saatlerini denize daldırılmış tekne çıpası gibi yelek cebine köstekle sallandırıyorlardı. Günün bir vaktinde cep saati çıkarılır, varsa kapağı açılır, göz ucuyla bakılır, sonra başparmak ile işaret parmağı arasında kulpundan kurulurdu.

Bir günü 24'e bölen bu makineden bir tane edinmek, zamanı saptamak bakımından kaçınılmazdı.

Ne var ki bizim çocukluğumuzda kimi büyükler zamanı saptamak için hep alafranga saati alaturkaya çevirmeye çalışıyorlardı. Kimi zaman büyük teyzeler, amcalar, halalar için bu iş bir soruna dönüşürdü. Namaz vakti mi geliyor?

— *Saat kaç?..*

— *Beş...*

— *Alaturkaya çevirirsek kaç olur? Bu yeni saat çikalı zamanımı şaşırdım...*

Bilimsel-teknolojik devrim, dini bütün Müslümanlara kolaylık yaptı; zemberekli saati tarihe gömdü; artık saatlerin çalışması için

parmak gücüne gereksinme yok; küçücük bir pil yıllarca yeterli; üstelik Japonlar günde beş vakit namaz vaktini haber veren ezanlı saatler yapıp piyasaya sürdüler. Yaşlıların “*Namazı kaçırdım, kaçıracağım*” diye telaşlanmaları geçmişte kaldı.

Yeni saatler kurulmuyor.

Oysa saat kurmak pek keyifliydi; teknoloji kimi zevkten insanı yoksun bırakıyor.

Yalnız saati kurmak mı keyifliydi? “*Kurmak*” insan yaşamının yaygın bir eylemidir: Çadır kurmak, ev kurmak, iskele kurmak, kapı kurmak, sofra kurmak, turşu kurmak, salamura kurmak, şirket kurmak, kamp kurmak, komplo kurmak, tuzak kurmak, hükümet kurmak, kumpas kurmak, pusu kurmak, bağdaş kurmak, cümle kurmak, hayal kurmak, köprü kurmak, takım kurmak; say sayabildiğin kadar; hayatın değişik yaşantılarında kur kurabildiğin kadar...

Bir de insanı kurmak var.

Kişiye robotlaştırdın mı kurabilirsin. Hintli yazar Salman Rüşdü, “*Şeytan Ayetleri*” adında bir roman yazmış. Ayetullah Humeyni bozulmuş bu kitaba; fetvayı vermiş: “*Salman Rüşdü’ü yü öldürene 2.6 milyon dolar armağan edilecek.*”

Şimdi birer saat gibi kurulmuş bağınazların akrep ve yelkovanları cinayet işlemek üzere birbirleriyle yarışıyorlar. Dünyanın gözleri önünde bir ölüm kurgusu düzenlenmiştir; hem de uluslararası boyutlarda bir cinayetin tik-taklarını işitiyoruz.

Bilimsel ve teknolojik devrim, iletişimi öylesine yoğunlaştırdı ki dünya küçük bir kasabaya dönüştü; herkes her şeyden haberdardır artık...

İşlenecek cinayetten bile.

Eskiden cep saatinin kapağını açıp çarkları ve zemberekleri seyretmeye bayılırdım.

Birbirine geçmiş çarkların dişlileri, birbirine kenetlenerek uzayan saniyeleri vurgulardı. Vaktin eklemlerinde zamanın süreçlerini düşünmek, gerçekliği kavramak yolunda sanki düşüncemi etkiler, içimde bilinmeyen bir tedirginlik yaratırdı.

Zamanı düşünmek, gerçekliği kavramak yolunda yararlıdır. Çünkü her gerçek, zamana yayıldıkça, esner, değişir, dönüşür. Eğer insan yalnız an'ın gerçeğine teğet geçerek yaşarsa eksik yaşamı ya da yaşanmamışlığı gönlünde sürükleyerek yıllarını geçirecektir.

Bir cep saatini kurmak bana eskiden zamanı kurmak gibi gelirdi. Sonra zamanı kurmanın olanaksızlığını yaşadıkça anladım. İnsanoğlu zamanın dışına çıkamıyor. 14'üncü yüzyılda yaşayan insanı, içinde yaşadığı zaman belirleyip kuruyor; 16'ncı yüzyılda, 18'inci yüzyılda ve 20'nci yüzyılda yaşamış olanlar da yaşadıkları zamanın zembereklerini kurduğu insanlardır.

Geniş zaman boyutlu ve yelpazesi içinde düşünmeye çalışanları bu yüzden tehlikeli sayıyoruz, “*marjinal*” diye niteliyoruz. Atalarımız ne söylemişler:

“*Zaman sana uymazsa, sen zamana uy!..*”

Ya uymazsan?

Adın ilkaşamada “*uyumsuz*”a çıkar; uyumsuzluğun siyasal yöndeysen sonun cezaavidir. Zamanın ne olduğunu en çok duyumsayabilecek yerdir orası. Hapishanelerde saatler öylesine tembelleşir ki...

Ne kadar kurarsan kur, yeterince çalışmazlar.

EL ELE...

Bir bayram günüydü sanırım. Alacalı bir anı. Güneşli bir hava. Babam elimden tutmuş, yürüyoruz. İlk kez büyüdüğümü duyumsadım; sıkıldım babamın tutmasından elimi; çektim, koşmaya başladım.

Ardımdan bağırdı:

— *Dur oğlum, nereye?*

Nereye mi?

Çevre kalabalık. Kaldırımlar dopdolu. Tramvaylar çan çan. Dükkânlar sıra sıra. Ötekine berikine çarpıyorum. Yürüyenlerin gölgeleri üstümden geçtikçe gözlerim kamaşıyor. Güneşi bir görüyorum, bir yitiriyorum.

Nereye?

Bilmiyorum ki gideceğim yeri...

Babam yetişti, elimden tuttu:

— *Bırakma sakın!..*

Yan yana yürümeye başladık yine; ama içimde bir sıkıntı. Çekmek istediğim elimi babam bırakmıyor; huysuzlanıyorum.

Duruyor babam, bana bakıyor:

— *Ne istiyorsun?*

— *Hiç...*

Aradan yıllar geçti.

Büyüdüm.

Liseye gidiyorum.

Bir ilkyaz günü...

Okul yolunda ağaçlar var. Güneş bir görünüyor, bir saklanıyor ağaçların ardına; benimle saklambaç oynuyor. Çiçek kokusu duydum birden...

Başım dönüyor.

Koşmaya başladım...

Nereye?

İçimden çantayı yere vurmak, okulu asmak, kırlarda yatıp yuvarlanmak geliyor.

Birden bir ses duyar gibi oldum:

— *Dur oğlum, nereye?*

Döndüm baktım, kimse yok.

Babam elimi tuttu sanki:

— *Bırakma sakın!..*

Kendime geldim, okul yolunda yürümeye başladım, güneş ağaçların ardında bir görünüyor, bir kayboluyor.

Mahkemedeyim.

Sanık sandalyesinde oturuyorum.

Tam karşımda bir yargıç...

Öylesine bir yargıç...

Emir kulu, dar gelirli, bürokrat, üstünden emir almış, mahkûm edecek beni...

Pencereden bakıyorum, masmavi bir gök, bulutlar uçuşuyor; birden tepem atıyor: Kalk ulan, şu herifin ne aşağılık bir böcek olduğunu suratına haykır...

Tam kalkacakken, birisi omuzumdan bastırıp soruyor:

— *Nereye?*

Tutukluyum.

Arkama dönüyorum, hiçbir görevli yok. Beni yerime oturtan görevliler değil...

Peki, kim?

Babam.

Uzun yıllar önce öldü babam; ama ne zaman bir çocukluk etmeye kalksam yetişiyor.

Belki o her yerde bana yetişen, babam değil, benim; içimdeki ikinci benim.

Her insan gibi ben de büyüdükten sonra benliğimde baba-oğul birlikte yaşıyoruz. Oğul ne zaman bir yaramazlık yapmaya kalksa, baba işe karışıyor:

— *Dur bakalım!..*

O zaman elinden tutuyorum, tıptış tıptış, uslu uslu yanında yürümeye başlıyorum.

BİR YANLIŞIMIZ VAR...

20'nci yüzyılın ilk yarısı. Sanırım 1930'lu yıllar... Rahmetli dostum Safder Tarım, tıp öğrencisi. Ailenin kızlarından birini bir tüccar isteyince; Safder büyükleri uyarmış:

— *Bu adama verip kızın başını yakmayın!.. Yakın gelecekte tüccarlık diye bir meslek kalmayacak.*

Delikanlı Safder, büyük coşkuyla fikrini savunuyor; ailenin büyükleri bu ateşli çocuğa şaşkın gözlerle bakıyorlar; dünyada yeni bir şeyler olduğunu seziyorlar.

Aradan yarım yüzyıl geçti.

Yeryüzünün bir bölümünde tüccarlık ve işadamlığı artık meslek değil.

Sosyalist ülkelerde işadamı yok. Neden olsun? Alüminyum tencere kalaycılığa, otomobil nalbantlığına paydos borusu çalmadı mı? Demiryolu ağı bilgisayara bağlandı mı, makasçılara ne gerek var? Bilimsel ve teknik devrimin yoğunlaştığı dünyada kimi eski meslek tarihi karışıyor.

Yine de dünyanın büyük bir bölümünde işadamlarının etkinliği çok büyüktür.

İşadamı kimdir?

Kapitalizmin kuramında işadamlarının tanımı tartışmalıdır. Kimisi işadamı ile girişimciyi bir tutuyor, kimisi ayırıyor; ancak herkesin birleştiği bir nokta var: İşadamı, belirli bir rizikoyu üstlenen kişidir. Esnaf ve küçük tüccarla işadamı belki bu noktada birbirinden ayrılır; işadamlarının yaratıcılığı ve girişimciliği ağır basar. Kapitalist gelişmenin ve sanayileşme sürecinin tarihinde büyük işadamlarının hayatları okunurken, insanoğlunun ne yaman bir yaratık olduğu bir kez daha anımsanır.

Gerçek şudur ki işadamı kapitalizmle birlikte var olmuştur, kapitalizmin bittiği yerde tükenecektir.

Kapitalizm bir yaşam biçimidir, dünya görüşüdür, kurallar yumağıdır, hukuk örgüsüdür. Sermaye dünyasının koşulları ve değer yargıları, işadamlarının, keyfine bağlı değildir; işadamlarının dışında tıkr tıkr çalışır.

Amerika'da böyledir, Avrupa'da böyledir; Türkiye'de böyle olması gerekmez mi?

Bir işadamı borç senedi imzalamış; senedin vadesi dolmuş; borcun para karşılığı ertesi günü banka veznesine ödenecek; ama, işadamlarının parası yok.

Gece...

İşadamı uyuyamıyor. Sağa dönüyor, sola dönüyor; doluya koyuyor almıyor, boşa koyuyor dolmuyor? Ne yapsın? Nasıl bir çare bulsun? Ya protesto edilirse? Saygınlığı iki paralık olursa? İşadamı yorgunluktan ara sıra dalsa bile ter içinde uyanır; gözünün önünden icra memurları geçer, haciz tebligatı sonbahar yaprakları gibi uçuşur, iflas korkusu yüreğini kemirir.

Kapitalizm acımasızdır. Eğer kapitalizmin çarkları tıkır tıkır işlemezse, düzen yıkılır. Bu çarkın dişlileri arasında öğütülen çok işadama vardır. Kimilerini intihara kadar sürükler kapitalizmin hukuk kuralları. Şerefini kurtarmak için tabancayı şakağına dayayan işadamlarının öyküleri liberalizmin tarih sayfalarında ibretle okunmalıdır.

Ama bizimki bir başka kapitalizm...

Sözde liberalizm...

Protesto mu? İflas mı? Haciz mi?

Haydi canım sen de!..

Gazeteler haberlere yetişemiyor. Protesto dediğin ne ki? Haciz konmuş, konmamış; kimin umurunda? İflas, ilan edilse de bir, ilan edilmese de...

Maşallah bizim işadamlarına her şey vız geliyor. Borçlarını ödemeyen işadama piyasada itibar görüyor, demeçler veriyor, hükümete yol gösteriyor, ülke sorunlarında herkese akıl öğretiyor, kokteyllere gidiyor, törenlere katılıyor...

Kapitalizm bu mu?

Sanırım bir yanlışımız var.

BÖL VE YÖNET!..

İkinci Dünya Savaşı dönemi. Adana’da bir okul. Dersimiz: Hindistan!.. Öğretmen, Hindistan’ı anlatırken sözcüklere vura vura yineliyor:

— *400 bin İngiliz, 400 milyon Hintliyi çekip çeviriyor; 100 yıldan beri sömürüyor.*

Sınıfın penceresinden görünen gökyüzü masmavi. Çocuk aklımla düşünüyorum. Nasıl olur? 400 bin kişi, 400 milyona nasıl egemen olur? Önümdeki kâğıda timsah markalı kurşun kalemle sayıları yazıyorum, bölüyorum: Bin Hintliye bir İngiliz düşüyor!.. Hintliler isteseler, İngilizleri tükrükle boğabilirler.

O yıllarda ne *çelişkiler yasasını* biliyordum, ne *sınıf* denilen toplumsal gerçekten haberim vardı; ama öğretmen, sömürgeciliğin ve emperyalizmin temel kuralını dile getirmişti:

— *Böl ve yönet!..*

Hindistan, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlığını kazandı. Ne var ki, “*Böl ve yönet*” formülü güncel dünyamızda geçerlidir. Güney Afrika’da siyahlar beyazların karşısında neden yetersiz?

Bu lke nüfusunun 4.5 milyonu beyaz, 2.5 milyonu melez, 16 mil-
yonu siyah. Nasıl oluyor da siyah çoğunluk boyunduruk altında ya-
şıyor? Çünkü kimi o kabileden, kimi bu kabileden... Herifi yakasın-
dan tutup silkelesen:

— *Ulan!.. Kendine gel, aynaya bak, sen siyahsın, seni yöneten
beyaz değil mi?*

— *Evet..*

— *Peki, neden ırkçılığın defterini dremiyorsun?*

— *Bilinçsizlik yüzünden...*

Siyah polis; ırkçılığa, apartheid'e, köleliğe başkaldıran siyaha sı-
lah çekiyor.

Eskiden bizim mahalle kahvesinde ya da köy ocağında, 400 bin
İngilizin 400 milyonluk Hindistan'ı nasıl zincire vurduğuna çok řa-
şılırdı. şimdilerde Güney Afrika'da yaşanan siyah-beyaz kavgasını
televizyonda seyreden köylümüz, işçimiz, küçük memurumuz ve es-
nafımızın gnl, karaderili mazlumlardan yanadır. Ah!.. şu zenci-
ler birleşip btnleşseler de sömürücü beyaz azınlığa dersini verip
haddini bildirirler...

Ne yazık ki, sömürücünün "*Bl ve yönet*" kuralı işliyor; sm-
rülen çoğunluklar smrcye karşı bir türlü birleşemiyor; ille de
aralarında bir çelişki çıkıyor; bu çelişkiyi sömürücü pompalayıp şi-
şiriyor...

Nasıl bir çelişki körükleniyor?

Zamanına ve yerine göre kimi zaman soy, kimi zaman kabile,
kimi zaman aşiret, kimi zaman din, kimi zaman mezhep, kimi za-
man çıkar çelişkisi fırında pişirilip bilinçsiz kitlelerin önüne sürü-
lr; çoğu zaman bu yolda başarı kazanılır, kimi zaman da kişisel e-
lişkiler alabildiğine pompalanır.

Emperyalist, tarih sürecinde ustalaşmıştır, mazlum halkları birbirine düşürmeyi çok iyi öğrenmiştir; ikincil, üçüncül, dördüncül ilişkileri, birincil çelişkinin üstüne çıkarıp, güncel kavgaları körükledikçe, halk kitlelerinin toparlanıp bütünleşemeyeceğini, parçalanıp güçlerini birleştiremeyeceğini sömürücü egemenler pek iyi bilirler.

Oyun hep aynı formül üzerine kurulur:

— *Böl ve yönet!*..

Bölünme çatıdakilerden başlar, aşağıya doğru yayılır, kitleler parsellenir; emekçi halk birbiriyle uğraşmaya başladı mı, sömürücü sermaye gücünün ekmeğine tereyağı sürülür, siyasal kavga tadından yenmez olur.

Gelelim günümüz Türkiye'si'ne...

“Sol kesimden neden birleşme ve bütünleşme olamıyor?” sorusuna yanıt bulmak zorunda değil miyiz?

Biliyorum, içimizde pek ateşli olanlarımız var, konuştukları zaman mangalda kül bırakmıyorlar, bölünme için ne gerekçeler yaratıyorlar, laf üstüne lafla gökdelen kuruyorlar; ama yine de önünde sonunda sömürücü egemenin *“Böl ve yönet”* formülü işlemiyor mu?

ÖKÜZ TAKLİDİ YAPAN İNEKLER...

Yaşlı çömlekçi, bir topak çamuru tablaya oturttu; ayağıyla tezgâhın çarkını çevirirken, elleriyle çamura biçim vermeye başladı. Dönen tablanın üzerinde bir testinin biçimi beliriyor, yuvarlak bedeni genişleyip daralıyor, ağzı uzuyor, kulpu değirmileşiyordu. Çamur canlandı; testi, Hayyam'ın diliyle konuştu:

*Bir şah idim, altın kupam vardı;
Şimdi neyim? Testi oldum şaraba.*

Testinin başına bir yoksulun ayağı, kulpunda bir sultanın kellesi, gözeneklerinde zamanın gizemi, biçiminde sanatın esini dile geliyordu.

Plastik çıkalı testinin pabucu dama atıldı. Testi; toprakta, çamurdu. Plastik ne? Bir petrokimya ürünü. Garip, yapay, irkiltici bir madde. Eski insan, testiye kıranla suyu getireni ayırmaya çabalar; plastik kırılmıyor ki ünlü atasözü geçerli olsun!.. Gelecekte köy çeşmesi de kalmayacak; herkesin evinde musluklardan gürül gürül tertemiz su akacak.

Testiye bakan şair ya da feylesof ne inciler döktürürdü!.. Plastik damacanaya bakan kişi ne yumurtlayabilir? Esin perisi plastiğin kimyasından ne üretebilir?

Plastik bir leğen, bir kova ya da bir sürahiye yakıştırıp da şöyle konuşabilir misiniz?

— *Eskiden neydim, şimdi ne oldum? Koskoca bir holdingin başıydım, Bakanlar Kurulu'nun ağasıydım, şimdi oldum bir damacana...*

Ya da bir şiir yazabilir misiniz:

— *Ey plastik damacana!.. Kulpunda bir Jaguar, kapağında bir Lockheed, dibinde rüşvet...*

Testi, çamurdan yapılır, kırılınca toprağa karışır. Kör olası plastiği toprak da yadsıyor. Denizlerin dibi plastik artıklarıyla dolu; kentlerin çevreleri, yolların kenarları, şehirlerin arsaları plastikten birer çöplük...

Çöplük, pislik demek...

Pislik de kir.

Ateş, ateşe tapanı da yakar; pislik, kirli adamı daha çok kirletiyor.

Eskiden sabun vardı.

Ve öğüt verilirdi:

— *Suya sabuna dokunma!..*

Yıkamak bir sorundu; kirli çamaşırlar evde bir olay yaratırdı. Kirler yumuşasın diye çamaşır bir gün öncesinden suya bastırılırdı; kazanlarda sular fokur fokur kaynatılır; çamaşırcı kadınlar kirleri çıkarmak için nasırlı elleriyle çamaşırları çitilemekten yorulmazlardı.

Sonra deterjan çıktı.

Dehşetli bir temizleyici sentetik deterjan, plastik gibi bir “sonradan çıkma”, çağımızın son icadı...

Çamaşır makinesine deterjan tozunu atıyorsun, düğmeye basıyorsun. Artık ne çamaşırcı kadına, ne kazan kazan kaynatılan sulara gerek var. Her evde bir robot bulunuyor. Makinenin düğmelerini ayarlıyorsun, programlıyorsun, başlıyor:

Bir sağa, bir sola...

Bir sola, bir sağa...

Robot her şeyi temizliyor, deterjan kirli çamaşırları pırıl pırıl yapıyor.

Ancak çamaşırları kirden arındırmak günümüzde kolay olsa da adam müsveddelerini temize havale etmek zor. Bunların pislikleri, kokuşa kokuşa tüm toplumu sarıyor.

Pis insan kendi kokusunu duymaz.

Pisliğe bulaşanlar, kirlene kirlene yaşamayı doğal sayanlar, kokuşmuşluğun felsefesini savunurlar:

— *Canım!.. Rüşvet her yerde vardır, nüfuz ticareti dünyada yaygındır, büyük çıkarların kavşağında bulunanların çevresinde söylenti çoktur; öküzün altında bir buzağı aramaktan vazgeçelim, serinkanlı olalım...*

Böyle toplumlarda kimi inekler öküz taklidi yaptıklarından emzirdikleri buzağılar görmezlikten gelinir; koskoca bir hayvan sürüsü ülkeye böyle yayılır.

ÇOK BOYUTLU

Üç dört yıl önceydi. Bir yaz günü babadan kalma dürbünle uzaklara bakıyordum. Her nedense sol gözümün ayarı bir türlü tutmuyordu. Ağaçlar puslu, dağlar sisli, insanlar bulanık görünüyordu. Sakatlık gözümde miydi, dürbünde mi?

Başvurduğum hekim inceledi gözümü, teşhisi koydu:

— *Katarakt.*

Eskilerin “*perde*” dedikleri sayrılık kısa sürede ilerledi. Sol gözüm görmez oldu. Artık yazmak bir sorun. Yürümek bir sorun. Merdiven çıkıp inmek bir sorun... Tek gözle derinliği göremiyor insan, üçüncü boyutu algılayamıyor.

İşte o zaman üçüncü boyutun ne kadar önemli olduğunu anladım. Derinlikten yoksun bir dünyada yalınkat yaşamak, perspektiften yoksun tabloyu seyretmek gibi bir şey...

Demiryolunda bir trenin nerede olduğunu bilmek için hattın kaçınıcı kilometresinde bulunduğunu saptamak yeter. Deniz ortasındaki bir gemi için iki boyuta gereksinme var. Enlem ve boylam çem-

berlerine göre teknenin yeri belirlenebilir. Uçak yolculuğunda ise bir üçüncü boyut gerekiyor. Yüksekliği saptanmayan uçağın nerede olduğu bilinemez.

Mimarlıkta üç boyut zorunludur. Eski çağlardan bu yana iki boyutlu yapı düşünülemedi. Ama resimde ve müzikte koşullar daha değişiktir. Minyatürde üçüncü boyut yoktur. Biz resim sanatında üçüncü boyuta geçen yüzyılda kavuşabildik. Bugün bile tek sesli müzikle yetinmek isteyenlerimiz yok mu?

Uygarlık bir bakıma çok boyutluluk demektir. Sinema sanatı bunun çarpıcı bir örneği. Çağdaş sinemada sanat değeri taşıyan bir filmi bütün boyutlarıyla kavrayabilmek için insanın da çok boyutlu olması gerekmiyor mu?

Ya edebiyat?

Sanırım Divan Edebiyatı'nda tek boyutluluğu aşabilen şiir sayısı çok değildir. Derinlik denen kavramın romanda somutlaşması bir rastlantı mı? Uygarlığın belirli bir aşamasında roman sanatının ortaya çıkması rastlantıyla açıklanamaz. İnsanoğlu gökyüzünde uymasını ve okyanusun derinliklerine inmesini binlerce yıllık bir gelişmeden sona gerçekleştirebildi. İnsan ruhunun çelişkili derinliklerine iskandil sallandırabilmek de aklın yetkinliğinin sonucudur.

Bir köşe yazısında bile kimi zaman tek, kimi zaman çift, kimi zaman üç boyut bulunur. Kuşkusuz üç boyutu birden kısa bir yazıya sığdırmak güçtür. Ama olmayacak şey değil...

Koskoca doğa, bazen avuç içi kadar bir resme ya da bir yeşil yaprağa sığmıyor mu?

Dünyayı tek gözle gördüğüm günlerde bir gerçeği daha öğrendim. Bilmiyordum, sordum.

— *Tek gözü kör olan insan ne yapıyor? Bütün yaşamını üçüncü boyutu duyumsamadan mı geçiriyor?*

Hekim:

— *Onların bu eksikliğini gideren bir gelişme olur, dedi, eksiklik kapanır.*

Nasıl kapanır diye kurcalamadım? Beyinsel bir etken mi boşluğu doldurur? Niteliğini bilemediğimiz sezgiler mi güçleşir? Ya da aklın özel bir gözü mü vardır? Sanırım vardır. Yoksa bir insana bakarken görünen boyutları dışındaki derinliğini nasıl duyumsarsınız? Bu görmekle olabilecek iş değil. Üstelik bakmakla görmek, görmekle algılamak, algılamakla anlamak, anlamakla bilinçlenmek arasında bir yol var.

İnsan bütün yaşamı boyu bu yolda yürüyor.

Bir süre tek gözle doğayı görerek üçüncü boyuttan yoksun yaşamak ilginç deneyimlere yol açıyor.

Diyelim masanın üstünde bir kibrit kutusu var, almak için elini uzatıyorsun; ama kutuyu ilk anda tutamıyorsun, el yordamıyla kavrayabiliyorsun. Üç boyutu birden algılayamadığın için eşyanın yerini önceden tam kestirip saptayamıyorsun.

Kibrit kutusunda bile geçerli olan bu kural, insan konusunda daha karmaşıklaşıyor. Bir insanı kavrayabilmek için onu bütün boyutlarıyla görmek gerekmez mi?

Öylesine güç bir uğraş ki bu... Yalınkat kişilerden sıkılıyorsun, çok boyutlulardan yoruluyorsun...

DON KİŞOT NEDEN YAŞIYOR?..

Don Kişot'u yediden yetmişe herkes bilir; roman dünyasında bir başyapıttır.

Don Kişot (ya da Don Quijote) çifte kimlik taşıyor. Birincisi Mancha yöresinde herkesin sevdiği, saydığı, sağduyulu, sevecen, erdemli ve efendi Alonso Quijano; öteki kahraman şövalye, çılgın Don Quijote...

Bildiğiniz gibi kahramanımız ruh hastasıdır, çifte kimliğinin birisi gidip birisi geliyor. Akıllı uslu bir mülk sahibinin durup dururken gezginci şövalyelere özenip serüvenlere atılmasının bir başka anlamı var mı? Zırhlı kılıçlanıp ata atlayarak yollara düşmesi, binbir tehlikenin içine dalması, yeldeğirmenlerine saldırması, sevdalara düşmesi elbette sayfalar boyunca tatlı tatlı okunuyor.

Ama romanın sonu acıklıdır; Don Kişot yatağa düşer, Azrail tepesindedir. Halkın "*Manchalı Don Quijote*" diye tanıdığı iyi yürekli "*Alonso Quijano*" ölecek mi?

Sevgili at uşağı, dostu, yarı vefakârı Sancho, gözyaşları içinde yanı başına diz çöküp yalvarıyor:

— *Ah, sevgili efendiciğim, ölmeyin daha... Yeryüzünün en bü-*

yük çilgınlığı, ortada fol yok yumurta yokken, silahla falan değil de saçma sapan bir kederle ölüp gitmektedir.

Ne var ki kahramanımız ölüyor. Yakınlarından Carrasco'nun yazdığı ağıt oldukça dokunaklı:

*Bilindiği gibi can verdiği gün bile
Ölüm pabuç bırakmayacak kadar
Yürekli bir insan olan ünlü şövalye
Şu bir avuç toprağın altında şimdi*

*Dünyada aldırış ettiği yoktu,
Çoğu zaman korku ondan korktu
Ve sonunda herkes kabul etti ki
Çılgın gibi yaşadı, akıllıca can verdi*

Doğrusunu isterseniz, bu ağıt insanı hem üzüyor, hem düşünüdürüyor; dizeler bir ikilemi ya da çelişkiyi içermektedir; çünkü “yürekli şövalye”nin “akıllıca can verdiğini” belirtiyor. Gerçekten de olay böyledir; Manchalı Alonso Quijana hasta döşğinde Azraille tanışacağını anlamış, yörenin papazını çağırıp günah çıkartmış ve romanda yazdığı gibi “*tam bir Hristiyan gibi ruhunu Tanrı'ya emanet etmiştir*”.

İşte burada bir soru ortaya çıkıyor:
Ölen gerçekte kimdir?

Eğer iyi yürekli halim selim Alonso Quijano ise, mezar taşındaki ağıt yersizdir; çünkü “ölüme pabuç bırakmayan, dünyaya aldırış etmeyen, çılgın gibi yaşayan” şövalye değil, pısrık Alonso ölmüştür.

İster hastalık sınırını aşsın, ister aşmasın, insanların bedenine çeşitli ruhların sindiğini, kişinin çeşitli kimlikler taşıdığını yaşamda çok görüyoruz...

Çevremize bir göz atarsak, uslu bir kadının bedeninde bir hayat kadınının gizlendiğini, dengeli bir kocanın gönlünde, sinsi bir çapkının pusu kurduğunu, yürekli görünen bir kimsenin temelde korkak ve pısırik olduğunu anlayabiliriz; ama bütün bunlar sorunumuzu çözmiyor ki...

Yaşamının sonunda Don Quijote akıllanmasaydı, sonuç değişik olmayacak mıydı?

Ölenin iki ruhundan hangisi, cennete ya da cehenneme gitmiştir?

Papaza günah çıkartan kim?

Çevresinde çok saygın Alonso Quijano ancak kendisinin günahlarını çıkartabilir; Don Quijote'nin yaptıklarının hesabını verebilir mi?

Kim bilir belki bu yüzden, yalnız Alonso Quijano ölmüştür de Don Quijote yaşıyor.

ÇAĞIN ÇEKİMİ...

Galileo Galilei; neşeli, şakacı, yemeyi ve içmeyi seven, hoş bir adammış. “*Ağır ol, molla desinler*” öğüdünü umursamazmış; çocuksu bir yanı varmış. Genç yaşta Pizza Üniversitesi’nde profesörlüğe atanmış. Bu olay, 16’ncı yüzyılın ikinci yarısında yaşanıyor. Galileo, daha ilk aşamada, profesörlerin üniversite içinde takke, cüppe ve eldiven giymek zorunda olmalarını yeren bir deneme yayımlayınca, ağırbaşlı öğretim üyelerine ters düşmekle işe başlıyor.

O dönemde deneysel bilim dışlanıyor. Üstatların dediği neyse, gerçek odur. Sözelimi belli bir yükseklikten iki cismi aynı anda boşluğa bırakırsanız; hafif olanı daha sonra düşer sanılıyor. Peki, bunun denemesi yapılmış mı? Hayır. Afacan Galileo, bir sabah Pizza Kulesi’ne çıkar; profesörler takımı ağır ağır oradan geçerken birisi on kiloluk, ötekisi bir kiloluk iki gülleyi aşağı bırakır. O ne? İki cisim de aynı anda toprağa ulaşmazlar mı?

Galileo’nun bu gibi çıkışlarından ötürü başına türlü bela geldiğini; en sonunda “*Dünya, güneşin çevresinde döner*” dediği için Engizisyon Mahkemesi’nde yargılandığını biliyoruz.

Vehbi Belgil'in pazar günleri gazetemizde yayımlanan *"Bilim ve Teknik Dünyasından"* başlıklı yazılarını kaçırmam. Belgil'in kalemi; aydınlık, kıvrak, yetkindir. Geçen pazar günü ele aldığı konu, yerçekimi alanında yeni bir savla ilişkiliydi. Buna göre Galileo Galilei de artık aşılmış oluyor; çünkü kimi hafif cisimler yere daha çabuk düşüyormuş. Vehbi Belgil, cisimlerdeki proton ve nötronun azlığına veya çokluğuna göre düşüş hızlarının değiştiğini anlatıyor:

"— Bir cismin atom çekirdeğinde proton ve nötron ne kadar azsa o kadar çabuk düşer; çünkü bu cisim yer itiminin daha az etkisinde kalır."

Eğer bu sav bilim yasasına dönüşürse, demek ki okul kitaplarını da değiştirmek gerekecek. Hep böyle olmuyor mu? İkinci Dünya Savaşı'ndan önce atom parçalanmaz diye bilinir ve öyle öğretilirdi. Ay'a ulaşmak, ancak Jules Verne'in romanlarında esin kaynağıydı. Bilim ilerledi, yeni ufuklara ulaştı, yeni gerçekleri keşfetti, doğruları buldu.

Bu evrim sürecek, insan bilgisini sınaya sınaya yürüyecek...

Atatürk'ün kültür devriminde *"Hayatta tek yol gösterici, bilimdir"* kuralı benimsenmiştir. Bilim ne söylüyorsa gerçek odur; ama, bilim bilimsel kuşkuculuğu bir an bile gözden ırak tutmaz; bilim yasalarıyla *"dogma"*lar arasındaki ayrım da böylece ortaya çıkar. Değişim, evrenin yasasıdır; değişmez, mutlak ve dokunulmaz olan hiçbir şey yoktur bilimde; gerçeğin aranişında bulunur gerçekler...

Cumhuriyet Türkiye'si'nde *"Öğretim Birliği Yasası"*, işte bu yolda bilim egemenliğini her türlü önyargının yerine geçerli saymıştı. Medrese öğretiminde ise, ortaçağ mantığının ağırlığı altında ezilir akıl; deneysel bilimin sonuçları dışlanır; mutlak doğruları tartışmak bile yasaktır.

Peki, yıldan yıla sayıları çoğalan imam-hatip okullarında çocuklarımız hangi yönteme göre eğitiliyorlar?

Öyle görünüyor ki, imam-hatip liseleri artık meslek okulu niteliğinden çıkmış, amacından saptırılmış, temel öğretim kurumlarına dönüştürülmüştür.

Başlangıçta halkının yüzde 99'u Müslüman olan Türkiye'de, imam gereksinmesini karşılamak için kurulan bu okulların; üniversiteye öğrenci, devlete memur, serbest piyasaya eleman yetiştiren birer kaynağa dönüştürülmesi, amacın çoktan aşıldığını göstermiyor mu?

İmam olmaları İslam dininde yasaklanmış on binlerce kız çocuğu, neden imam okullarına gönderiliyor?

Milli Eğitim'i bıçak gibi ikiye bölerek, Türkiye'yi ilerde daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakacak bir yatırımla yeni kuşaklar yetiştiriyoruz. Bu işi yapanların kafalarındaki kavram "*milli eğitim*" değildir; ümmet eğitimidir.

MUHABBETE DEVAM...

Dostum dedi ki:

— Eğer rakıyı ağız tadıyla içmek istiyorsan, sana bir akıl sata-
yım.

— Sat!

— Büyük bir Yeni Rakı alırsın.

— Evet.

— Kapağını açarsın.

— Açarım.

— Rakı ile şişenin ağzı arasına bir buçuk iki parmaklık bir boş-
luk vardır.

— Vardır.

— Bu boşluğa su doldurursun; ama, şişenin ağzına kadar; tam
silme olsun.

— Eeee sonra?

— Sonra kibriti çakarsın, şişenin ağzına alev değdirirsin, yan-
maya başlar?

— Ne yanmaya başlar?

— Şişenin ağzındaki sıvı alev alev yanmaya başlar. Sen masanın

başındasın; peynir, salatalık, domates, zeytin ve cana yakın arkadaşlarla birlikte...

— Rakı ne oluyor?

— Rakı şişesinde mavi bir alev yanıyor, siz de söyleşmeye başlıyorsunuz; bu iş yirmi dakika kadar sürer, sonra alev kendiliğinden söner; şişenin üst yanı biraz ısınır; ama, rakının tadı ballanır; buzu eksik etmeyin.

Bir gün, iki üç dost bir kadeh içmek için toplanmıştık. Kimin aklına geldiyse geldi, büyük Yeni Rakı'nın kapağını açtı, ağzına dek silme su doldurdu, kibriti tuttu. Birkaç denemeden sonra sıvı alevlenmesin mi?

Telaşlandık:

— Vay canına!..

— Ya patlarsa?

— Allah Allah...

Rakı şişesinin ağzındaki mavi alevden gözümüzü ayıramıyoruz; bir yandan da konuşuyoruz. 20-25 dakika sonra alev kendiliğinden söndü. Kadehleri doldurduk, birer yudum aldık; herkes konuşmaya başladı:

— Mis gibi...

— Bal...

İçimizden biri:

— Ben hiçbir şey anlamadım, dedi, bu rakının eskisinden farkı yok, belki daha da kötülemiş...

Tartışma sürdü.

Bilisizlik kötü şey; kimse olayın kimyasal yanını açıklayamıyor; gelişigüzel laflar söyleniyor; tartışma kızışıyor; yirmi dakika süreyle alev alev ne yandı ki. İçimizde bir bilen olsa anlatır; ama, öyle bir kişi yok; herkes damağının uzmanlığına güvendiğinden bir yudum da-

ha aldıktan sonra yeni bir sav ortaya atıyor. Yapılan işlemin olumlu sonuç verdiğini söyleyen de var, bir işe yaramadığını ileri süren de var.

Biz böyle tartışırken, söyleşirken, vakit geçmiş, şişenin dibi görünmüş...

Birisi:

— Ulan, dedi, rakı bitti.

Herkes kendine geldi.

Bugün bir ekonomi yazısı yazacaktım; vazgeçtim. Bu yıl nasıl geçmiş? Gelecek yılda neler olacaktı? Bilisizlik, bilinçsizlik, çıkarıcılık işin içine karışınca her kafadan bir ses çıkar. Sayılarla oynayarak ve istatistiklerle dalga geçerek tartışmayı dallandırıp budaklandırarak uzatmakta ne yarar var?

Ama herkes söyleşip tartışırken aradan zaman geçer, birisi gerçeği haberi verir:

— Ulan, rakı bitmiş.

Bizim ülkede her iktidar şişenin dibini bulmadan, gerçeğin kafa-
falara dank ettiği şimdiye dek görülmemiştir; bu bakımdan muhab-
bete devam...

ELİF NACİ

Bir dostun ölümüne ilişkin bir yazım yayımlanmıştı bu köşede; o günün sabahı Elif Naci'yi gördüm, gözlüklerinde muzip çocuk kişiliği parlıyordu.

— Beyefendi, (hınzırlığı tutunca beyefendi diye söze başladırı) yazınızı okudum, çok beğendim...

Sustum, bekliyorum; ne diyeyim? Ölüm yazısı bu; nasıl yanıt vereceğimi şaşırdım.

Elif Naci sözünü sürdürdü:

— Merak ettim, acaba ben ölünce ne yazacaksınız?

Şaşkınlığım dağıldı:

— Kimin daha önce öleceğı belli değil; ama benden önce ölürseniz işte bunu yazarım...

— Neyi?

— Aramızda geçen bu konuşmayı...

Köşe yazarlığının acı bir kuralı da ölen dostların arkasından yazı yazmak değil mi? Elif Naci artık tutturmuştu, yazdığım her ölüm yazısının ardından soruyor:

— Beyefendi merak ediyorum...

— Neyi?

— Benim için ne yazacaksınız?

Yanıt:

— İşte bunu...

Neyi?

Aramızda geçen bu konuşmayı.

Elif Naci, sevgili bir insandı, 19'uncu yüzyılda (1893) doğmuştu, 21'inci yüzyıllık bir adam.

İlk kez nerede, nasıl tanıdım onu? Belleğimi zorluyorum, 1950'lere iniyorum, Cumhuriyet'in eski yönetim yeri olan ahşap konağa giriyorum, merdivenleri çıkıyorum, bir akşam vakti gazetenin arşivinde Elif Naci'yi görüyorum.

Eski kitapların, sararmış zarfların, soluk kâğıtların kokusuyla baygınlaşan akşamın loşluğu baş döndürüyor, konağın işlemeli tavanlarına yükseliyor, oradan aşağı doğru soluk ışıklı kocaman bir avizeyle sarkıyor...

Elif Naci, bu gizemli dekorun ortasına her şeye dilini çıkaran kimliğiyle yerleşiyor.

Özgür, ama ölçülü, sıcak ama mesafeli, yaşlı ama çocuksu bu adam, çevresiyle yaş baş duvarlarını yıkarak öylesine dostluklar kurardı ki, hayatın tadı Elif Naci'nin yaşantısında her an duyulurdu; kişiliği öylesine çarpıcıydı ki, yaptığı her iş gölgesinde kalırdı; Elif Naci'nin ressamlığı, müzeciliği, gazeteciliği sanki yaşayışının doğal türevleriydi; fıkraları, nükteleri, dilden dile gezer, bunlara her gün yenilerini katar, yaşadığı her an zekâsının süzgecinden geçirmeden duramazdı.

Son günlerine değin üretkendi, gözlerine bulaşan katarakt yüzünden üzülüyordu.

İyi göremediğinden değildi üzüntüsü...
Resim yapamadığı içindi.

Elif Naci'nin ölümünü duyduğum an, yüreğime bir acı oturdu,
hem de tuhaf bir acı...

Artık yoktu Elif Naci.

Onu bir daha görmek, konuşmak, birlikte içmek, şakalaşmak;
dünyaya, çevreye, insanlara, anılara, kadınlara, resamlara, yazarla-
ra, her şeye birlikte bakmak olanaksızdı.

Bize Çallı İbrahim'den, Yahya Kemal'den, Ahmet Haşim'den
anılar taşıyan, zaman içinde sarmallaşmış eski dünyalardan yankıla-
nan sesleri duyuran ve geçmişle geleceği kişiliğinde birbirine bağla-
yan bu sevgili insan, hayatımızdan çıkıp gitmişti.

İçimdeki acı, bencilliğimden mi doğuyordu?

Düşünceye daldım.

Çevreme bakıyorum, kuşkuyla, ürküyle, sevdiğim dostları bir
bir düşünüyorum.

Ne olacak bencillik işte...

YENGEMİN BAYRAMI...

Küçük çocuklara yüzme öğretmek için ördek biçiminde plastikten can simitleri satılıyor.

Bir ara dışarda “*yalnız erkekler*”e can simidi olsun diye “*plastikten şişirme kadın*” satılıyor, gazetelerde dergilerde reklamları yapılıyordu:

— *Plajda size arkadaşlık edecek, yol boyunca otomobilde yanınızdaki koltukta oturacak, yatakta bütün gece sizinle koyun koyuna yatacak, canlı, güzel, diri, sarışın, esmer, istediğiniz boyda posta, tipte...*

Ver parayı, al balonu, üflemeye başla!.. Eli, kolu, göbeği, bacağı, gerdanı, memesi, dudağıyla plastikten şişirme bir kadın, arkadaş, dost, sevgili, metres, aftos, mantunita, dert ortağı, nişanlı... Hem de yemez, içmez, harcamaz, dırlanmaz, horlamaz, konuşmaz, sorun çıkarmaz...

Yalnız erkeğin kadınsız dünyasında bir eğlence sayılan bu oyalama aracı öylesine yayılmıştı ki TIR şoförleriyle Anadolu’ya bile gelmişti. Bizimkiler plastik kadına hemen Türkçe bir ad yakıştırmışlar:

— Baldız...

Manav kof mu değil mi diye kırmızı turpları yoklayan müşteri-sine seslenir:

— Hiç bakma abi!.. Turpların hepsi yengen...

Turpla karpuz, hıyarla domates arasındaki tezgâhta “abi” ile “yenge” buluşuyorlar.

Hepimiz akrabayız...

Yaşantımızda en önemli yeri kuşkusuz “yenge” tutuyor. Yenge deyip geçme!.. Kimi zaman bir kadındır yenge; ama, kimi zaman ev-rendeki her şey yengeleşir.

— Milli takıma ne oldu?

— Yengen oldu abicim...

— Çernobil’de Ruslar ne oldu?

— Yengen...

— Uzay denemesinde Amerika?

— Yengen...

Kahvede oturuyorsun, güzel mi güzel bir fintoş geçiyor, sakın bakmayasın...

— Neden?

— Yengen olur...

Şimdi seçimleri bekliyoruz ya, bakalım siyasal partiler arasında hangisi yengen olacak?..

Kocaman bir nüfus kütüğüne hepimizi çakmışlar, birbirimizle kaynaşmışız...

— Taksi!..

— Buyur abicim...

— Garson!..

— Emret babacım...

— Zerzevatçı!..

— Geldim ablacım...

Bay ile bayan tutmadı, hanım ile bey kullanılmıyor, beyefendi ile hanımefendi ters geliyor; bir samimiyettir gidiyor: Oğlum, evladım, babacım, yenge, abla, abi, kızım, enişte, bacanak, baldız...

Politika yaşantısında iyi kötü bir deyim bulundu:

Sayın...

Sayın aşağı, sayın yukarı, Sayın İnönü, Sayın Özal, Sayın Demirel, Sayın Ecevit, Sayın Cindoruk, Sayın Edibali, Sayın davulu denen jaguar...

Siyasette mesafeliyiz; ama, günlük yaşamda enseye tokat, yanağa çimdik...

Halkımız sıcakkanlıdır; biz birbirimizi çok severiz, hem de “öldüresiye” severiz.

Bugün bayram değil mi?

Ben de cümle akrabânın bayramını candan kutluyorum; en başta enişte, bacanak, baldız ve yengemin... Çünkü son günlerde halktan kime sorsam:

— Durum nasıl?

— Yengen...

Öyle görünüyor ki ortalığı yengeler sardı; yengenin bayramı kutlu olsun!..

RODEO...

Sırtına ilk kez eğer vurulduğunda, yabanıl atın tedirginliği bedeninde kıpırdanır. Doğasal özgürlüğün sınırsızlığında dörtmala koştuğu güneşli günler geride mi kalmaktadır? Ovalarda, otlaklarda, dağda, bayırda, kırlarda rüzgârlanan güzelim küheylana dizgin mi vuruluyor?

Hayvanın koyu gözlerinde belirsiz bir soru işaretinin ürkekliği parlıyor.

Ama asıl acı daha sonra başlayacaktır. O güne dek bu yabanıl küheylanın sırtına kimse binmemiştir. Birdenbire eğerin üzerine seksen kiloluk bir yaratık oturur; bacakları ahtapotun kolları gibi atın karnına dolanır; kapılar ardına değin açılır; işte meydan!..

At o an eğerin ne demek olduğunu anlamıştır. Çıldırır üstündeki yaratığı sırtından atmak için; sıçramaya, çırpınmaya başlar. Hayvan sanki delirmiştir; ölümcül bir korkunun pençesindedir; sırtındaki yere çalmak için çırpındıkça çırpınır...

Faruk Nafiz Çamlıbel, sevdiğim bir şair değil. Atatürk Türkiye'si'nin "*manzumecilerinden*", daha sonraki dönemlerin teslimi-

yetçilerinden biri; ama Atatürk'ün sağlığında yazdığı “At”ı unutmadım:

*Bin gemle bağlanan yağız at şaha kalkıyor
Gittikçe yükselen başı Allah’a kalkıyor
Son macerayı dinlememiş varsa anlatın
Zaptetmek isteyenler, o mağrur asil atın
Beyhudedir her uzvuna bir halka bulsa da
Boştur köpüklü ağzına gemler vurulsa da*

*Coştukça böyle sel gibi bağrında hisleri
Bir gün başımda kalmayacak seyisleri
Son şanlı macerasını tarihe anlatın
Zincir içinde bağlı duran kahraman atın
Gittikçe yükselen başı Allah’a kalkıyor
Asrın baş eğdi sandığı at şaha kalkıyor*

Eski okul kitaplarında bu örnek “*temsili istiare*”yi anlatmak için yer almıştı; “At” ile simgelenen Türk ulusudur.

Bizim kuşak bağımsızlık ülküsüyle büyümüştür. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’nin sırtına eğer vurulduğunda çoğumuz tedirginleştik; ama nereye doğru sürüklendiğimizi yeterince anlayamadık. Stalin’in Türkiye’ye yönelik istekleri, büyük tepkiler uyandırmıştı. 1940’ların ikinci ve 1950’lerin ilk yarısında gözlerimizi o yöne çevirmiştik.

Oysa beri yanda bir rodeo hazırlanıyordu.

1960’larda kovboyun ağırlığını sırtımızda duyumsadığımız zaman çıldırdık; milliyetçi tepkiler birden patladı. İnanıyorduk ki bağımsızlık inancı yüreğine işlemiş kişi, bir yabancı gücün Türkiye’yi güdümüne almasına katlanamaz. “*Ülkemizi yöneten koskoca adam-*

lar, önemli yöneticiler, ünlü politikacılar, saygıdeğer profesörler, devlet sorumunu taşıyanlar, göreve yeminle başlayanlar, işin içyüzünü gördüklerinde onurlarını savunacaklardır” diyorduk.

Aldanmışız.

Büyük sandığımız çoğu kişi, daha ilk kapışmada sırtındaki binicinin buyruğuna boyun eğdi; tıpış tıpış rahvana geçti; ardından ahıra girdi ve önüne konan arpalıktan yemlendikçe sahibine daha çok bağlandı.

Bugün ise dünden daha ağır bir durum var.

Kapalı kapılar ardında konuştuğumuz çoğu politikacı, Amerika'ya karşı bağımsızlığı gündeme getiren kişiye ya da partiye iktidar yolunun kapalı olduğunu söyler. Amerikan güdümünü benimsemek artık ülkemizde “*siyaset gerçekçiliği*” sayılıyor. Geçmişte bu güdüme karşı çıkanlar ise çılgın, deli Don Kişot sayılıyor.

Ne yapayım ki o çılgınlık benim yüreğimden hiç silinmedi; bin gemle bağlanan yağız atın bir gün şaha kalkacağına inanıyorum.

O BİR BAŞKA ADAM...

Muzaffer İlhan Erdost, Nevzat Helvacı, Akın Birdal, ben, dört kişilik bir masaya oturduk.

Garson geldi:

— Ne içersiniz?

Ortak istek:

— Rakı!..

Yemekler de söylendikten sonra garson uzaklaştı; Muzaffer, “*Aklımda kaldığınca*” diye çekincesini koyduktan sonra bir İngiliz tekerlemesi söyledi:

Bir kadeh viski içtiğim zaman,

Bir başka adam olurum

O bir başka adam

Bir kadeh viski ister.

Çok hoşumuza gitti, tekerleme (ya da şiir). Bu kez Muzaffer tekerlemeyi rakıya uyarladı:

*Bir kadeh rakı içtiğim zaman
Bir başka adam olurum
O bir başka adam
Bir kadeh rakı ister.*

Rakılar geldi.
— Sağlığa...

Dudaklarımı buzlu kadehe değdirirken burnuma anason kokusu yansıdı, kafamda bir soru dalgalandı. Kadehi bitirdiğimde bir başka adam mı olacaktı? Heraklit, “*İnsan aynı suda iki kez yıkanamaz*” demişti. Evren sürekli değişiyordu; ama hayatımız birbirinden ayırmsanabilen anların değişim zincirindeki halkalarına bağlanabilir miydi? İngiliz tekerlemesini yaşamın her kesimine uygulamak olanığı var mıydı?

*Bir kadını sevdiğim zaman,
Bir başka adam olurum
O bir başka adam
Bir kadın sevmek ister.*

Kurgularımızı sürdürebiliriz:

*Bir kitap okuduğum zaman,
Bir başka adam olurum
O bir başka adam
Bir kitap okumak ister.*

Her sabah sıcak yatağında uyanan insan, aynı insan değildir.

Bir sabah hasta ve halsiz olarak uyanabiliriz; bu belli bir değişimdir; ama her sabah bir gün daha yaşlı bir kişi olarak uyandığımızı duyumsamak kolay değildir. Aradan yıllar geçer, bu gizli değişim

açık bir görüntüye dönüşür. Uzun süre birbirini görmemiş iki dost, bir gün karşılaştıklarında gerçeğin fotoğrafını suretlerine yansımış olarak bulurlar.

Kimi sosyalist yazarın tutuculaşması, kimi karşıdevrimcinin demokratlaşması da doğal sayılmalıdır. İnsan durmadan değişiyor; kimi zaman olumlu çizgidedir değişim, kimi zaman olumsuz. Türkiye gibi gün geçtikçe sermaye iktidarlarının ağır bastığı, faşizme dönük uygulamaların yoğunlaştığı bir ülkede yığınlaşan insanların dönkleşmesi büyük bir sorun değildir; yeryüzünde çoğu toplumda görülen sıradan olgudur.

Ve geldik yazının sonuna:

*Bir yazı yazdığım zaman,
Bir başka adam olurum
O bir başka adam
Bir yazı yazmak ister.*

BALIKLARA MASAL

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal, pire pehlivan iken, yıllardan 1961, aylardan ramazan iken, İran’da Humeyni’den önce Şah ortalığı kasıp kavururken, ben Şiraz’da Şeyh Sadi’nin mezarını görmeye gider iken, şairin nasıl ölümsüzleştiğini düşünüyordum.

Sekiz yüzyıl önce İran’da yaşar iken kısacık hayatını bugünle-re kadar uzatmak kaygısı, bir gecenin seherinde Sadi’nin yüreğine düşmüş; tanyeri ağarırken boşuna geçen günlerini düşünüyor; telef olan ömrüne acıyor; gönül sarayının taşını gözyaşının elmasıyla derken söyleniyormuş:

“— Her soluk alıŒta, ömrümden bir soluk eksiliyor. Çevreme bakıyorum, kimseler kalmamış. Be adam, elli yıllır yaşadın, hâlâ uyku-dasın. Hayat temmuz güneŒi altında bir kardır. ErimiŒ bu kar, pek azı kalmıŒ...”

Bir ilkyaz günü, “gülün devletinin zamanı eriŒince” dostlarıyla bir bahçeye giren Sadi ne görsün:

“Dalların minberlerinde bülbüller hutbeler okuyor; kıŒıl gül yap-rağı üstüne çiğden inciler düşmüş; öfkelenmiş dilberin yanağındaki

ter damllarını andırıyor bu çiğler... Gece gece baksan sanırsın ki bil-lûr taneleri saçılmış, göğe baksan sanırsın ki Ülker yıldızı top kandil olup asılmış...”

Sadi, işte o an, bu gülistanın geçici olduğunu duyumsuyor; bir “Gülistan” yaratmaya yöneliyor: Öyle bir gülistan ki sonbaharın rüz-gârı onun bir yaprağına ilişmesin, öyle bir gülistan ki feleğin dönü-şü onun baharını hazana çeviremesin...

Ve “Gülistan”ı yazıyor Şeyh Sadi...

Şiraz’ın bir köşesinde Şeyh Sadi’nin mezarı var.

Şeyh Sadi’nin kabrinden biraz ötede, bahçe içinde sekiz on ba-samakla inilen bir beton odacığın tabanında bir su çağlıyor; küçük bir yeraltı deresi...

Tepedeki beton kafesli pencerelerden giren ışık, suyun içinde kaynaşan balıkların gümüş pullu sırtlarında kamaşıyor.

Söylentiye göre bu dere bir zamanlar bağların bahçelerin orta-sından akarmış...

Sadi, suyun kıyısına oturur, şiir söylermiş.

Öyle güzel söylermiş ki gümüş pullu balıklar dinlemeye gelir-lermiş...

İşte balıkların dinledikleri bir öykü:

İskenderiye’de kıtlık olmuş, öylesine kırıp geçirmiş ki ortalığı, halkın direnci kalmamış; yere karşı göğün kapıları bağlanmış, yer-dekilerin feryadı göğe erişmiş...

Yabani hayvanlardan, kuşlardan, balıklardan, karıncalardan, hiçbir canlı kalmamış ki feryadı göklere yükselmesin. Sadi şaşmış kal-mış, nasıl oluyor da halkın yüreğinin dumanı göğe çıkıp bulut, sel gibi akan gözyaşları da o bulutun yağmuru olmuyor?

İşte böyle bir dönemde ahlaksız bir şişman varmış. Bu rezil, sırtında ipekli giysilerle dolaşır, başına Mısır abanisi bağlar, şişine şişine gerdan kırar...

Birisi sormuş:

— *Bu herif-i naşerifi nasıl buluyorsun?*

Sadi:

— *Altın suyuyla yazılmış çirkin bir yazıya benziyor.*

Şişman ahmak o kadar ahlaksız imiş ki “*Bir Moğol o edepsizi öldürecek olsa, kısas gerekmezmiş...*”

Ebu Cehil karpuzu gibi ortalıkta dolaşan bu herif, halkın açlığıyla alay eder, çoluk çocuk, kadın erkek “*açız*” diye bağırdıkça kuş tüyü doldurulmuş yastık gibi ortalıkta dolanır, daha da kibirlenirmiş...

“*Küçük dağları ben yarattım*” diye ortada dolaşan Ebu Cehil karpuzunun kabak olduğu, eşekten düşüp yarılınca ortaya çıkar; çekirdekleri sağa sola yayılır.

Kabak karpuzu kesmeden önce anlamak, ancak bu işi bilen uzmanların harcıdır.

BOŞUNA GÖZYAŞLARI...

Namık Kemal, geminin küpeştesine dayanmış, Marseillaise'i (Marseyyez) mırıldanıyordu.

Niçin?

İki neden vardı.

Birinci neden Türkiye'nin bir milli marştan yoksun bulunmasıydı. Ümmet bilincini aşır ulusa dönüşememiştik. Oysa Fransa bu aşamayı çoktan gerçekleştirmişti; Marseillaise Fransızların milli marşıydı.

Marseillaise'in güftesini ve bestesini istihkâm yüzbaşısı *Claude Joseph Rouget de Lisle* yapmıştı. Başlangıçta adı "*Ren Ordusu İçin Savaş Şarkısı*" ydı; ama daha sonra halk marşı benimsemiş ve adını Marseillaise'e çevirmişti. 14 Temmuz 1792'de yazılan Marseillaise 1795'te milli marş olarak onaylandı.

Fransız Devrimi'nin rüzgârlarıyla yüreği dalgalanan Namık Kemal, ulusal marştan yoksun Türkiye'de ruhundan kopan yurtseverlik ve özgürlük duygularını Marseillais'le seslendiriyordu.

Namık Kemal'in küpeşteye dayanarak marş söylemesinin ikinci nedeni halka güveniydi. Gedikpaşa Tiyatrosu'nu hıncahınç dol-

durup “*Vatan Yahut Silistre*”yi avuçları patlayıncaya kadar alkışlayan halk, şairi yalnız bırakmazdı. Gerçi kendisini Magosa’da kalebentliğe götüren geminin güvertesindeydi Kemal; ama gözleri rıhtımdaydı. Sanıyordu ki halk ayaklanacak, gemiyi saracak, “*vatan ve millete*” benliğini adanmış özgürlük şairini padişahın zaptiyelerinin elinden alacak...

Oysa aldanıyordu; Sirkeci’ye arkadaşlarıyla birlikte getirilirken, dükkânlarından çıkarak tutukluları meraklı gözlerle seyreden esnaf-tan biri sormuştu:

— *Kim bunlar, ne yapmışlar?*

Bir başkası:

— *Galiba efendimize ubudiyette kusur etmişler...*

Namık Kemal, Fransız milli marşını mırıldana dursun, vapur demir aldı, Sarayburnu’nu döndü, Marmara’ya daldı, İstanbul sis-ler içinde arkada kaldı.

Magosa zindanlarına doğru yol alıyordu Kemal...

Aradan yaklaşık yarım yüzyıl geçecek, Osmanlı İmparatorluğu yıkılacak, saltanatın külleri arasında ateşle sınavını veren Anadolu halkı uluslaşacak, *Mehmet Âkif*’in güftesi ve *Zeki Bey*’in bestesiyle Türkiye 1921’de bir milli marşa kavuşacaktı.

Tarih bize çok şey öğretiyor; her şeyden önce halkların nasıl değişip dönüştüğünü anlatıyor. Önce bir kişide ya da bir azınlıkta beliren fikir, sonradan halkın bir bölümünü sarıyor, ardından çoğunluğunu kapsıyor.

Demokrasi, çoğunluğun istencini yürürlüğe koymakla birlikte temelde azınlığın fikirlerini güvenceye alan rejimin adıdır. Eğer bir rejim, bir tek kişiyi bile fikrinden ötürü cezalandırıyorsa, demokrasi olmak niteliğini yitirir. Batı’daki burjuva demokrasilerinin özü, ço-

ğunluğa karşı azınlığın fikirlerini örgütlenerek söyleyebilmesinden oluşmaktadır.

Çünkü, toplum ancak bu yoldan değişebilir, dönüşebilir.

Padişah, Namık Kemal'i Magosa'ya sürerken geleceği görebiliyor muydu?

Sultan'a deseler ki Osmanlı yok olacak, ulusal devlet kurulacak, Cumhuriyet ilan edilecek, Namık Kemal okullarda öğrencilere belletilecek...

İnanır mıydı?

Bugün ülkemizde halk çoğunluğunun seçim sandığında benimser görüldüğü bütün siyasal eğilimler, yarın toz olup uçacaktır.

Dünya kökünden değişmektedir.

İstanbul'dan Magosa'ya hareket eden geminin güvertesinde halkın tepkisini boşuna bekleyen Namık Kemal, vapur Marmara'ya açılınca umutlarını yitirdi. Niyazi Berkes'in *"Baticılık, Ulusculuk ve Toplumsal Devrimler"* adlı kitabında vurgulandığı gibi *"ve Kemal, o her zaman cesur, o her zaman iyimser adam, bir çocuk gibi gözlerini mendiline gömmüş, ağlıyor."*

Boşuna gözyaşları!..

Halk Kemal'e yetiştirdi; ama ben diyeyim yarı yüzyıl, siz deyin yüzyıl sonra...

İNSAN İNSANA YAKINDIR...

Bizim çocukluğumuzda vapura gizlice binerek Amerika'ya kaçmak modası yaygındı. Okuduğumuz saçma sapan serüven romanlarının etkisinde kalmıştık. Gerçi Galata rıhtımından New York limanına gemi kalkmazdı; ama nice okul arkadaşım böyle hayaller kurmuş, uzak ülkelerde heyecanlı serüvenlere atılmak için İstanbul'dan palamarları çözmek istemiştir.

O yıllarda hayat bir *"kızıl elma"*ydı sanki; varılması olanaksız bir düş ülkesiydi; *"ulaşıldıkça ulaşılamayacak olan"* bir *"hasret"*ti. Hele Anadolu'ya çıkmaya gör; İstanbul, gaz lambalarının titrek alevinde her akşam titrerdi. Tramvayın çan çanı, İstiklâl Caddesi'nin aydınlık vitrinleri, pastanelerin vanilya kokusu, Beyoğlu'nun kalabalığı arasında yürüyen ipek çoraplı kadın bacakları hayatın ta kendisi olurdu. Hayat, Anadolu kasabasındaiken İstanbul'du, İstanbul'dayken Paris'ti; hep uzaklardaydı. Kızlarla yaşanan ilişkiler, gelecekte yaşanacak aşkların yerine şimdilik *"ikame"* edilen entipüften duygulardı. Mahalledeki güzel kız pencereden bakarken ne düşünürse düşünsün, Dostoyevski'nin Nastasya'sı olamazdı. *"Romans"*

çevremizden çok ötelerde, belki filmlerde, ancak ona layık güzellik-tekilerin tekelindeydi.

Yaşama hırsının yoğunluğu, güncel hayatı kuşatan çevreyi aşan bir tutku gücüyle, geleceğin bilinmeyen ufuklarını o günkü katı gerçeğin yerine koyardı.

Sonra içimde bir kuşku sürgün verdi:

— Yaşadığımız hayat, sakın gerçek hayatın bütün olanaklarını ya-pısında saklamasın?

Yaşamak için Amerika'ya kaçmak, lejyona yazılmak, Paris'e ka-pağı atmak mı gerekiyor? Şimdiye değin tanıdıklarımın dışında in-sanlarla tanışmak şart mı? Film ya da roman, yakın ilişkilerimizin örgülerinde dokulaşmasın?

Sınır, haritada *bir kısa çizgi bir nokta, bir çizgi bir nokta, bir çiz-gi bir nokta* olarak gösterilir. Sınır ötesine geçmek insanın yüreğini donduracak bir duygu muydu? Yıllar sonra hapishaneye ilk girişim-de duyumsadım:

— Demek, şimdi ben cezaevindeyim...

— Ne demek bu?

— Şu duvarın ötesine geçemem...

Ama insan durduğu yerde devinebilen tek yaratıktır; mutlulu-ğu da buradan kaynaklanır. Düşüncenin devingenliği olmasa, kim-se yerinden bir adım kıpırdıyamaz; nereye giderse gitsin yerinde sa-yar. Bugün yeryüzüne serpilmiştir insanlarımız; Almanya'ya giden ki-mi köylümüz, bulgurunu, kavurmasını ve kafasını birlikte götürü-yor ki bu yüzden köyünden dışarı çıkması çok güçleşiyor.

İnsan yaşamını çeviren dört duvarın kapısını açabilecek gizem-li anahtar nedir?

Uzak ufukların boyutlarıyla yakın çevrenin çemberlerini teğet-leştiren anahtarı ancak kitapta bulabilirsiniz. Kitap, bizden önce ha-

yatı her boyutuyla yaşamışların bize sunduğu paha biçilmez gezilerin seyahat acentesidir.

Ne yazık ki çoğu kişi bugün bile okumayı gereksiz bir “hobi” sayabiliyor.

Oysa okumak, doğrudan hayatımızı ve mutluluğumuzu saptayabilecek bir eylemdir. Yoksa insan “*okuyacağım*” diye neden her gün kendisini zora koşsun?..

Ya düşünmek?

Bernard Shaw:

— *Ben, demiş, günde üç saat düşünerek dâhi oldum.*

Çoğu insan düşünmez...

Deha, kuşkusuz herkese nasip olacak bir erdem değil; ama düşünmek için dâhi olmak gerekmez, insan olmak yeter. Eğer gerçekten çağdaş mantıkla düşünmesini öğrenebilirsen, bütün evreni yaşadığın çevrenin içine sığdırabilirsin; elini uzatsan insanı tutabilirsin.

İnsan insana o kadar yakındır ki...

ÖFKELİ SOL!..

Atalarımız demişler ki:

— *Keskin sirke küpüne zarar verir...*

— *Öfkeyle kalkan zararlar oturur...*

— *Öfke baldan tatlıdır...*

Atasözü yerine ve zamanına göre cuk oturur; ama hayatın her girdisine çıktısına uyan bir anahtar da değildir; öfkenin yararını tümünden gözardı edemeyiz.

İnsan arada sırada öfkelenmeli...

Öfkelenmesini bilmeli...

Sözelimi sömürgecilik tarihinde siyahın beyaza öfkelenmesi bir aşamayı vurgular; kölenin efendisine kızması, insanlığını öğrenmesiyle eşdeğerlidir. Romanlarda, oyunlarda ve filmlerde sürgit “*sadık*” köle, uşak, cariye, halayık tipi işlenir; bu alanda hepimiz şartlanmış sayılırız.

Turan ülküsünün peşinde Orta Asya’ya giden Türk aydınlarını yıkan gerçeklerden birisi de Doğu’daki Müslüman halkların öfkesizliği; Tatar, Özbek ya da Türkmen, Rus çarına ne diyordu:

— Ak Padişah!..

Gel de öfkelenme!..

1980'lerde çoğumuz Türkiye'yi Amerika'nın bir eyaleti gibi düşünmeye başladı; artık bağımlılık kimseyi ırgalamıyor; efendi-uşak ilişkisinin "*sadakatı*" içindeyiz...

Gel de öfkelenme...

Öfke kimi zaman künefeye dönüşüyor...

Ye babam ye...

Okul sıralarında çocuklar arada sırada birbirleriyle kavga ederler, ilk gençlik yıllarında da kavga kimi zaman kaçınılmaz olur:

— Lan, ben senin ananı avradını...

— Erkeksen çık dışarı...

Kavgacı gençlerin gözleri bileytaşı. İkisi de kırmızı görmüş boğa gibi soluyorlar. Peki, kavga ederken kim aklını kullanacak? Deneysel olanlar öğüt verirler:

— Kavga ederken öfkelenmeyeceksin, serinkanlı olan kazanır...

Öfke insanın aklını başından almaz mı?

Alır...

Eğer aklının dizginini öfkeye takamazsan yandın gitti...

Kimi insan öfkelenmeye yatkındır; yerde atlayan çekirgeye, yolda yürüyen eşeğe, havada uçan kuşa öfkelenir.

Eksik olmasınlar, solcularımız, sosyal demokratlarımız, sosyalistlerimiz, devrimcilerimiz arasında da öfkeli olanların hesabı tutulamaz. Diyelim ki bizim öfkelinin önüne demsiz bir çay getirdiler. Doğal olan nedir? Çaycıcıyı çağırıp çayı tazeletmek değil mi? Bizimki öyle yaparsa şansından vazgeçmiş olur.

Peki, ne yapar?

— Aslanım hop hop...

Çaycı:

— Ne var?

— Elinin körü var; ne lan bu?

— Çay!..

— Lan, çay mı bu?

— He ya çay...

— Ben buna çay diyenin de, bu çayı yapanın da, bu çayın demlendiği kahve ocağının da, bunu çay diye içecek olanın sülalesini, izzetini, ikbalini...

Eh, çay tazeletmenin bir yöntemi de belki budur; ama, her yerde ve her zaman geçmez.

Kolayca çözümlenecek sorunları büyüterek çözümsüzlüğe sürükleyen kızgınlık gereksiz duygusallıktır, acemiliktir. Hele siyasette serinkanlılığını yitiren öfkeli, yenilgiye çanak tutmuş olur.

Bizim sol öylesine genç, öylesine deneyimsiz, öylesine çiçeği burnunda bir sol ki öfkesi ne kadar güzel olursa olsun, başarıya götürmüyor.

KOL, YEN, MİNTAN...

Kötü haber tez geldi...

— *Nasıl olmuş?*

Geceleyin bir yerden dönüyorlarmış; arabada Varlık Özmenek, Yılmaz Onay, Haldun Özen de varmış. Sürücü direksiyona hâkim olamamış, elektrik direğine bindirmişler; Ekmekçi'nin kolu üç yerinden kırılmış; alçıya almışlar.

Telefon ettim.

Ekmekçi'nin telefonu hep meşguldür, bir, iki, üç kez denemeden tutturamazsın.

— Geçmiş olsun!..

— *Sağol...*

— Hangi kol?

— *Sağ...*

— Ya sol olsaydı? Beterin beteri var...

— *Yazamıyorum...*

— Rakı içmene engel mi?

— *Hayır...*

Kah, kah, kah...

Kol kırılır yen içinde; ama Ekmekçi'nin kolu kırıldı mı yen için-
de kalamaz. Çünkü Ekmekçi'nin kolu hepimizin koludur, bileği de
hepimizin bileği...

Ya aklı?

Tanrım sana emanet!.. Tırlatanlar, dönenler, üşütenler ve yoz-
laşanların çoğaldığı bir dönemde Ekmekçi'nin aklı karanlıkta deniz
feneri gibi.

Ekmekçi, eksik olmasın arada sırada bizleri de yazar; bugün de
ben onu yazıyorum.

Ne var ki Ekmekçi'nin köşesine girmek sanıldığınca kolay de-
ğildir; oraya holding babası, sosyete gülü, hanedan soytarısı buyur
edilemez; böyle biri Ekmekçi'nin köşesinde ancak yargılanır. Buna
karşın “*dev-i dilâra*”da unutturulmak istenen ne kadar kişi; gazete-
lerin dışladığı ne kadar olay, etkinlik, toplantı varsa Ekmekçi'nin kö-
şesinde tarihin kütüğüne geçer. Ekmekçi, Türkiye'nin sol kesimin-
de bilinçli iletişimin sıcak kurgusunu yazıya döküyor.

Buda heykeli gibidir Ekmekçi, alçakgönüllü kişiliğinde Anado-
lu'nun sağlıklı soluğu duyumsanır; gazetecilik terazisinde hiç kim-
senin ölçemeyeceği ağırlıkları tartar; yüzüne baktıkça *Özdemir*
Asaf'ın bir şiirini anımsarım:

*Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu
Birinciliği beyaza verdiler.*

Babıâli'nin gün geçtikçe kirlenen ortamında karayağız Ekmek-
çi apaktır.

Ekmekçi haftada üç gün yazar. Çamaşır günü, kabul günü, ta-
til günü, hamam günü gibi Ekmekçilerin evinde “*yazı günü*” vardır;
çocukları bilir:

— *Bugün babamızın yazı günü...*

Önce yazısının “*çatısı*”nı düşünür Ekmekçi, sonra çatmaya başlar; dil konusunda alabildiğine titizdir, her sözcüğünü özenle seçer, yoğurur, fırına sürer...

Ekmekçi’nin yazısı pişkin bir ekmek gibidir; topak topak hamur yemezsin.

Basın kendi kendisini yiyor.

Gazeteci ne? Parayı bastırdın mı satın alacağın bir mal, bir köle, bir hizmetkâr mı? Genel yönetmen ne? Patronun çıkarlarını gözeten kâhya mı? Patron ne? Gazeteyi pazarlamacı aracı gibi gören holding babası mı? Yazar ne? Hanedanın apış arasında bir soytarı mı? Basını bu kalıba dökmek için büyük çaba var. Para, Babıâli’nin de Allah’ı oluyor.

Ama öyle bir gün gelebilir ki “*basın*” kamunun gözünde sıfırlanabilir.

Bu yolda tehlike gün geçtikçe büyürken, Ekmekçi gibi bir gazetecinin değerine ancak okurları paha biçebilir.

Ekmekçi’nin kolu kırık...

Kanadı değil.

Kol kırılır yen içinde derler ya, Ekmekçi’nin yeni, hepimizin yenidir.

Çünkü mintanımız ortak biçilmiş...

Yunus’unki gibi.

ARABESKİ SEVMEYEN ÖLSÜN

Arabaya bindi, kapıyı hızla çekti; gideceği yeri söylemeden:

— Kapatır mısın şu radyoyu...

Arabeske dayanamıyordu.

Çalan radyo değil teypti. Şoför sesini çıkarmadan ama biraz ağırdan alarak düğmeyi çevirdi. Tatsızlık çıkarmadı. Kimi müşteri böyleydi, taksiye binince otomobili satın aldığını sanırdı.

Dikiz aynasından aynaya bir göz attı şoför, bozulmuştu; kontağı çevirdi, ters bir sesle sordu:

— Nereye?..

Arabada gerilim başlamış, arabesk yüzünden iki insan arasına sıradağlar girmişti.

Arabesk gün geçtikçe çığ gibi büyüyor, salgınlaşıyor, sorunlaşıyor; kimini doruklara çıkarıyor, kimini çileden çıkarıyor; kimi bayılıyor arabeske, kimi çıldırıyor, kimine hafakanlar basıyor. Nereye baksanız arabesk; takside, otobüste, lokantada, meyhanede, bakkalda, kasapta, markette, seyyar satıcıda, manavda, yolda, evde, komşuda, gece gündüz, her saatte, her dakikada...

Eskiden yoktu bu arabesk...

Nereden çıktı?

Bizim toplumda dört kesim var:

Köy.

Kasaba.

Kent.

Gecekondu...

Otuz yıl önce ilk üçü vardı, gecekondu yoktu. Türkiye'nin son çeyrek yüzyılında en belirleyici toplumsal dönüşüm gecekondulaşmadır...

Gecekondulaşma her alanda...

Arabesk de gecekondu kültürünün müziği değil mi?

Bir gecede kurulanın ve bir günde yıkılabilecek olanın yazgısını, kuşkusunu, yakınmasını, ezgisini, sergisini dile getiren arabesk gecekondu gibidir; derme çatmadır, ordan burdan toplanmıştır, gelişigüze, ne evdir, ne apartmandır, ne toprak damdır, ne köydür, ne kenttir, ne kasabadır...

Gecekondu başkasının tapulu arsası üzerine de oturtulur.

Arabesk oturtulmaz mı?

Gecekondu'nun tapusu yoktur...

Arabeskin var mı?

Kim ne derse desin Türkiye'deki çarpık gelişmenin niteliğini ve içeriğini arabeskten daha iyi vurgulayabilecek bir başka dışavurum yok; toplumsal gelişmemizin yüzde 70'i gecekondulaşmadır...

Arabesk bu altyapıdan fışkırdı...

Ne var ki arabesk dışlanıyor.

Polis Radyosu'nda alınıyor, radyonun kapısını aralıyor, televizyonu zorluyor...

Arabeske tepeden bakanlar var. Gecekondunun beğenisine “*Türk sanat müziği*” adına yasaklar koyuyor; yoksa klasik Batı müziğini takan yok...

Temel çelişki “*alaturka*” ile “*arabesk*” arasında...

Zeki Müren'i televizyonda özenle ağırlayanlar Orhan Gencebay'a burun kıvrıyorlar:

— Olur mu efendim?..

Gökdelenlerde, bloklarda, konaklarda, yalılarda, apartmanlarda oturanlar, bilimsel teknolojik devrimin Batı'dan apartılmış bilgisayarlı ses aygıtlarında arabesk alıyorlar, Ferdi Tayfur, Küçük Emrah, Karaböcek, Tüdanya, İbo...

Yarım milyarlık sünnet düğünlerinde iki kadeh atanlar da ceketleri fora edip pantolon kemerinin boğduğu rakı göbeğini arabeskle hoplatmaya başlıyorlar.

Arabesk hem tu kaka.

Hem başımızın tacı.

Bir referandum yapılsa:

— TRT'de arabeske evet mi, hayır mı?

Sonuç ne olur?

Arabesk ruhumuza işlemiş, gözeneklerimize sinmiş, yüreğimize bağdaş kurup oturmuş...

Çok partili rejimimiz arabesk, sporumuz arabesk, politikamız arabesk, demokrasimiz arabesk, nutuklarımız arabesk, referandumumuz arabesk, ekonomimiz arabesk, aşklarımız arabesk, yaşantımız arabesk, acılı, sirkeli, tuzlu, biberli, salyalı, sümüklü...

Arabeski sevmeyen ölsün.

“HERKES NEYSE O DA O!..”

Nâzım Hikmet, “*Memleketimden İnsan Manzaraları*”nda Ilgazlı “*Asri Yusuf*”u anlatır.

1940’ların Ilgaz’ı “*altı yüz haneli, bin nüfuslu*” bir kasaba. Asri Yusuf cinayetten içeri girmiştir, Nâzım’la mapusanede tanışır. İkinci Dünya Savaşı’nın karanlığında yaşıyor Anadolu. Asri Yusuf, bu hüznünlü dönemin bir “*manzarası...*”

Metin Şekercioğlu, 1960’larda Ilgaz’a savcı olarak atandığında merak eder: Kimdir bu Asri Yusuf?.. Meğer Yusuf, belediye kütüphanesinde çalışıyormuş. Belediye Başkanı:

— *Yusuf, demiş, savcı seni istiyor.*

Yusuf pirenlenmiş, kaygılanmış; ne de olsa sabıkalı. Acaba savcı ne istiyor? Tedirgin ve işkilli Yusuf savcılığa gider. Metin Şekercioğlu, büyük şairin şiirine girmiş insanı tanımak istiyor:

— *Gel otur bakalım Yusuf Efendi!.. Ne içersin? Kahve, çay? Yak bir sigara...*

Hoşbeşten sonra savcı lafı Nâzım’a getirir:

— *Nasıl adamdı?*

Yusuf:

— *Hiçbir kötülüğünü görmedik.*

Hasan Kıyafet'in "*Mahpus Yılmaz Güney*" adlı son kitabını okurken birkaç satırın altını kırmızı kalemle çizdim, Nevşehir Eski Cezaevi Müdürü, Yılmaz için diyor ki:

— *Babası, anası ziyaretine geldi. Elbette başı tıraşlıydı. Herkes neyse o da o. Başka bir diyeceğim yoktur. Benim adımlı yazma. (Sayfa 31)*

Aklım şu kısacık tümceye takıldı:

— Herkes neyse o da o?

İnsan bu ya, kitap okurken düşüncesi birden kayıyor, olmadık şeyler düşünüyor. Diyelim Beethoven'ı gözaltına aldın, gür saçlarını sıfır numaraya vurdun, mapusane koğuşuna attın, aradan yıllar geçtikten sonra koğuş arkadaşları ne söyler:

— *Hiçbir kötülüğünü görmedik...*

— *Biraz ağır işitirdi...*

— *İyi adamdı...*

Einstein'ın kafasını usturayla kazıt, Bertrand Russell'in ipek saçlarını sıfır numara makineyle dibinden tıraş et; iki kabak kafalıyı at demir parmaklıklar ardına. Sıradan mahkûmlar için her ikisinin de Bayrampaşa'da uyuşturucudan yatan Alman, İngiliz, İtalyan turistinden farkı yoktur.

İnsanoğlunun kültür ufkunu oluşturan çemberin çapı küçükse, büyükler dışında kalır.

Gerçekte her insan bir değerdir; ama kimisi yalnız insan olduğu için değerdir, kimi insanın da kişiliğine paha biçilemez. Bu ikisi arasındaki ayrımı nasıl yapmalı? Kapalıçarşı'daki kuyumcu, altının

kaç krat olduğunu hemen anlayabilir. Elimizde böyle bir ölçek yok. Kimi zaman yanımızdan dünyanın en değerli insanı geçer, farkına bile varmayız.

Kimi zaman da büyük bir yanılgıya düşer, ünlenmiş kişilerin tümünü değerli sanırız.

Oysa *ün* ile *değer*, her zaman çakışmıyor. İletişim, reklam, propaganda çağında yaşıyoruz. Nice değersizlerin günümüzde meşhur edildiği izleniyor. Sanat değeri sıfıra sıfır elde var sıfır olan bir sine-ma yıldızının ünü dünyayı tutabiliyor. Hepimizin tanıdığı, televiz-yondan izlediği, gazetelerde fotoğraflarını gördüğü çoğu devlet baş-kanı, aşağılık birer katil kimliğindedir. Şöhreti dünyayı tutmuş kimi politikacı; hırsız, üçkâğıtçı, alçaktır. Sınırlar ötesine imparatorluğunu yaymış işadamı; vurguncu, karmanyolacı, yankesicidir.

“*Ün*” ile “*değer*”i birbirine karıştırmaktan sakınmalı. Ola ki ışı-
klı kadar uzaktan tanıdığımız bir ünlü, ciğeri beş para etmez in-
sidir; elimizi uzattığımız ve tutacağımız zaman yakınımızdaki insan,
değerine paha biçilemez kişidir.

En azından “*Herkes neyse o da o*” değildir.

DEĞİŞİM, BAŞKALAŞIM, DÖNEKLİK...

Evren değişir.

Okullarda öğretilir bu gerçek, gökbilimden yerbilime değin değişimin öyküsü anlatılır, yasaları bellenir. Gezegenimiz neydi? Bir ateş topu muydu? Nasıl dönüştü? Denizler ve karalar nasıl oluştu? İnsan, nasıl insan oldu? Mağara adamları göçerlerken neden yerleştiler? Toplumsal sınıfların çıkışındaki nedenler? Kölelik ne zamana dek sürdü? Derebeylikte dönüşüm, sermayeciliğin uç vermesi, sanayi kapitalizminin kurulması, sosyalist topluma kapıların açılması...

Bugüne dek tersi kanıtlanamadığına göre insanlık toplumu iletirye doğru değişiyor diyebiliriz; ama bu, düz bir çizgi üzerinde yürüyüş değil; gelgitler var.

Peki, evren, doğa, toplum değişir ve insanoğlu bir ömür boyunca kişi olarak değişmez mi? Elbet değişir. Kimi zaman değişim günden güne göze çarpar, hemen de vurgulanır:

— Ooooo... *Bugün güzelliğin üstünde...*

— *Seni iyi gördüm...*

Bir ömür sürecinde çarpıcı ve acılı değişimler de yaşanabilir. Kaşarlanmış hayat kadını öyle doğmadı, saf bir kızdı daha on yıl önce.

İşkencecibaşı çalışkan bir okul çocuğuydu. Suratı mahkeme duvarına dönmüş vurguncu anasından böyle mi doğdu?

İnsanın kişiliği hayatın örsünde olayların çekiciyle dövülür, biçimlenir.

Ne var ki ömür boyu değişim, toplumun dönüşen koşullarıyla da bağıntılıdır. Artık dünya bir bütündür. Vaşington'da birisi hapşırса Türkiye'de "*çok yaşa*" diye bağırarak kadrolar ülkemizin yazgısına 12 Eylül'den sonra tam anlamında egemen oldular. Tekelci kapitalizm dışardan içeriye öylesine abandı ki direnmek kolay değil. 1980'ler Türkiye'si'nde militarizm geçerli rejimdir. İktidarın dokusunda bir yandan trilyonlar kullanılıyor, öte yandan baskı ve işkence yöntemleri uygulanıyor. Kravatlı militer suyun başındadır:

— *Gel bana, diyor, gel bana.*

Program açık ve kesin:

İster ülkücü olsun, ister Selametçi, ister bölücü, ister Marksist; "*muhafazakâr milliyetçi*" yaftasını kapısına asmış iktidar partisine "*dehalet*" eylerse ödüllendirilir; özel kesimde ödüllendirilir, kamu kesiminde ödüllendirilir, sanatta ödüllendirilir, televizyonda ödüllendirilir, hayali ihracatta ödüllendirilir:

— Gel bana, gel bana...

— Ya gelmezsem?

— Sen bilirsin, işadamiysan işini bitiririm; solcuysan mahkemede soluğu alırsın, Kürt kökenliysen işkenceye kadar yolu var. Memur, işçi, öğretmensen iki yakan elimdedir, ümüğünü sıkıveririm.

Eh, insanoğlu da sonuna kadar direnemiyor, teslim oluyor, dehalet ediyor...

Ve değişiyor...

Değişimin bir ömür boyunda üç türü var:

Doğal değişim..

Başkalaşım..

Döneklik..

Tutuculuktan ilericiliğe, sermayecilikten alın teri felsefesine, sağdan sola doğru değişim doğaldır. Soldan sağa, ilericilikten tutuculuğa değişimin adı başkalaşımdır. Bu tür değişim, yozlaşmayı içerir.

Ya döneklik?

Çıkarcıdır, döner; korkaktır döner; koltuk hırsı vardır, döner; zayıftır, döner; yılğınlaşır, döner...

Ve efendisine köpeklik eder.

İDEOLOJİK KAZALAR

E-5 karayolundayız. Hava kararmış. Hendek'ten geçtik mi? Düzce'ye ne kadar var? Önde Rifat Ilgaz oturuyor. Konyak şişesi yanında. Kıbrıs'ta bir trafik kazasında sakatlanan ayağını uzatmış. Arkada Rahmi Saltuk ve sazı. Bir de ben. Gece bastırdı. Karşıdan gelen kamyon, otobüs, otomobil dizisi uzun bir konvoyla dönüşmüş. Düzenli düzensiz, yakın uzak, çarpık ışıklar göz alıyor. Önümüzü göremiyoruz. Derken konvoydan bir araba kopuyor. Diziyi sollayarak üstümüze gelmeye başlıyor. Kaçacak yer yok. Aydın Ilgaz, direksiyonu ister istemez sağa kırıyor. Yoldan çıkıyoruz. Karşıdan gelen araba geçiyor. Birkaç saniye içinde oluyor her şey. Bereket versin sağımız hendek ya da uçurum değil; düz toprak. Kurtuluyoruz. Bir sessizlik. Sonra yorumlar başlıyor:

- İnanılır gibi değil...
- Neden solladı adam?..
- Deli mi?..

Rifat Ilgaz konyağını yudumluyor; Aydın, gaza basıyor; yola çıkıyoruz.

Ver elini Kastamonu...

Birkaç gün önce bizim başımızdan geçen bu “önemsiz” olay, E-5 karayolunda her gün kaç kez yineleniyor? Dünkü gazeteler yazıyordu. Hendek yakınında bir otobüsün “batalı” sollaması yüzünden 29 kişi can vermiş...

Herkes biliyor ki karayollarımız bir mezbahadır; bu yüzden her yıl ancak bir iç savaşta kaybedilecek kadar cana kıyılıyor, ama yine de kimsenin kılı kıpırdamıyor.

Neden?

Çünkü trafik kazalarının “ideolojik” bir yönü yok; telaş yaratmıyor.

Bizde “ideolojik” korkusu var.

Cinayet mi, önce “İşin içinde ideoloji var mı?” diye bakılıyor. Kiptap mı, yazı mı? Aman “ideolojik” bir yönü olmasın. “İdeoloji” meslek odalarına girmesin, sendikaların içine sızmasın. Doktorlar yürüyüşü mü oldu; ilk soru:

— İdeolojik mi?

Polis mantığı Türkiye’de “ideoloji”yi suç unsuru sayıyor. Devlet adamları da bu saplantı içindedirler. İdeoloji ne demek? “Bir bütün oluşturan fikirler dizgesi” değil mi? Sağ ideoloji, sol ideoloji, kapitalizmin ideolojisi, Hristiyan ideolojisi vb... Say sayabildiğin kadar, ama bizde “tutarlı düşünmek” suçtur, ille de sap derken saman diyen kafalar ülkenin yazgısına egemen olduğundan “ideoloji” sözcüğü gerçek anlamını yitirmiş, korkutucu bir şey olmuş.

Eğer bir yurttas “ideolojik” bir çatışma yüzünden ölmüşse devlet ayağa kalkar.

Ama 29 yurttas otobüsle kamyonun çatışmasında ölmüşse devlete vız gelir.

Oysa Hendek yakınlarındaki kazada ölen 29 yurttas ve benzerleri “ideoloji” yüzünden canlarını yitirmişlerdir. Türkiye’deki trafik

kazalarında yaygın neden “*batalı sollama*”dır, ama temel neden ideolojiktir.

Demiryolu politikasını dışlayarak insan ve yük taşımacılığını yüzde 90 karayollarına bağlayan siyasetin ideolojisi çeyrek yüzyıldan beri geçerlidir. Bu ideoloji nedeniyle demiryolları iflas ettirildi. Bugünkü kent içinde ve kent dışında kamyon, uzun araç, TIR yığılmasının baskısı olağanüstüdür. ABD ve Batı Avrupa’da ulaşımın yarıdan çok yükünü demiryolları üstleniyor. Bizimki gibi yoksul bir ülkede, hem daha ucuz hem daha güvenli demiryolunu bırakıp ithal malı petrole dayalı karayolunu yeğlemek akıllı iş mi?

Hayır...

“*Kökü dışarda sermayecinin ideolojisi*” sürekli ulaşım siyaseti olarak çeyrek yüzyıldan beri uygulanıyor. Bugün Türkiye, kamyon sayısı bakımından bütün Avrupa’ya meydan okuyor. Karayollarına yığılmış büyük araçlar birbirlerini çiğneyerek ve ezerek ölümcül bir rekabetin yarışını sürdürüyorlar.

Ulaşım politikamızı, az gelişmiş sermaye düzeninin ideolojisinden kurtardığımız zaman, Azrail çok üzülecektir.

BEBEK!..

Kâğıt bunalımı bir yandan, enflasyon yangını bir yandan, geçim darlığı bir yandan basını soluksuz bırakıyor. Kimi gazete, satışını arttırmak için okurlarına kartondan oyuncak ev, otomobil, uçak, bebek dağıtıyor.

Uğur Mumcu dedi ki:

— *Biz de solcu dönemlerin kartondan bebeklerini okurlarımıza dağıtsak...*

Güldük.

Bebekle oynanır...

Kişi başkasının elinde oyuncak oldu mu, bebekleşir. Eski solcu, zaten iktidarın elinde oyuncak olmuş, ayrıca kartondan bebeğine ne gerek var?

Bebek çok anlamlı bir sözcük. İlk akla gelen anlamı, yeni doğmuş insan yavrusu. Sonra da çocukların oynadığı yapay bebek çağrışıma yol açıyor; Fazıl Hüsni Dağlarca çocukla bebeği unutulmaz dizelerle şiirleştirmiş:

*Çocuklar korkunç, Allahım
Elleri, yüzleri, saçları.
Uyurlar bütün gece
Yok sana ihtiyaçları.
Çocuklar korkunç, Allahım,
Bebek yaparlar haçları.*

Bebek, her şeyden olur, tahta, plastik, çamur, alçı, kâğıt, karton, her şeyden...

Bir de Allah'ın yarattığı bebekler var ki vallahi insanı baştan çıkarır.

Köşeyi dönmüş, holdingini kurmuş, voliyi vurmuş işadamları da bebeklerden çok hoşlanırlar. Çekersin altına arabayı, boyarsın saçlarını sarıya; al sana, takılı, kokulu, boyalı, vizonlu, uzun kirpikli, kısa akıllı bebek; yatırdığın zaman gözlerini kapar, kaldırdığın zaman açar...

Pahalıdır; ama, oyna oynayabildiğince...

Erkek çocukların bebekle oynamaları sakıncalıdır, ilerde nonoşlaşacağına işarettir; yaşlı erkeklerin de bebeklerle çok oynaması rizikoludur; kesesi boşalabilir, sermayeyi kediye yükleyebilir, yüreği çatlayabilir adamın...

Batı'da bu işin incelikleri göz önüne alınarak demokratik bir yaklaşımla her sınıftan erkeğe bebek üretilmiştir. Plastikten şişirme sarışınlar var. Al bir tane, şişir, plajda yanına yatır, otomobilde yanına oturt, sarışın bebek yatakta ısıtmasa bile gevezelik de etmez; uygarlık gelişiyor; kim bilir, ilerde bilgisayarlı plastik –belki de silikonlu– bebekler üretirler.

Konuşan ilk bebeği 1823'te makine ustası Maelzel yapmış; düklerle, kontlara sunmuş.

Bebek de sınıfsaldır; proletarya için çaputtan, burjuvazi için

dantelli ve konuşkan. Çağımızda zengin toplumların çoğalmaması; yoksul ülkelerin habire bebek yaparak nüfus patlamasına sarması bir rastlantı mı sayılmalı?

Çok güzel bir kadın nasıl tanımlanır?

— *Bebek gibi kadın!..*

İşe yaramaz bir herif için ne denir?

— *Sakallı bebek!..*

Ne var ki günümüzde hem erkek hem kadın için bebekleşmek hoş değil...

Çocukluğumdan bir anı arada sırada bellek istifimden kurtulup su yüzüne vurur. Bir gün annem komşu hanımlarla konuşurken bir laf kulağıma çalındı:

— *Bebek bekliyorum.*

Ne demekti bu? Meğer bir kardeş gelecekmiş; onu bekliyormuşuz.

Bebek beklemek kolay değil; ama, bebekle yaşamak da kolay değildir. Bebek nedir ki? Canlı da olsa, cansız da olsa, küçük de olsa, büyük de olsa, plastikten ya da çaputtan da olsa, bir oyuncak. Belki en pahalısı konuşur, gözlerini açar kapar; ama, en güzeli, baş döndüreni, göz kamaştırıranı, birkaç gün sonra can sıkılmaya başlar. Kimi erkek bunu bilmez de olgunluğunda bebek bekler oynamak için...

Bebekle oynanır.

İnsanla oynanmaz.

İnsanın insana verdiğini bebek bilemez. Nereden bilsin ki? Öğrenmesi için büyümesi gerek.

BÜTÜN GÜCÜNLE BEKLE...

İnsanoğlu bekler.

Kimi zaman durakta otobüs bekler, kimi zaman aybaşını bekler, ateşteki yemeğin pişmesini bekler, sinemanın kapısında sevgilisini bekler, akşama doğru vakti kerahati bekler, piyangodan bir şey çıkmasını bekler, sardunyaların süslediği pencerede kısmetini bekler, ocakta kahvenin köpürmesini bekler, ameliyathanenin kapısında dualarla bekler, askerlikte günleri sayarak tezkereyi bekler, iskelede vapur bekler, hapiste günlerin dolmasını bekler, dersten çıkış zilini bekler, berberde sırasını bekler, tiyatro gişesinin kuyruğunda bekler...

Beklemekte çoğunlukla edilginlik kokusu duyulur; ama her zaman değil...

Sovyet şairi ve yazarı Simonov'un pek ünlü "*Bekle Beni*" adlı şiirinde edilginlik yoktur? Buram buram etkinlik duyulur:

*Geleceğim bekle beni
Bütün gücünle bekle
Soluk sıkıntılarla ağırlaşan
Yağmurlar içinde bekle beni
Karlar tozarken bekle
Ortalık ağarırken bekle
Kimseler beklemezken bekle beni...*

Umudun, sevginin, sevecenliğin, savaşımın sürecinde kıpır kıpır kıpırdadığı bekleyiştir bu...

*Yalnız sen olsan bile bekleyen beni
Bekle
Bekle beni
Bekle beni geleceğim*

.....
*Bekle beni geleceğim
Ölümün ötesinden olsa bile*

.....
*Varsın anlamasın hiçbiri, bırak
Savaşların ateşi içinde yitip
Nasıl durmadan korudu beni
Bekleyişinin ateşi...*

Aptalca değil, durağanlaşarak değil, kadere teslim olarak değil, çaresizlikle değil, yıkılarak değil; çalışarak, savaşarak, üreterek, yaratarak beklemenin adı umuttur, mutluluktur, inanmaktır...

Neye inanmak?

İnsana inanmak; yarınlara inanmak...

Güzele, doğruya, sevgiye, tutkuya dönük zamanın somutlaşmasında beklemek, bilinçli insanın işidir.

Acaba bizi

Unutmak gerektiğini söyleyenlere

Eğilme önlerinde, bekle...

Bilinçle bekle!..

Zindanların en karanlığında olsan bile bekle; çünkü sen piyangodan ikramiye beklemiyorsun, rastlantıların çekilişine bağlamadın yazgını...

İnsanoğlu bekler...

Aylığının artmasını bekler, sosyal adaleti bekler, durumunun düzelmesini bekler, günlük ücretin yükselmesini bekler, demokrasinin gelmesini bekler, özgürlüklerin gerçekleşmesini bekler, bir ev sahibi olmayı bekler, genel affın çıkmasını bekler, enflasyonun düşmesini bekler, yaşlılığının güvencesini bekler, yoksulluğun bitmesini bekler, haksızlıkların kaldırılmasını bekler, sömürünün durmasını bekler, mutluluğun sıcaklığını bekler.

Çağımıza yakışır bir bekleyiş değildir bu; insanın dışında bir tanrısal gücün durup dururken nimetleri insana sunacağını sanmaktır. Bu tür bekleyişlerle; ölüm, mutsuzluk, umutsuzluk, çaresizlik biridir.

Edilgin bekleyiş, çağdaş insanın bekleyişi değil...

Beklemek, beklerken bekleneni gerçekleştirmek için çalışanın, savaşıncının, üretenin, yaratanın ellerinde güzelleşir, bekleyişin şiiri de böyle yazılır:

Geleceğim bekle beni

Bütün gücünle bekle

Ortalık ağarırken bekle

Geleceğim.

YILMAZ GÜNEY

Geçmişten bir gün. Belleğin kamerasından bir film. Gök kapalı. Yağmur ahmakıslatan. Sokaklarda çöp yığınlarının engebeleri. Aralık soğuğu. Kentin ara görüntüleri. İnsanın içine işleyen ıslaklık. Tüm kaldırımlar donanmış: Tespihçiler, çakmakçılar, çorapçılar, plastik eşya satanlar, tombala çekenler, kumar oynatanlar, sebze-meyve satanlar, avarelik edenler, şakalaşanlar, yürümeye çalışanlar, itişip kakışanlar, sinemanın kapısında vakit öldürenler...

Sinemanın afişi sokağa sarkmış...

Yılmaz Güney bakıyor.

İki delikanlı konuşuyor:

— Girelim mi?

— İki kez gördük, ama...

— Olsun be, girelim.

Soruyorum:

— Film iyi mi?

— Sorulur mu abi?

— Neden?

— Yılmaz Güney bu abi...

- Ne olmuş?
- Yılmaz Güney’de boş yok abi...
- Allah Allah...
- Allah’ına kadar abi...

Yürüyorum, bu insanlar, bu kent, bu sokaklar, bu meydanlarla kalmıyor ki... Urfa’nın kahvesinden İstanbul’un salonuna kadar Yılmaz Güney... Allah’ına kadar Yılmaz Güney... Köylüleri, kentlileri, apartmanları, gecekonduları, dolmuş durakları, minibüslerin dikiz aynaları, kumarhaneleri, batakhaneleri, aile ocakları, karanlık bucakları, güneşi yağmuru, sevişmesi sövüşmesi, çatışması dövüşmesi, konuşması, on iki kısım tekmili birden Yılmaz Güney...

Soruyorum:

- Yılmaz’ı tanır mısın?
- Tanırım...
- Nasıldır?
- Bizdendir...

Minibüsün şoför mahallinde “*Allah’ın dediği olur*” levhasının yanında Yılmaz Güney...

Otobüsün camında Yılmaz Güney, duvarlar boyu Yılmaz Güney, kahve ocağının yamacında Yılmaz Güney, manavın dükkânında Yılmaz Güney, gezgin satıcıların tezgâhlarında Yılmaz Güney, kartpostallarda Yılmaz Güney...

Aradan kaç yıl geçti?

Uçup gitti Yılmaz...

Ama filmleri kaldı.

Öyle filmler ki bunlar, hem Anadolu sinemalarında kapalı gişe sürüm yaparlar, hem sinematek salonlarında alkışlanırlar. Çok az sanatçının başarabildiğini yaptı Yılmaz Güney, seçkinlerle kitlelerin beğenilerini bütünleştirebildi.

Peki, 1980’ler Türkiye’si’nde Yılmaz Güney’in filmleri niçin oynatılmıyor?

Halk mı unuttu?

Hayır...

Bir toplumun belleği bu kadar zayıf olamaz, bir halkın bu kadar sevdiğini bu kadar çabuk unuttuğu görülmemiştir, bu kadar ve-fasız değildir Anadolu insanı...

Kanun yasağı mı var?

Hayır...

12 Eylül faşizmi ülkenin bütün aydınlarına, gerçek sanatçılarına, yazarlarına düşman olduğundan, Yılmaz Güney filmlerine de çarpı işaretini koymuştu; ama o günler geride kaldı, artık bir engel yok; “*liberal hükümet*”le yönetilmiyor muyuz?

Peki, ne var?..

Yılgınlık var...

Korku var...

Vaktiyle Nâzım Hikmet’in başına geleni, şimdi Yılmaz Güney yaşıyor. Hiçbir yasal yasak yokken Nâzım’ın şiirleri basılıp yayımlanamazdı. Bu ürkekliği 1960’ların ilk yarısında YÖN dergisi yırtıp atmıştır, “*görünmeyen iktidar*”ın halkın yaşamına vuran kara gölgelerinden birisi böyle kalktı.

Yılmaz Güney, filmlerini gösterecek bir yürekli girişimci bekliyor, seyircisi hazır...

ONLAR İNSAN DEĞİL Mİ?

Fransız Devrimi 16'ncı Louis'yi devirdi, cumhuriyeti ilan etti; ama kral ne olacaktı?

Eldeki anayasa krallığına ilişkin eylemlerde dokunulmazlığı öngörüyordu. Hukukçular tartışmaya başladılar. Yürürlükteki yasalara göre 16'ncı Louis yargılanabilir miydi? Kralı cezalandıracak bir kanun yoktu. Ünlü Saint-Just, kördüğümü hukuk dışında çözdü:

“— *Bir kralı vatandaş olarak yargılamak!.. Bu sözcük, gelecekteki serinkanlı kuşakları hayretler içinde bırakacaktır. Yargılamak, yasayı uygulamaktır. Yasa, bir adalet ilişkisidir. İnsanlık ve krallar arasında ne gibi bir adalet ilişkisi var ki? Kral bir samik değildir, siz yargıç değilsiniz.*” (Jacques Vergés'in “*Savunma Saldırıyor*” adlı kitabı, Metis Yayınları, Çeviren: Vivet Kanetti).

Hızlı devrimci Saint-Just, kralı insan ve yurttaş saymıyor, bu yolda coşkulu nutuklar atıyordu. Devrim, aristokrasiyi yıkıyor, burjuva sınıfının egemenliğine doğru yürüyordu; Kral 16'ncı Louis ölüm cezasına çarptırıldı.

Kimi zaman insan, devrim ya da karşıdevrim süreci içinde yaşadığını duyumsayamaz.

Bütün göstergeler vurgulasa da günlük yaşamın akışı içinde neyin ne olduğu ayırımsanamaz. Türkiye'nin bir süreden beri darbeler ve karşıdarbelerle çalkalanan siyasal yaşamında insanların kelleleri koparılırken, hayatları söndürülürken, hukuktan söz açmak elbette kolay değil...

1972'nin güzünde karşıdevrim hızlanmışken Ziverbey işkence köşkünde sorguya şöyle başlanıyordu:

“— *Kontrgerilla örgütünün karşısında bulunuyorsun, sen bizim tutsağımızsın, burada anayasa babayasa yoktur.*”

12 Mart'ta ve 12 Eylül'de “*yakalanan sanık*” ne yurttaş sayılıyordu ne de harp esiri. Üzerinde hiçbir yasanın güvencesi yoktu.

Kaynağı Amerika'da bulunan “*karşıdevrim*” stratejisi temel kurallını koymuştu:

Türkiye'de özel harp var. Özel harp yönetmeliğine göre ele geçen “*düşman*”ın hiçbir hukuku yoktur. Ele geçen düşman, ilan edilmiş bir resmi savaşın esiri olmadığından “*Cenevre Anlaşması*” kuralları da uygulanamaz. Yürürlükte özel harp bulunduğundan “*savaş esiri*” statüsü de geçerli değildir. Ancak, iç hukuk da uygulanmaz; “*düşman*” için kanun ve anayasa güvencesi yoktur.

Türkiye, 1970'lerde ve 1980'lerde yıllarca bu koşullar içinde yaşatıldı.

Fransız Devrimi'nde Saint-Just, devrilen 16'ncı Louis'yi insandan saymıyordu:

— *O insan değildir, kraldır.*

Karşıdevrimde iş tersine dönüyor; kökü dışarda hukukçu fetvayı veriyor:

— *O insan değildir, anarşisttir.*

Eh, bu mantık yaygınlaştığında binlerce gencin hukuksuz ölüm fermanı çıkmış oluyor.

1989'a kaç hafta kaldı?

Sonra 1990'a doğru sayma başlayacak; 2000 yılına doğru işliyor takvim...

12 Eylül'ün öncüsü Evren bile komünist partisinin gereğini vurgulamaya başladı, ama “*genç kırımı*” cezaevlerinde sürüyor. İnsandan saymıyoruz genç mahkûmları; açlık grevlerine, ölüm oruçlarına kayıtsız gözlerle bakıyoruz. Semra Hanım'ın, Çankaya'daki Cumhuriyet Bayramı “*resepsiyonuna*” hangi giysileriyle, ne çeşit kürkle gittiğini gazetelerin birinci sayfalarında okuyorsunuz. O sırada açlık grevleri ve ölüm oruçları Anadolu hapishanelerini sarmış, ama yürekler kaskatı, kafalar bilinçsiz...

Onlar insan değil...

Anarşist...

Komünist...

Canları cehenneme değil mi? İnsan hakları insanlar için geçerlidir.

Peki, sonra?

Bütün bunlar, bu canavarlıklar, bu toplum ve bu ülkede nasıl ödenebilecek?..

MUTLULUK VE HÜZÜN

Nadir Nadi'nin ilk başyazısı 1 Nisan 1936'da yayımlanmış...
Bugün 1 Nisan 1986.

Aradan tam yarım yüzyıl geçmiş.

Başyazarımızın son kitabı "*Dostum Mozart*"ın dördüncü baskısı sürüyor; sanırım bir haftaya kadar dağıtımı yapılır.

Geçenlerde sordum:

— Şimdi ne yapacaksınız?

Muzip bir bakışla:

— Dostum Beethoven'i...

Gülüştük.

Biliyorum ki, bizim başyazar niteliğine bir insanı, hiçbir başarı, hiçbir kitap, hiçbir yazı doyuma ulaştıramaz. Böylesine bir kişinin attığı her adım, ulaşıldıkça ulaşılamayacak olan ufukları genişletir; görüş erimini büyütür ve Nadir Nadi'nin yarım yüzyıllık yaşam sürecinin bu aşamasında kendi kendisiyle hesaplaşması üç açığa bölünür: Uygarlık nerede, ülkem nerede, ben neredeyim?

Yaşam okyanusuna açılmış geminin bilinçli kaptanı, insanlık haritasında yerini saptamaya çalışır.

Yarım yüzyıl içinde insanlık, bilim ve teknoloji kesiminde dev adımlarla yürüdü.

Birkaç kerteriz noktası:

Televizyon 1934'te, radar 1940'ta, transistör 1953'te hayata geçirildi; atom parçalandı, uzaya erişildi. Ay'a çıkıldı, bilgisayarlı üretim gerçekleşti; sanayi devrimi bütün dünyaya dağıldı, tarım toplumlarını silkeledi.

Bu dünyada Türkiye'nin yeri neresidir?

1930'ların Türkiye'si, o günün dünyasına göre daha ileri bir yerdedi; 1980'lerin Türkiye'si, bugünün dünyasına göre daha geri bir yerdedir.

Nadir Nadi'nin hicranı budur.

Emperyalizme karşı kurtuluş savaşını dünyada ilk kez başarıya ulaştıran Türkiye, yeryüzünde laiklik devrimini de ilk kez benimseyen İslam ülkesiydi. Biz, güney sınırlarımızı Irak ve Suriye ile değil, İngiliz ve Fransızla hesaplaşarak çizmiştik. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada (Afrika'da bile) siyasal sömürgecilik tasfiye edilirken, ekonomik bağımlılığa göz göre göre düşürülmemizin dramını yaşadık.

Gazi'nin kutsadığı bağımsızlığı, çağdaş demokrasiyi ve sanayi devrimini 21. yüzyılın eşiğine ayak basarken gerçekleştirmekten yoksun bir toplum görünümündeyiz. Birbiriyle yakından bağlantılı bu üç hedeften uzağa düşmemiz, uygarlıktan soyutlanmak anlamına geliyor.

Oysa 1936'nın Türkiye'si'nde, bu üç hedef, elimizi uzatsak tutabileceğimiz yakınlıkta sanılıyordu.

Nadir Nadi, yarım yüzyıllık geçmişinde başarıdan başarıya koştu.

Anı defterindeki sayfaları çevirin!.. Cumhuriyet başlıbaşına bir olaydır ki, yeryüzünde hiçbir gazetenin yaşamadığı serüvenleri aşarak, savaşımı vererek, engelleri yıkarak kurumsallaşmıştır. Yöneticilik, gazetecilik, yazarlık üçlemesini kişiliğinde birleştiren Nadir Nadi'nin işte yazıları, işte gezi notları, işte kitapları, işte 75. yaşındaki sıkıyönetim mahkemeleri karşısındaki savunmaları...

Ne yazık ki kişisel başarıları Nadir Nadi'yi doyuramaz; çünkü aydın kişiliği pekişmiş bir yurtseverin salt kendi başarılarıyla mutluluk duyamayacağı bir çağda yaşıyoruz. Bu nedenledir ki yarım yüzyıllık özgeçmişinde büyüyen başarının sevinci, tarifsiz bir acıyla gölgeleniyor.

Nedir o acının adı?

Son yazdığı "*Dostum Mozart*" kitabında, Nadir Nadi bu tür acıların tanımını yapıyor:

"— *Kimi zaman hüznün ve mutluluk aynı anlama gelebilir.*"

Nadir Nadi'nin sanki bir kemanda çalınan yaşamının müziğini iştir gibiyim. Mutlulukla hüznü birlikte duyumsamak, kimi insanın çağdaş kişiliğini oluşturur; doğanın güzelliğinde bile bu çelişki ikilemleşir; yüreğinizin dokusunda hangi ilmiğin hüzne, hangisinin mutluluğa bağlandığını ayırt edemezsiniz.

SEÇMECİLİK

Yazar masaya oturdu...

Gazeteleri açtı...

Konu arıyor.

Haberlere göz attı:

İşkenceli sorguda ölüm, Cumhurbaşkanı'nın denetimleri, Başbakan'ın kendi kendini övmesi, hayali ihracatta yeni bir dosya, gazetecilere hapis cezaları...

Yazar, bir seçim yapacaktı...

Neyi seçmeli?

Bir yazar isterse pembe gözlük takar, isterse kara, isterse iktidarın kavukluğunu benimser, isterse eleştirel aklın yolunu tutar, isterse bulutlarda gezinir, isterse ayaklarını toprağa dayar...

Ne var ki, yazarın seçmeciliği gün geçtikçe kişiliğini belirleyen denek taşına dönüşür. Gün gelir geriye dönüş zorlaşır; artık yazar, konularını değil, konuları yazarı belirlemeye başlar. Çevreye, dünyaya, evrene bakışının açısına sıkışır yazar; kendi eliyle yerini belirlemiştir.

Seçmeciliğin bir türü bu...

Ya ikinci türü?

Bilim tarihinde yaşadığı dönemin toplumsal olaylarına sırt çevirmiş, ilgisiz kalmış, laboratuvarından gayri dünya tanımamış bilginler var; kellesini hiçe saymış, zalimlerle savaşmış, gözünü kırpmadan ölüme gitmiş bilginler de var.

İster birincilerden, ister ikincilerden örnekler seçebilirsin, fikrini savunmak için gündeme getirebilirsin.

Savunduğun fikir ne?

Sözgelimi; bilim adamı kendi işine bakmalı ne politikayla uğraşmalı, ne de güncelle...

Ya sanat adamı?

Sanat tarihinde her türlü var; kurşuna dizilen, derisi yüzülen, zindanda çürüyen, sürgünde yaşayan ya da fildişi kulesinde gününü gün eden, baskıcı iktidarlar dönemlerinde kafasını devekuşu gibi kuma gömen, zalimlerin sofrasında çanak yalayan, kıyamet kopsa kendine dönük yaşayan...

İstedğini seçebilirsin. Eğer *“sanatçı kendi işine bakmalı, ne politikayla uğraşmalı, ne de güncel sorunlarla”* diyorsan, geçmişte bu sava dayanarak oluşturabilecek nice sanatçıyı çağımıza taşıyarak örnek diye sunabilirsin.

Seçmecilik yapan herkes, zaman ve mekân içinde kendi mezebine ve meşrebine uygun örnekler bulabilir.

Seçmeciliğin felsefede kökeni var:

Eklektizm...

Değişik türlerdeki felsefi, kuramsal, ideolojik ve siyasal görüşlerin eklemlerini gelişi güzel derleyip birleştiren düşünce biçimine eklektizm denir. Bir yazının kimi yerinde idealist, kimi yerinde mater-

yalist felsefe geçerliyse; kimi yerinde kapitalist, kimi bölümünde sosyalist yaklaşım ağır basıyorsa; üstü kaval altı şışhane bir mantık mozayığı sergilenmişse kafa karışıklığı söz konusudur.

Eskiden buna “*perişan mantık*” denirdi.

Günümüzde çoğu yazıda mantık perişanlığı bilgiçlikle birlikte sunuluyor. Çünkü savunulan fikri zenginleştirmek için tarihten örnekler seçildi mi kim ne bilebilir? Yarım yüzyıl önce Hitler’e hizmet eden bilim adamı, çoğu okurun gözünü kamaştırmaz mı? Osmanlı’da padişaha kasideler yazan, el etek öpen şairi kim yadsıyabilir? Bu tür örnekleri dünden bugüne taşıyarak gericilik ve tutuculuk yapmak seçmeciliğin en çarpıcı yöntemlerinden biridir.

1980’ler Türkiye’si’nde sanatta ve bilimde “*depolitizasyon*” baskı rejiminin ideolojisi; kimileri de bu değirmene bilmeden su taşıyor.

“*Seçmecilik*” ister felsefe kapsamında olsun, ister günlük yaşamda, defteri dürülmüş bir yöntemdir; canlandırmaya çalışanlar kendilerini aldatırlar.

EZAN...

Şeyh Sadi “*Gülistan*”ı yazdıktan sonra doğum yeri olan Şiraz’a yerleşmiş, bütün ömrünü ibadetle geçirmiş.

Gülistan’dan bir öykü:

“Kötü sesle bir hafız, durmadan yüksek sesle Kuran okurmuş. Bir ârif (bilge) ona rastlamış, sormuş:

— Aylığın kaçtır?

Hafız:

— Aylığım yok...

Ârif:

— Öyleyse niçin kendine zahmet veriyorsun?

— Allah için okuyorum...

Ârif rica etmiş:

— Allah için okuma!.. Sen Kuran’ı böyle okudukça revnakını (güzelliğini) bozuyorsun.”

Şeyh Sadi dirilse, Türkiye’ye gelse, minarelere takılmış hoparlörlerden yansıyan ezanları dinleseydi acaba nasıl bir öykü yazardı?

Ezan, namaz vaktini bildirmek için minareden okunur bir ezgidir, çağrıdır, duyurudur. Mekke’de Müslümanlar ibadetlerini gizlice yaparlardı; bu nedenle ezan okunmazdı. Hicret’ten sonra Medine’de çoğalan Müslümanları namaz vaktinde bir araya toplamak için yöntemler araştırıldı. Boru ya da çan mı çalınacaktı? Ateş mi yakılacaktı? Bayrak mı asılacaktı? Bilâl-i Habeşi’nin seslenerek müminleri çağırmasına karar verildi. Bilâl mescidin yakınlarındaki yüksekçe bir evin damına çıkarak ezan okurdu.

Ezan yedi tümceden oluşur, çeşitli makamlardan okunabilir, bestesi yoktur, doğaçtan söylenir, kimi mezheplerde ezanın müzikle seslendirilmesi yasaktır.

Başlangıçta Müslümanların toplandığı mescidlerin minareleri yoktu. İlk minare Hicret’in 58’inci yılında Mısır Valisi’nin emriyle yapıldı.

Minarelerden okunan ezanın güzelliği, okuyan müezzinin yetkinliğine de bağlıdır; kötü sesli ve yetersiz bir kişinin okuduğu ezanın “*revnakı*” kaçar. Şeyh Sadi’nin dediği gibi “*altın suyuyla yazılmış bir yazı çirkinse gözü rahatsız eder.*”

Bilimsel ve teknolojik devrim dünyada çok şeyi değiştirdi. Türkiye’de minarelerin şerefelerine *yükseltici* (hoparlör) takıldı. Artık müezzin minarenin döner merdivenlerini tırmanmak zahmetinden kurtuluyor; aşağıdan mikrofona söyledin mi yetiyor. İsteyen yöntemi daha da geliştirebilir, en güzel biçimde söylenmiş bir ezanı teybe kaydederek namaz vakitlerinde yineleyebilir.

Belki daha iyi olur.

Çünkü yükseltici (hoparlör) güzelliği de çirkinliği de katlayarak yansıtır.

Okunan ezanın güzelliğini duyumsamak için ille Müslüman ol-

maya gerek yoktur; musikiyle haşır neşir bir Hıristiyan, Musevi ya da Budist, minareden yansıyan ezginin niteliğini değerlendirebilir. Eğer ezan kötü okunuyorsa, kusur elbette okuyanıdır. Kötü okunan ezanı bir de bilimsel/teknolojik devrimin gâvur icadı aygıtlarıyla bangır bangır gürültüye dönüştürdün mü, hicaz, saba ya da hüzzam makamından uzaklaşıp “*günah-ı kebair*” faslına dalarsın.

Gazetelerde okumuştum: Mısır’da hoparlörlü ezan yasaklanmış...

Acaba bu nedenle mi?

Nasrettin Hoça hamamda şarkı söylerken sesi kendisine pek güzel gelmiş; yıkanıp kurunduktan sonra doğru çarşıya koşmuş; minareye tırmanıp şerefeye çıkmış; atmış elini kulağının arkasına, ezan okumaya durmuş...

Dinleyenler:

— Aman Hoca, demişler, ezan okumadın, ezanın canına okudun...

Rahmetli:

— Ah, diye yanıtlamış, hele şu minarenin tepesine bir hamam kursunlar, siz o zaman dinleyin beni...

Minarenin tepesinde hamam yok; gâvur icadı hoparlör var; kurları binbir kez büyütüyor.

SÖYLE BANA AYNA!..

İnsanın arada sırada aynaya bakacağı gelir; sihirli camda suretini görünce sorar:

— Söyle bana, ben kimim?

Aynanın yanıtı, kendisine bakan kişiye göre çok değişik olabilir:

— Sen namussuzun birisin...

— Dünyanın en iyi, en güzel insanısın..

— Sen eşeğin ta kendisisin..

— Zıpırın tekisin..

— Anasının gözüsun..

— Sen yiğit bir devrimcisin..

— Ödün vermez bir sosyalistsin..

— Manyaksın..

Dünyada ne kadar insan varsa o kadar yanıt var demektir. Kuşkusuz aynayla insan kimi zaman anlaşılabilir, kimi zaman çatışabilir. Aynaya bakan öfkelenir:

— Ulan ayna!.. Sen bana namussuz diyorsun; ama o kadar da değil...

— Haydi canım sen de!.. Biz birbirimizi iyi tanırız.

Kendisini çok yiğit, çok yürekli sanan birisi aynaya baktığında bir korkağın suretini görebilir. Güzelliğiyle şişinen kadın bir sabah, karşısında çirkin birinin kendisine baktığını ayırımsayarak şaşırabilir:

— Kim bu?

Ayna:

— Bu sensin!..

— Hayır... Bu çirkin insan bana benzemiyor...

İnsan bir odada bir aynayla baş başa ise kendisine istediği kimliği yakıştırabilir.

Devrimciliği benimsemişse Troçki'den de ötede bir köktencilğin bireyselliğe dönüşen tadına kişi kendisini kaptırabilir. Bu duygunun aynaya yansımasında hiçbir tehlike yoktur. Rizikosu sıfıra indirgenmiştir. Bir oda, tül perdeler, sapına kadar bir devrimci, köküne kadar bir sosyalist, burnundan kıl aldırılmaz bir solcu ve ayna baş başadırlar. Ne polis, ne sorgu, ne işkence. Solcu, sırrını yalnız aynayla paylaşıyor. Sihirli cama yansıyan kişiliğiyle mutlu oluyor.

Ne var ki solculuğun, sosyalistliğin, devrimciliğin dışı vurumu aynayla sınırlı kaldıkça bireysellikten öteye geçebilir mi? Peki, devrimci kimliğini çevresiyle, emekçilerle, toplumla paylaşmak isteyen kişi, aynaya baktığı kadar rahat olabilir mi?

Kuşkusuz solculuğun başkalarıyla paylaşıldığı andan başlayarak hayatın gerçeğine ilk adım atılır. Artık aynadaki hayal silinir. Yaşamın katı ve kaba koşullarının geçerliliği başlar; gerçek solculuk, devrimcilik, sosyal demokratlık, sosyalistlik gündeme girmiştir. Bir toplumun doğasında tarihin hangi zamanı ve mekânı ete kemiğe bürünüyor? Her atılan adım, koşulları biraz daha belirleyecektir; top-

lumsal ortamda saptanacak politikalar öerste dövölerek biçimlendirilecek, insanları ve kitleleri sarıp sarmalayacak, bağdaştıracak, devingenleştirecek, birleştirecek, bütünleştirecek bir akıma dönüştürülecek... Artık gündeme giren örgütlenmedir. Kişi örgütlenme sürecinde hem kişiliğini koruyacak hem bireyselliğinden arınacak...

Bireyselliğinden arınamayan, ancak perdeleri kapalı bir odada aynaya bakarak devrimciliğiyle övünebilir.

Dünyada ondan daha devrimci kimse yoktur, ama neye yarar?..

Birey, arkadaş çevresi, grupçuk, örgütçük, particik...

Bölünme, bölünme, bölünme...

Emperyalizmin de istediği bu değil mi?

Söyle bana ayna!..

SENCİL SEVGİ...

Sevgi, aşk, tutku üzerine nice fıkra, masal, öykü binlerce yıldan beri kuşaktan kuşağa, dilden dile aktarılmıştır; ama, hiçbiri Elzübeyr'inkine benzemez.

Elzübeyr, Arap illerinden Acemistan'a doğru uzanan çöllerde yaşayan bir bedeviydi. Öyküsü çok eski. O zamanlar Hazreti Muhammed, Çalap'ını kullarına daha tanıtmamıştı; ama yine de her gün çölde Allah'ın güneşi doğar, şeytanın alacası her akşam çadırların üstüne iner, gece ve gündüz birbiri ardı sıra gökte nöbet tutarlardı.

Elzübeyr'in gözü, Şebdiz adındaki kısırağından gayrı kimseyi görmüyordu.

Şebdiz kır bir Arap kısırağıydı; yelesinin ve kuyruğunun tüyle-ri Çin ipeklisi gibi ince ve parlaktı; ayak bilekleri bir gazalinkinden daha narindi; toynakları sedeften parlaktı; gözleri Hintli bir güzeli kadar siyah ve süzgündü; rüzgârla yarışırdı.

Mağrıptan maşrika kadar ünü yayılmıştı. Şebdiz'in geçilemez bir kısrağ olduğunu dost düşman teslim etmişti. Elzübeyr'in yaşamdaki tek mutluluğu Şebdiz'di. Bedevi, kıl çadırını saray, kendisini sultan, Şebdiz'i de gökten inmiş armağan sayardı. Öteki hayvanla-

rından ayıran kısırağını; başka atları da vardı, ama Elzübeyr, Şebdiz'e gözü gibi bakar, onunla sayrılanır, onunla iyileşir, onunla yatar, onunla kalkar, onunla yer, onunla içerdi. Şebdiz'in sırtında Elzübeyr bambaşka bir adam olurdu.

Çevrede Şebdiz'e göz dikenler elbette az değildi. Ne yapıp edip bu eşsiz kısırağa sahip olmak isteyen nice zengin, şeyh, aşiret reisi, Elzübeyr'e avuç dolusu altın vermişler; ancak bedevi, atını satmaya yanaşmamıştı. Gün geçtikçe bir yandan Şebdiz'in ünü, öte yandan kıskanç gözlerde hırs büyüyordu.

Bir gece, epey şarap içen Elzübeyr, derin uykuya dalmışken kiş-neme sesiyle uyandı. Çadırından kendisini dışarı attığında, bir hırsızın Şebdiz'i kaçırdığını hayal meyal görebildi. Hemen bir başka hayvana atlayarak kaçanın ardına düştü.

O güne kadar Şebdiz'e hiçbir at yetişememişti; hiç geçilememişti kısırak; ama, hırsız kötü bir biniciydi, Elzübeyr ise tam bir ustaydı.

Biniciler arasındaki eşitsizlik bir zaman sonra etkisini gösterdi; ayışığının aydınlattığı çölde hırsıza yaklaşmaya başladı.

Ancak, yüreğinde bir ikilem çatallaşıyordu.

Eğer hırsıza yetişirse Şebdiz'e kavuşacak, ne var ki kısırağın adı iki paralık olacaktı. Sabahla birlikte bütün çöl olayı duyacak; olan bitenleri öğrenenler, gözü gibi sevdiği Şebdiz'i anımsayacaklardı. Kim bilir neler söylenecek, ne alaylar edilecek, ne yergiler türetilcekti? Birden kararını verdi Elzübeyr ve hırsıza bağırdı:

— Hayvanın boynuna sarıl ve sol kulağını ısır!..

Hırsız kısırağın sahibinin dediğini yaptı; Elzübeyr, Şebdiz'i ta-nıyordu.

Ok gibi fırladı Şebdiz..

Karanlıkta kayboldu.

Elzübeyr mutlu muydu?

Belki hüznü bir mutluluktan bu; Şebdiz onurunu korumuştur, geçilmemişti.

Ama Elzübeyr, Şebdiz'i yitirmişti.

Ardından yetişse, yine yitirmeyecek miydi? Üstüne gölge düşecekti kısırağın; bu ayıp bedeviye bir ömür yeter de artardı. Şebdiz için avuç dolusu altın öneren nice şeyhi geri çevirmişti de gözbebeğini kendi elleriyle bir uğursuza armağan etmişti.

Sevgi ille de sahip olmak duygusundan kaynaklanmaz; çağımızda bu tür sevgi aşıyor; bencillikten sencillığe giden yolda epey ilerledi insanlık...

Eski çöl masallarında bile sevginin çağdaş anlamına ilişkin olanlara rastlanıyor. O dönemde kadınlar alınıp satılırken bir bedevinin atına gösterdiği saygı, kim bilir belki içeriğinde alaylı bir çelişkiyi taşıyor.

BİR KEZ SÖYLENDİ Mİ...

Bir anne tanıyorum; okuduğu romanların yaprakları arasında kır çiçekleri kuruturdu, kitaplarının sayfa kenarlarına çocukları için notlar düşerdi. Nasıl notlar? Çok önemsiz görünen olayları vurgulayan kırık dökük tümceler. Sözelimi, bunlardan biri ilk bakışta anlamsız görünüyor:

...bugün bana ilk kez anne dedi.

Ancak bu tümce, insanlık tarihini kapsayabilen dönüşümün anahtarıdır.

Özgürlük sözcüğünü ilk kez kim, nerede, nasıl ve hangi tarihte dile getirdi?

Güç bir sorudur bu; yanıtlanması için geçmişe doğru kapsamlı bir araştırma yapmak gerekir! Sözcüklerin evreninde bir geziye çıkılacak; özgürlüğün kökleri araştırılacak; hangi somut koşullardan türediği irdelenecek; zaman içinde anlam dönüşümü incelenecek.

Yine de gerçeği kavramada bazı eksiklikler bulunması doğaldır.

Başvurduğum kitaplarda “özgürlük” sözcüğünün kökeni 13’üncü, bilemediniz 12’nci yüzyıla kadar uzanıyor. Oysa kölelik İsa’dan binlerce yıl önce başlamıştı; sınıflı toplumun oluşması kolay değildi; tarım devrimi gerçekleşecek, kölelik ve efendilik düzeni kurulacaktı. Peki bu çelişkiden türeyen özgürlük sözcüğünün “*telaffuzu*” neden gecikti.

Ne olursa olsun “özgürlük” sözcüğü ilk kez söylendiğinde, dünya artık bir daha eski durumuna dönüşemeyecek biçimde değişmiştir. O günden bu güne süregelen özgürlük kavgası da bu değişimi kanıtlıyor.

Fransız Devrimi patladığında, özgürlük sözcüğü artık dünyanın belirli yerlerinde açık ya da gizli, yüksek ya da kısık sesle dile getiriliyordu.

Bir sözcük bir kez söylenmeye görsün, bir devrim bir kez gerçekleştirmeye görsün, artık dünya değişmiştir ve bir daha eski dünya olamayacaktır.

19’uncu yüzyılda Avrupa’daki bütün krallar, devrimi geri çevirmek için “*Kutsal Bağlaşma*”da kenetlendiler; ama nafile...

Devrimin etkileri Avrupa’ya yayılmakla kalmadı; bütün dünyayı durdurulamaz bir dönüşümün sürecine soktu. Yeryüzünde üç yüz yıldan beri “*insan hakları*” kavgası sürüyor.

Bugün Türkiye’de “*İnsan Hakları Derneği*”nin kurulması ne anlam taşıyor?

Bir sözcük daha ilk kez söylendiğinde dünya değişmiştir, eylemi durdurulamaz.

1980’ler Türkiye’nde büyük bir yanılgı, ortalığı dalga dalga bulandırıyor.

Amerika'nın güdümü, baskısı ve denetimi altında bulunan, çoğu az gelişmiş ülkede görülen bu çarpıklık, nafile bir uğraşın sarmalına toplumu bir süre dolandırmaktan ve uygarlık yolunda ilerlemeyi bizim hesabımıza geciktirmeden başka işe yaramayacaktır.

Çünkü her kim dile getirmişse, “sosyalizm” sözcüğü bir kez dünyada “telaffuz” edilmiştir.

İnsanlar arasında yalnız siyasal değil, ekonomik demokrasiyi vurgulayan bu sözcüğün, yaşamda ve eylemde çeşitli biçimleri, görüntüleri, yöntemleri, uygulamaları olabilir. Adına Fransız Devrimi de denen *Burjuva Devrimi*, her ülkede ve her toplumda aynı biçimde gerçekleşmiyor. Sosyal adaleti içermeyen bir dünyada yaşanamayacağına göre sosyalizmin de şu veya bu biçimde bütün dünyada etkilerini göstermesi doğaldır.

Ekim 1917 Devrimi yeryüzünü artık bir daha geriye dönülemezcek biçimde değiştirmiştir.

Bugün Sovyetler’de, Çin’de veya bir başka sosyalist ülkede olan bitenleri, geri kafaların kalıplarına dökerek yorumlamak, insanın kendi kendisini aldatmasından başka işe yaramaz.

Türkiye’de şimdi bu aldatmaca geçerli...

Bir sözcüğün daha ilk kez söylendiği “an”dan sonra dünya artık eski dünya değildir. Kuşkusuz eski dünyalarında yaşamak isteyenler de vardır, olacaktır.

Ama nafile...

ALEVİ...

Alevi, Ali'yi severdir.

Ancak sevgiyle iş biter mi? Sevgi bir duygudur, her şeyi açıklayamaz.

Duyguyu ısıtan bilinçtir, akıldır, bilimdir.

Ali'yi sevmenin elbet bir gerekçesi ve tarihçesi var. Aleviliğin kökeni İslam tarihi kadar eskidir; ilk dört halife dönemine dayanır; Osmanlı'da büyük ağırlık taşır.

Sünnilik olmasa Alevilik, Alevilik olmasa Sünnilik olur muydu? Olsa da ne anlam taşırdı? Bu çelişkinin bütünlüğünde İslam'ın dinsel kültürü dokulaşmıştır.

Alevilik-Sünnilik çelişkisi, özünde bir iktidar çatışmasını içerir.

Halife, İslam'da devlet başkanıdır, siyasal iktidarı elinde tutar. Alevilik-Sünnilik çelişkisi hilafet kavgasında keskinleşmiştir. Dördüncü Halife Ali'nin iktidarını tanımayan Muaviye'nin olumsuz hırslarında çelişkinin tohumları yeşermiş; Alevilik zamanla muhalefete düşerken Sünnilerin iktidarı pekişmiştir. Yavuz Sultan Selim'den sonra da mezhep çelişkisi Anadolu'da derinleşti. Selim, hilâfeti İs-

tanbul'a taşıyınca, Sünni padişahların hoşgörüsüz yönetimi altında Aleviler ikinci sınıf insan sayıldılar; iki mezhep arasındaki çatışmanın acılarına katlanmak zorunda kaldılar.

Ta ki bir Atatürk çıktı, halifeliği kaldırdı, laik Cumhuriyeti kurdu...

Ve Aleviler soluk aldılar.

Alevilik ve Sünniliğe ilişkin çeşitli açıklamalar yapılabilir; ama bu ayrımın özü nedir?

İnsanlık tarihinde biri Aristo'dan, öteki Heraklit'ten kaynaklandığı söylenen iki mantık yaklaşımı vardır. Birincisi katıdır, kesinkestir; biçimseldir, hoşgörüsüzlüğün tohumlarını yapısında taşır. İkincisi yumuşaktır, kesinliği biçimsellikte aramaz, diyalektiktir; an'ın mantığını süreç içinde gerçeğe yöneltir.

Alevilikle Sünniliğin evrene bakışları, sanki bu iki yaklaşımın inançlara yansımından oluşur. Alevi, "*varlığın birliği*"nde, Tanrı'yı, insanı, peygamberi, Ali'yi sevginin sıcaklığıyla bütünleştirir. Alevi'deki Ali sevgisi, özünde bütün sevgileri dile getirir.

Pir Sultan Abdal ne diyor:

Gelin canlar bir olalım.

Ali Hilmi vurguluyor:

Tuttum aynayı yüzüme

Ali göründü gözüme

Alevilikte diyalektik, Sünnilikteki biçimselliğin karşısında bir hoşgörü sığınağı oluşturmuştur. Osmanlı devletinde kendine özgü bir muhalefet biçimidir Alevilik; İslam'ın solculuğu gibidir; bu yüzden Sünni padişahların gazabına uğramıştır.

Atatürk devrimi “*vicdan özgürlüğü*”nü “*laiklik*” ilkesiyle Cumhuriyet Anayasası’na oturtunca ve devletteki Sünni boyutu tasfiye edince, iki mezhep arasında bağınazlığın yükseltmek istediği duvarlar yıkılmaya yüz tutmuştu.

Ne yazık ki çok partili dönemden sonra Sünniliğin yeni iktidar dönemi başladı. 12 Eylül 1980’den sonra bu dönemin yansıması televizyonda daha çarpıcı biçimde görüldü. İslamın hoşgörüsünü laikliğin vicdan özgürlüğüne yerleştirmesi gereken devlet televizyonu, *Türk-İslam Sentezi*’nin propaganda aracına dönüştü; saldırganlaşan bağınazlığın ANAP iktidarında etkinliği büyüdü.

Gerçekte *Türk-İslam Sentezi*’nin bölücü ve tehlikeli bir siyasal niteliği vardır.

Müslümanlık, Türkiye’de iktidara yuvalanmış olan bağınaz mezhepçilerin yürürlüğe koymak istedikleri anlamda darlaştırılırsa, Anadolu’da ayrımcı etkiler yaratacaktır.

Her şeyden önce devlet, darlaştırılmış Sünniliğin propaganda-sını yapmaktan vazgeçmelidir; Milli Eğitim’de zorunlu din derslerinin hocaları ayrımcı ve saldırgan öğretimi bir yana bırakmalıdırlar.

Laikliğin vicdan özgürlüğü, Anadolu’da Sünni ve Alevi Müslümanların kardeşliğini sağlıyordu.

İşte bunu yıkıyoruz.

DİNLENCE

Çam ağacının gölgesine sığınmış dalmaya çalışıyor. Cır cır böcekler, vız vız arılar, cik cik kuşlar. Uyku ile uyanıklık arası ikirciklidir. Kuşkulu bir süreç. Gün batmış; ama karanlık bastırmamış. Tan yeri atmış; ama yıldızlar silinmemiş. Benliğin uykuya tam teslim olmadığı, bilincin büsbütün körelmediği kesit. Ne kendisini bilecek kadar uyanık, ne dış dünyayı unutacak kadar uykuda. Bir rüyanın perdelerini aralamaya çalışırken bilincinin kapısına vurulan söz-cükler:

— Ooo... Maşallah, bu ne güzel rastlantı!

Gözlerini açar...

Karşısında bir dost.

— Günaydın!

— Rahatsız etmedim ya... Ne yapıyorsun?

— Uyumaya çalışıyorum.

— Canım çalışmayı bırak artık.

“Uyumaya çalışmak” ne demek? İştahsız bir adamın boğazından geçer mi lokmalar? Uykusuzluk insanı yatakta kıvrandırır. Ki-

mi zaman yemek, içmek, uyumak, eğlenmek çaba ister. Alın terinin el atmadığı yer yok; aşk bile emek işi...

Ya dinlence?

Dinlence başlangıçta tedirgin eder, beş altı günde ancak alışır-sın.

Temiz hava, beyaz bulut, deniz, güneş, ağaç, gölge, dalga...

Akşam vakti sofrası...

Kaş kişiye nasip olur?

Sofrada rakı...

— Öf be! Bu ne biçim rakı?

— Nesi var?

— Zehir gibi...

Sofrada sessiz ve sakin oturan birçok bilmiş der ki:

— Dinlendirmeden piyasaya sürüyorlar.

İçtiğimiz rakının da insan gibi dinlenmeye gereksinmesi mi var? Demek ki rakı da dinlendirilince duruluyor, kendini buluyor, tadına kavuşuyor. Peki bütün dünyada geçerli dinlence kuralının evrensel anlamını rakı kadehinde mi arayacağız? Dinlenmiş rakı nasıl duruluyorsa, insan da dinlencede mi kıvamını buluyor?

İşin içine “*kwam*” da girince iş çatallaşüyor. Ev kadını nasıl yemek tarifi yapar:

— Sonra bir karar yağ, bir karar salça koyar, yemeği ateşe vurursun, kıvama geldiğinde tencereyi indirirsin.

— Kıvamı ne zaman gelir?

— Yemeğin yüzünden belli olur.

Dinlenceden dönenlerin yüzlerine bakın; kimi bir karar yanmış, kimi birkaç karar yanmış, her birinin kıvamı başka... Yemeğin yanmış işe yaramaz; ama dinlenceden dönenin yanmış beğeniliyor:

— Maşallah, ne de güzel yanmışsın.

— Ben yanmasam, sen yanmasan, biz yanmasak, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa...

Öteki dünyaya göçen biri için Bektaşî'nin dili “öldü” demeye varmaz:

— Kalıbı dinlendirdi...

Dinlendirmek hem insanda geçerli hem içkide. Gerçi içkiyi dinlendirmenin bilimsel açıklaması da vardır; ama halk dilinde soru lafla yanıtlanır:

— Rakı neden dinlendirilir?

— Kıvamını bulsun diye...

Dinlence insanın kıvamını bulması içindir; yanması için değil.

Gerçi kimisi kıvamını dinlense de bulamaz; kalıbı dinlendirmeden dinlenemez. Tedirginlik parayla mı? Ama siz tedirginlere bakmayın, dinlencenin söylencesi bile insanı dinginleştiriyor.

YALNIZLIK MEKTUPLARI

Yalnızlık, çağımızın en büyük sorunlarından biri. İnsan, kimi zaman kalabalıkta, kimi zaman tenhada yalnız. İnsan, elini uzatsa bir insana değecek kadar yakınken yalnız. İnsan, ailesinin içinde yalnız. İnsan, kimi zaman uğuldayan bir kentte, kimi zaman sessiz bir kasabada yalnız.

Çoktan beri “*yalnızlık mektupları*”ndan söz açmak istiyordum. Anadolu’nun uzak yakın kasabalarına serpilmiş okurlarımdan mektuplar alıyorum. Bilgide, sezgide, duyarlıkta olgunlaşmış çoğu okurum, yalnızlıktan yakınıyor. Çünkü belli bir erişkinliğe ulaşmış insan da çevresinde yalnızlaşabilir; çok doğaldır bu, dostluk kolay mı? Sevgi emek ister, dostluk çabasız gerçekleşmez, ama ya toplumun kişiler arasında ördüğü bağnazlık duvarları? Onlar nasıl aşılacak? İnsan insana önyargısız, çıkarsız, sevecenlikle nasıl yaklaşacak?

Adını saklı tuttuğum bir okurumun bu soruna parmak basan mektubunu olduğu gibi yayımlıyorum:

“İlhan Selçuk,

Mektuplarda en zorlandığım bölüm sesleniş bölümüdür. İşte yine aynı zorluk içindeyim. ‘Sevgili’ diye başlasam çok mu laubali olur? ‘Değerli’ diye başlasam, fazla resmi kaçacak. ‘Sayın’ kelimesini de ben sevmiyorum. (Çok sık kullanıldığından herhalde.) Ya benim Türkçem çok zayıf ya da Türkçede sizi tanımlayacağım bir sözcük yok.

Yazıma sanki büyük bir adam gibi başlasam da henüz yirmi yaşında bir üniversite öğrencisiyim. Ama Türkiye gibi bir ülkede çocuklar çabuk büyümek zorunda. Büyümek ve düşünmek zorunda.

Ne yazık, o kadar az düşünen var ki...

Biraz önce sizin ‘Düşünüyorum Öyleyse Vurun’ adlı kitabınızın ‘Paylaşım’ adlı bölümünü okuyordum. Yazının içeriğini tam olarak bilmiyorum, –çünkü sadece başını okudum– ama beni etkiledi. Paylaşmak, paylaşabilmek, paylaşacak birilerine sahip olabilmek, bu çok güzel bir şey...

Benim sorunum paylaşamamak... Daha doğrusu paylaşacak birini bulamamak. Bazen bir kitap okuduğunuzda ya da bir şarkı dinlediğinizde ya da buna benzer bir şeyde, o kadar etkilenirsiniz ki, o kadar coşarsınız ki hemen yanınızdakileri de konuya katılmaya zorlarsınız. Ama ya yanınızda paylaşacak kimse yoksa? İşte o zaman yapabileceğiniz tek şey kendi kendinize konuşmak ya da hissettiklerinizi bir yerlere yazmak. Ben ikinci yolun ruh sağlığı açısından daha güvenli olduğunu düşünerek bir defter tuttum ve kitaplarda beni çok etkileyen yerleri yazmaya başladım. Ama maalesef defterler cevap veremezler. Oysa ben canlı bir şeylerle, bir şeyleri paylaşmak istiyorum ve ilk defa bir yazara mektup yazmak cesaretini gösteriyorum.

Evet, ilk defa yazıyorum. Çünkü bende de –çoğu genç insanda olduğu gibi– yazarları erişilmez, olağanüstü, iletişim kurulmaz yaratıklar olarak görme hastalığı var. Tabii bir de yanıt alamama, hiçe sayılma korkusu...

Yirmi yaşımdayım. (...) Üniversitesi İngilizce Bölümü öğrencisiyim, sözüm ona kendi kültüründen başka, yabancı bir ulusun kültürünü tanımaya çalışıyorum ve korktuğum şeye bakın!.. Böylesine boş, korkak olmak kendi suçumuz mu, yoksa bizi böyle mi yetiştirdiler? Bir soru daha: Çevremde paylaşacak kişi mi yok, yoksa ben mi paylaşmaktan çekiniyorum? Yoksa aslında cevaplarını kendimiz vermemiz gereken soruları daha güvendiğimiz birilerine sormak, cevap vermektene kaçınmak anlamına mı geliyor?

Cevabı ne olursa olsun, şu anda sizinle ‘paylaşamamazlığımı’ paylaştığım için mutluyum.”

İstedim ki okurumun mektubunu bütün okurlarımla paylaşayım.

Paylaşım yalnızlığı yok eder.

Yalnız dostlukta, duyguda, sevgide değil; her alanda paylaşım, çağımızın yaşam biçimidir; üretimde, yönetimde, gelirdede, tüketimde, paylaşım çağımız toplumlarının mutluluğa yönelişi olmuyor mu?..

İKİNCİ TANZİMAT MI?..

Tanzimat ne?

Batı'nın zoru altında, bir yanıyla *"liberal ekonomi"* denemesi, öte yanıyla *"insan hakları"*na giriş...

1838'de İngiltere ile bir ticaret antlaşması imzaladık. Osmanlı paşalarına *"serbest piyasa"* ve *"açık pazar"*ın erdemlerini İngiliz diplomatları anlatmışlardı. Osmanlı paşasında akıl yoktu, koltuk hırsı vardı. 1849'da İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston bizimkileri övüyordu:

"Ticaret ilişkilerinde Osmanlı devleti, öteki devletlerden daha serbesttir."

Öteki Avrupa ülkeleriyle de 1838 reçetesine göre anlaşmalar imzalayıp köşeyi döneceğimizi sandık.

1839 Tanzimat Fermanı yine Batı'nın zoruyla çıkarıldı; insan haklarına giden yolda küçük de olsa bir adım atıldı; *"Can güvenliği, adliyede soruşturma ve yargılamanın açık olması, mahkemede kararı olmadan kimsenin idam edilmemesi, din ve ırk ayrımı yapılmadan her-*

kesin yasa önünde eşitliği, vergi adaletinin sağlanması” gibi ilkeler kâğıt üzerinde benimsendi.

Tanzimat iyi miydi, kötü mü?

Tanzimat, “*taklit*” idi; ama bir aşamaydı, olumlu ve olumsuz yanlarıyla bir adımdı.

Kırım Savaşı’ndan sonra imzalanan 1856 Paris Antlaşması’nın 7. maddesiyle İngiltere, Avusturya, Prusya, Fransa, Sardinya, “*Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletleri haklarından ve Avrupa Devletleri Konseyi’nden yararlanacağını*” belirtiyorlardı.

Ama ne Batılı olabildik ne Avrupalı. 1856 Paris Antlaşması’yla birlikte çıkarılan “*Islahat Fermanı*” da bir işe yaramadı.

Ülke, açık pazar ve serbest piyasa ekonomisinde yarı sömürgeliğe doğru sürükleniyordu.

Aradan yaklaşık yüz elli yıl geçmesine karşın, sanki 2. Tanzimatı yaşıyoruz.

Tarih yinelenir mi?

Yenilenir mi?

19. yüzyılın koşulları kuşkusuz 20. yüzyılın sonuna doğru çok değişmiştir.

Değişmeyen ne?

Tanzimat kafası!..

1980’lerde Batılılaşmak için ne yapıyoruz? Bilimsel ve laik öğrenim düzenini yıkıyoruz, medrese eğitimini canlandırıyoruz, yabancı tekellere “*ucuz emek cenneti*” yaratmak amacıyla işçi haklarını ve sendikal hukuku ayaklar altına alıyoruz, sosyal devlet kavramına sırt çeviriyoruz, fikir özgürlüklerini çiğnemek için elimizden geleni ardımıza koymuyoruz, demokrasiyi dışlamakta direniyoruz.

İçeriden dışarıya çıkmak isteyen yüz binlerce pasaport yasağı var, Batı'ya sığınmış binlerce aydınımız var.

Madalyanın bir yüzü bu...

Ya öteki yüzü?..

Madalyanın öteki yüzünde bol “*liberal ekonomi*” edebiyatı var. “*Serbest ticaret, serbest rekabet, serbest piyasa*”, yabancı tekeller ve yerli büyük holdinglerin çıkarlarına dönen bir devlet çarkına dönüştürülmüş; küçük ve orta işletmelerle ulusal girişimler bu ağır çarkın dişlileri arasında öğütülüyor.

Türkiye'yi Batı'nın açık pazarı ve serbest bölgesi yapmakla uygarlık düzeyine ulaşacağımızı mı sanıyoruz? Eğer iş bu kadar kolay olsaydı, Batı'nın bütün sömürgeleri bugün en ileri ülkeler olurlardı.

Bilim ve kültürü dışlayarak, insanlığın binlerce yılda ulaştığı değerleri yadsiyerek, aklın egemenliğini hiçe sayarak, aldım sattım kafasıyla yükselebilen bir toplumu ne tarih yazıyor ne güncel dünyada böyle bir örnek var.

SAVAŞ CİNAYETTİR...

Asım Bezirci kitap üzerine kitap çıkararak, ürün üzerine ürün veren bir yazar, eleştirmen, araştırmacı... 25'inci kitabının adı:

"Halkımızın Diliyle Barış"

Barışa düşmanlığın alabildiğine körüklendiği güncel ortamda ilginç bir inceleme, barışçı halk ozanlarından bir derleme...

Bezirci diyor ki:

"Osmanlı ekonomisi ticaret ve sanayiden çok, fütubat ve ganimete dayanıyordu. Yönetim bu niteliğini 'İslamlığı yayma' (cihat) ülkesüyle süslüyordu. Bundan ötürü sık sık seferler düzenleniyor, ülkeler ele geçiriliyordu. (...) Bu yüzden savaşlar hiç eksik olmuyordu."

Devletin ideolojisi savaşçılıktan yana olursa bireyler ne yapabilir?

Bezirci yanıtlıyor:

"Bundan dolayı, şairler de barıştan çok savaştan söz açabiliyorlardı. (...) Öte yandan, savaştan zarar gören halkın şairleri ise doğrudan barışı savunamıyor, savaşı çıkaranlar ile yönetenlere pek dokunamıyor; ama savaşın açtığı yaraları deşmekten de geri durmuyorlardı."

Osmanlı döneminde erkeğin askere gidişi, savaşa gidişiyle eşanlamlıydı:

*Kışlanın önünde çalınır sazlar
Yüreğim yanıyor ciğerim sızlar
Yemen'e gidene ağlıyor kızlar*

Halk ozanlarının savaşa karşıtlığı kimi dizelerde acıya, kimi zaman yakınmaya dönüşüyordu. Ancak, savaşçı devlet yönetiminde barışı övmek özgürlüğü de yoktu. Bu yüzden, savaşı yeren halk şairinin adı çoğu zaman gizli kalırdı:

*Bizlere istikbal önce açıldı
Şu harbe girmemiz uğursuz çıktı
Felâket rüzgârı bu mülkü yıktı
Vatanın perişan oldu her yeri*

Yine adı bilinmeyen bir halk ozanı yakınıyor:

*Savaş bitti hani yurduna giden
Gelmedi yiğitler tutsakta kaldı
Yâd illere düştü kurtar Yaradan
Kimi yaylak kimi kıslakta kaldı*

Halk savaş ister mi?

Kimi dönemlerde halkın bir bölümünü “savaş isterisi”nin sarıldığı görülmüştür; ama savaşı isteyenler, en çok savaştan çıkar sağlanan egemenlerdir, kitleleri bunların siyasetleri sürükler.

Osmanlı devleti savaşçıydı...

Ya Cumhuriyet?

Cumhuriyet, Osmanlı “mülk”ünden Türk yurduna geçmektir; daha başka deyişle sınırları oynak ve belirsiz çağdışı imparatorluk-

tan, sınırları saptanmış, çağdaş ve ulusal devlete dönüşmektir. Bu tarihsel dönüşümün önderi Mustafa Kemal'in savaşa ilişkin görüşleri açık ve seçiktir:

“— *Meclisimiz (Büyük Millet Meclisi) ve hükümetimiz cenkçi ve maceracı olmaktan uzaktır. Bilakis sulh ve selameti tercih eder.*”

“— *Bundan sonra asker oluşumuz, artık eskisi gibi başkalarının hırs, şan ve şöbreti ve keyfi için değil, yalnız aziz topraklarımızı korumak içindir.*”

“— *Millet hayatı tehlikeye maruz kalmayınca harp bir cinayettir.*”

“— *Dürüst ve açık olan dış siyasetimiz özellikle barış fikrine dayanır.*”

“— *Yurtta barış, dünyada barış...*”

Bezirci kitabında diyor ki:

“*Çağ ve toplum değişmiştir. Artık fetih savaşları yoktur; askerlik kısalmıştır; uzak/yabancı ülkelere gidilmemektedir; dehşet saçan çarpışmalar görülmez olmuştur; acı göçler, tutsaklıklar, talanlar tarihe gömülmüştür...*”

Cumhuriyeti kuran Atatürk, savaşı “*cinayet*” diye niteliyor; yurt savunmasını zorunlu tutarak savaşı yargılıyor.

Peki, son yıllarda yaşadığımız toplumu saran savaş edebiyatı nedir? İktidarın devlet örgütüne sinmiş odaklarından fışkıran savaş ideolojisi ülkemizde barışı yargılamaya, barışçıları yok etmeye yönelik akıma nasıl güç verdi? Yoksa bu oluşum da “*Osmanlı’ya özlem*”in ve “*Türk-İslam sentezi*”nin bir yan ürünü mü?

Kim bilir, belki Türk halkını Kore’de olduğu gibi Basra’da ya da ulusal haklarımızı ilgilendirmeyen bir başka yerde savaşa sokmayı çıkarlarına uygun gören dış odakların barış düşmanlığını körüklemesi, içerde savaşıklık ideolojisini azgınlıştırıyor.

LADES...

Ne olduğunu şimdi anımsayamadığım bir konuyu ele alacaktım; ama, aklıma gelir gelmez konu yitip gitti. O sırada sokakta bir gürültü mü koptu? Bir kuş mu kanat çırpıtı? Kapı çalınır gibi mi oldu? Düşüncem kayıverdi. Yeniden kendime döndüğümde yazacağım konuyu unutmuştum.

Anımsamayı denedim; sanki derin bir kuyudan delik bir kovayla su çekmeye çalışıyordum.

Nereye gitmişti bulduğum konu?

Belki de çocukken denizde kayırdığım taşların gittiği yere gitmişti.

Bir seferinde kıyıda yassı, esmer, oval bir taş bulmuştum; canlı bir yaratılmış gibi sımsıcaktı taşın teni, yumuşacıktı. Dalgalar binlerce yıl bu taşı çalkalaya çalkalaya güzelleştirmişlerdi. Kim bilir, doğa bu taşı deniz kıyısında avare avare dolaşan bir çocuk için bin bir çabayla hazırlamıştı.

O çocuk bendim.

Elimin içindeydi esmer oval taş, avucumun sıcaklığıyla uyum-sadığını duyuyorum. Bir ara eve götürüp saklamayı düşündüm, son-

ra vazgeçtim; çünkü içimi hırs kaplamıştı; bu güzel taş denizde kaç kez sekebilirdi?

Denemekten kendimi alamadım.

Sayısını bilmiyorum, kaç kez denizin yüzünde sekti güzelim taş, sonra gücü kesilen bir yaratık gibi kendini suya bırakıverdi. Ölümüne giden canlıların da ilkin böyle çırpındıklarını, sonra dibe daldıklarını yaşayarak öğrenecektim.

Yusuf Ziya Ortaç anlatırdı:

— *Gece uyurken bile kalemimle kâğıdım başucumdadır; aklıma bir şey gelirse not alırım; yoksa uçar gider.*

Nereye gider?

Pınarında kuruyan gözyaşının gittiği yere gider.

İki tren bir istasyonda duruyor. İki trenin iki penceresinden iki insan birbirine bakıyor. Biraz sonra trenler ters yönde yola koyulacaklar. Bu iki insan birbirlerini bir ömür boyu unutmasalar ne olacak? Bir ömür boyu tutulan lades güzel midir? Her seferinde bellek işlevini yerine mi getirmeli:

— Aklımda!..

Unutmak, yitirmek midir, kazanmak mıdır? Duyguların kuruduğu yerde başlayan nedir? Annem her okuduğu kitabın yaprakları arasına çiçek koyardı. Kitapların sayfaları arasında kurudukça çiçeklerin ömrü uzar. Çiçek gözyaşı değil ki kuruyunca uçsun. Kopyarılmamış bir çiçeğin yaşamı, kurutulmuş bir çiçeğin ömründen çok kısadır.

Duygularımızın, sevdalarımızın, aşklarımızın, dostluklarımızın ömrünü uzatmak için; onları çiçek, balık, et gibi kurutarak mı saklamalıyız?

Geçenlerde bir toplantı için Yalova'ya çağırılmışım. Toplantı dağıldıktan sonra dostlarla yürüyoruz. Sokakta bir genç yolumu kesti:

— Babam hasta, evden çıkamıyor, sizi bir kez görmek istiyor; ne olur gelin!..

Gencin yüzüne baktım. Garip bir istek. Ne yapmalı? Yorgun ve hastayım. İçimden diyorum ki:

— Ne saçma şey!..

Çocuk diretince:

— Bak, dedim, ben bu toplantıya hasta hasta geldim; bir başka zaman...

Hangi zaman?

Biz yürüdük, çocuk arkada kaldı; aklımdan çıkmıyor şu olay. Oysa uzun yıllardan beri buna benzer nelerle karşılaştım!.. Hem biliyorum ki aradan birkaç gün geçince unuturum, yüreğimde tortusu kalmaz.

Ama unutmamak için yazdım.

Aklına bir konu geldi mi, hemen yazacaksın...

Yoksa uçar, gider.

AYKIRI BİR YAZI...

Tuh, tuh, tuh, 41 kere maşallah!.. Bir yanda siyasal din ve diyanet, namaz ve ibadet; öte yanda demokratik rekabet, fuhuş muhuş. Bir yanda kârlar trilyonlara doğru göbek atarken, öte yanda kârhanelerimiz kalkınmanın yükselen grafiğini vurguluyor. Sözüm meclisten dışarı, Büyük Millet Meclisi'ne cami yaptıran politikacı, Atatürkçülükten dem vuruyor. Kargalar Mustafa Kemal'in heykellerine tünemişler, ötüyorlar:

— Gak, gak, gak; Atatürk'e bak!

Bir tutam Türk-İslam sentezi atarsın tencereye, bir tutam Amerikancılık, çıkarıcılık, kuyrukçuluk serpersin üstüne; vurursun ateş:

— Fokur, fokur, fokur...

Türk Dil Kurumu'nun canına okuduk, Atatürk'ün özel vasiyetnamesini çiğnedik...

Ne gam!

"Yaşayan Türkçemiz" geliyor, yeni sözcük ve uydurma tilcikler pıtrak gibi dilimize giriyor:

İşte birkaç örnek:

— *Aykırı erkek...*

— *Aykırı kadın...*

— *Şöyle böyle...*

— *Hötöröf...*

— *Şorolo...*

— *Nonoş...*

Dil bu! Dizgin vuramazsın; gelişir, hayatın gereksinmesini sözcüğe dönüştürür. Dilde devrime ve türetime öfkelenerek Atatürk'ün vasiyetnamesini çiğneyenlerin açtıkları parlak dönemin karakteri “*o biçim*” gelişmeyle vurgulanır. Televizyonda Türk-İslam salatasıyla birlikte *nonoşların güneşi* yurdumuzu aydınlatıyor.

Ya demokrasi?

Sorulur mu efendim? Demokrasi dev adımlarla ilerliyor; at pazarı, eşek pazarı, tavuk pazarı yanında milletvekili pazarında hisse senedi ve tahvil piyasası, liberal ekonomi ve serbest piyasa sayesinde geliyor. Ülke ekonomisinde büyük atılım yaratan işbitirici ruh, Anadolu belediyeleri alım satım borsasını açtı. Yalnız belediye başkanları değil, belediyeler toptan satılıyor. Perakendecilikle kim uğraşacak! Toptancılık daha kârlı değil mi? Parrraaa derler buna züt-türk! Her ne kadar bir Türk Lirası artık pula dönüştüyse de, hesabımızı Amerikan Doları'na göre yapmıyor muyuz? Ne demek ulusal para? Modası geçmiş bir tür kavram. Amerikan Doları varken Türk parasının esamesi mi okunur?

Gazi Mustafa Kemal, başkentimizi İstanbul'dan Ankara'ya taşıyarak Anadolu'nun göbeğine yerleştirmişti. İşbitirici parti de Ankara'dan Houston'a taşıdı, Amerika'nın göbeğine taşıdı.

Dünya eskisi gibi kavanoz dipli dünya değil artık; aç gözlerini!

Dışa açılıp saçılırken öyle Batılılaşıyoruz ki, bir atılımda Avrupa'yı aştık.

Var mı, yok mu Amerika!

Ya Avrupa?

Bre insafsız, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını tanımadık mı?

Tanıdık.

Gazetelerimizin yazdığına göre alaturka dünyamızın yıldızlarından Sayın Bülent Ersoy, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuran ilk Türk olacakmış.

İyi mi?

Sayın Ersoy'un durumu ne? "*Yaşayan Türkçe*" mizin yeni tilcikleriyle nice "*aykırı*" erkek ve kadın, nice "*şöyle böyle*" yıldız, nice şorolo, hötöröf, nonoş, eğlence dünyamızın göklerinde sanat güneşi gibi dolanır, sosyetemizde ve TV'de baştacı edilirken, Sayın Bülent Ersoy gibi ameliyatını yaptırarak seçimini ortaya koymuş sanatçının günahı ne?

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu karşısında bizim demokratik rejimin hali de "*aykırı*" değil mi? Öyle bir rejim ki, ne cins olduğu belli değil; şorolo, nonoş, hötöröf demeye de dilim varmıyor.

ATEŞTEN KÖPRÜ...

Kerim Korcan, eksik olmasın, Babîâli'ye her indiğinde bana uğrar, bir kahvemi içer.

Adapazarı'nın Aktefek köyünden, 1918 doğumlu, saat tamircisinin oğlu, doğramacı çırağı, mapusane üniversitesinden diplomalı, alın teri felsefesinin zahmetkeşanlarından Korcan; romancı, oyun yazarı, şair, öykücü kimliğiyle halk adamlığını benliğinde bağdaştırır; söyleşide koyulaştırır; arada sırada Nâzım'dan, Doktor'dan (Hikmet Kıvılcımlı) söz açar; eskiyi yeniyi, doğruyu yanlış konuşarak ders çıkarmaya çalışırız.

1938'de Nâzım Hikmet davasından içeri girdiğinde daha yirmi yaşındadır Korcan; sözde Yavuz zırlıslında ihtilal çıkaracaklarmış.

Bir gün soruldu:

— *Ağa, senin görevin neydi Yavuz'da?*

Korcan:

— *Vallahi beyim, dedi sorana, ben o güne kadar Yavuz'u yalnız kartpostallarda görmüştüm; dükkânlarda satarlardı "Şanlı Yavuz" diye...*

Sinop zindanında 10 yıl Korcan'ın aklını başına getirmemiş ki

sen kalk demokrasinin San Francisco'dan Türkiye'ye tıpış tıpış geldiğine inanarak, Hikmet Kıvılcımlı'nın ardına düşüp "*Vatan İçin Partisi*"ni 1954'te kur. Haydi bakalım bu kez yine tutuklama, yargılama, dört duvar arasında yıllarca volta...

Kerim Korcan tıknaz, sağlam yapılı, olduğu gibi bir adam... Nedir yaşamı? Bilmeyiz. Vallahi ömür insanlarız; edebiyat meraklısı çoğu kişi söz gelimi Fitzgerald'ın insanın soluğunu kesen yaşamını bilir, güzelim Zelda'sının çılgınlığını da ıçığına cıcığına kadar; ama dün ve bugün ülkemizin zindanlarında kafasını duvarlara vura vura yazmaya çalışmış insanlarımıza ne kadar uzağız! Oysa bu, bizim hayatımız.

Neden yazıyorum bunları? Elimde Kerim Korcan'ın anıları var: "*Ateşten Köprü*". Daha basılmadı; okuyorum, sayfa sayfa yüreğime kor düşüyor. Kerim Korcan, Sansaryan Hanı'nda "*müdüriyet*"tedir. Zamanın gereği yerine getirilecek. Nasıl? Şefin önündedir sanık; adam, masanın üzerinden bir kâğıt alır, üzerine yazar:

"Hayat bir kuru kestanedir."

Sonra hışımla kâğıdı buruşturur, çöp sepetine atar, Kerim Korcan'a şöyle bir bakar.

Korcan yazıyor:

"Günlük kazancı on bin liradan aşağı düşmeyen bir burjuva, inanın, canı gönülden bir sopa bile vuramaz emek savaşçılarına; ama gündeliği iki papel olan bir memur, döverken rahat rahat kemiklerini kırabilir."

Evet, yalın bir gerçek...

Yazıyor Korcan:

"İşte Üçüncü Kısım Komünist Masası Şefi Aziz Kalyoncu, kanlı kasap satırı gibi keskin yüzü ve dehşet içinde çizdiği tablo hayra yo-

rulmaz, gözleri fıldır fıldır dönerken, sessiz, işaretlerle idare ediyor işkence mangasını. İşte Emrullah, goril gibi hantal yapısıyla insanı çiğ çiğ yemeye hazır, iriden kamburumsu, çirkin, esmer, kaşları gür bir adam bu... İşte Giritli Ali Rıza, kin saçıyor sırtırken, saçlarınızı çatır çatır yolarken, neşeli bir şarkı tutturalabilir. Sonra gür kaşlı, ablak suratlı, gözleri acı çakır Ali Rüştü. Sonra Kara Kemal, sonra Capon Mehmet, bulanık göl suyu bomboş gözleri ve ötekiler...”

Şef geliyor, falakadan sonra yürütüyor Kerim Korcan’ı; bakıyor ki yürüyebiliyor biraz, azarlıyor buyruğundaki zavallı takımını; hışımla diyor ki:

— Ulan, burada sopaya yatırılan yürüyemeyecek; bunu böyle bilin, böyle yapın...

“Ateşten Köprü”yü ben okudum; dilerim basılıp kitaplaşır, sizler de okursunuz.

Kim derdi ki saat tamircisinin oğlu, doğramacı çırağı Kerim, 1938’den bu yana, tam yarım yüzyıl sonra, dimdik ayakta kalacak, anılarını tükürecek zalimlerin suratına...

Yavuz zırlısı bile tarihe karıştı, Kerim Korcan capcanlı, uğraşa da bir kahve içsek...

ELBUKÂZIM'IN TİYATROSU

İbni Rüşd, yaşadığımız dönemden yaklaşık bin yıl önce, Aristo'nun bir kitabında okuduğu iki sözcük üzerinde düşünüyormuş: *Trajedi ve komedi*.

İslam'da tiyatro yok. İbni Rüşd, o güne değin bu iki kavrama ne hayatta rastlamış ne de kâğıt üzerinde. Ne menem şeyler ki Aristo sözünü ediyor?

Evinde bir aşağı bir yukarı dolaşan bilge adam, o sıra dışardan yansıyan gürültülerden rahatsız olur. Avluda oğlan çocukları oynuyorlar... Birisi "*Ben müezzini*" diyor, öteki minare oluyor; müezzin taklidi yapan, minareyi temsil eden çocuğun omuzuna çıkıyor; geri kalan çocuklar mümin rolündeler. Tiyatronun iki kavramına kafayı takmış olan İbn Rüşd, çocukların oyununa bir göz atar; yine düşünmeye başlar; ikisi arasında bağlantı kuramaz.

Tüccar Elbukâzım, Çin'den yeni dönmüş. Orada gördüğü bir olayı anlatır. Kalabalık bir salondaki bir yükselti üzerinde yüzleri maskeli adamlar bir şeyler yapıyorlar; bir öyküyü temsil ediyorlar; at sırtında gidiyorlar, ama atları yok; kılıç dövüşü yapıyorlar, ama kı-

lıçları yok; ölüyorlar, ama ölü değiller; öyküyü anlatmak yerine gösteriyorlar. İbn Rüşd sorar:

— Konuşuyorlar mıydı?

— Evet...

— Peki, o kadar çok kişiye ne gerek vardı? Öyküyü bir kişi anlatsa yetmez miydi?

İbni Rüşd, Aristo'nun sözünü ettiği trajedi ile komedinin ne olduğunu sökemez. Jorge Louis Borges'in bir romanına dayanarak Umberto Eco'nun üzerinde durduğu bu konu, söz ile kavram, kavram ile yaşam arasındaki ilişkiyi ve bağıntıyı göstermesi bakımından çarpıcı bir örnek...

İnsan yaklaşık bin yıl önce İbni Rüşd'ün karşılaştığı sorunu kendisinden çok uzakta sanabilir. Oysa yalnız kitap okuyanların değil, okumayanların da sık sık Endülüslü filozofun sıkıntısına düşmesi doğaldır.

İbn Rüşd, Aristoteles'ten 13 yüzyıl sonra Kurtuba'da doğmuştu; ama tiyatroyu ne görmüş ne de duymuştu. Bu durumda *"trajedi"* ve *"komedi"* sözcüklerini sökemesine şaşılmaz. Elinin altında bir ansiklopedi yoktu ki başvursun; uygarlık, ansiklopedi için daha yüzyıllar boyu bekleyecekti.

Ne var ki tüccar Elbukâzım'ın anlattıklarını dinlerken sorduğu sorular İbni Rüşd'ün ne yaman bir mantık gücüne sahip olduğunu gösteriyor. Çin tiyatrosunu anlatan tüccara, filozof soruyor:

— Neden öyküyü bir kişi anlatmıyor? Bu kadar çok kişiye ne gerek var?

İşin püf noktası da budur zaten; tiyatroda tek kişilik oyunlar da vardır; ama anlatmak ile oynamak arasındaki ayırımdır tiyatroyu oluşturan. Ancak, İbni Rüşd'ün sorusu havada kalıyor; çünkü tüccar El-

bukâzım Kanton’a kadar giderek tiyatroyu görmek olanağına erişmiş de ne olduğunu anlamamış.

Her nedense yaklaşık bin yıl önce tüccar Elbukâzım’ın tiyatroyu tanımlaması çok hoşuma gitti. Bir sahnede insanlar bir öyküyü anlatıyorlar; ama garip bir durum var ortada, nedeni de belli:

Âşık, gerçekte âşık değil..

Prens, gerçekte prens değil..

Uşak, gerçekte uşak değil..

Ölü, gerçekte ölü değil..

Bir ünlü düşünür “*Hayat bir tiyatrodur*” demiş; kimi zaman bu özdeyiş doğru olabilir mi? Sözelimi Türkiye’nin güncel politika sahnesine bakalım:

Demokratım diyen gerçek demokrat değil..

Liberal, gerçekten liberal değil..

İşte bir yargıç; önünde dağ gibi dosyalar, yıllardan beri süren davada duruşmaları yönetiyor, sorgular yapıyor, cezalar veriyor, kararlar yazdırıyor; ama gerçek bir yargıç değil.

FOUCHÉ...

Fouché, 1759'da Nantes'da doğan bir oğlan çocuk. Cılız, kansız, sinirli, içine kapanık. İlerde Fransız Devrimi'nin en ilginç kişilerinden birisi olacak; daha sonraki yıllarda Balzac'tan Zweig'a kadar nice yazara esin verecek.

Stefan Zweig diyor ki:

“Fouché'nin kaçamak yakalanmış profillerinden hiçbirisi ilk anda ötekine benzemez. 1790'da papaz okulu öğretmeni, 1792'de kilise yağmacısı, 1793'te komünist, beş yıl sonra mültimilyoner ve bir on yıl sonra da Otranto Dükü olan bu adamın saçı ve teniyle hep aynı adam olduğunu düşünebilmek için biraz çaba gerekir. Fakat değişimleri aşırılaştıkça, yeni çağların bu yüzde yüz Makyavelci kişiliği, daha doğrusu kişiliksizliği de gittikçe ilginçleşir.”

Değişen içinde değişmeyi keşfetmek!..

Doğada olduğu gibi insan ruhundaki gerçekliği kavrayabilmek için bu yöntem geçerlidir.

Stefan Zweig de “Bir Politikacının Portresi” adlı kitabında (Çeviren Burhan Arpad) Fransız Devrimi'nin ünlü Fouché'sindeki dönüklüğün ruhsal özünü yakalıyor.

Tarih kimi zaman çok yavaş devinir; kimi zaman hızlanır dönüşüm, devrimleşir; sonra karşıdevrim başlayabilir; gelgitlerin dalgaları toplumları altüst edebilir; siyasal iktidarların tahtıavallisinde politikacılar bir inerler, bir çıkarlar. Fransız Devrimi'nin sürekli çalkantısında Fouché siyasal sorumluluk üstlenirken beş kez yemin etmiş: İlki krallık varken kurulan hükümete, ikincisi yeni cumhuriyete, üçüncüsü Direktuvar'a, dördüncüsü Konsüllüğe, beşincisi İmparator Napoleon'a... Her biri değişik siyasal dönemlerin Fouché'sidir, bir bardak su içer gibi bağlılık andı içer.

Ne var ki Fouché'yi anlayabilmek için Fransız Devrimi'nin dalgalanmasındaki gelgitleri kavramak gerekir; çünkü dünya kurulu beri insan kişilikleri yaşadıkları çağların bağlamında anlamlarını bulurlar. Yalnız 18'inci yüzyıl Fransası'nda geçerli değildir bu kural, 20'nci yüzyılın sonuna yaklaşan Türkiye'de de işlemektedir.

18'inci yüzyılın "*Aydınlanma Çağı*" bütün dünyaya ışıklar serpiti. Evrensel kural, bu alanda yasasını koruyor. Uzak bir yıldızın ışığı dünyaya kaç yıl sonra ulaşır? Gökbilimde yapılan hesapların matematiği, toplum biliminde de geçerlidir. Aydınlanma Çağı'nın ilk ışıkları ülkemize 19'uncu yüzyılda ulaştı; ama bugün, Anadolu'nun kimi yöresine, uzak köylerimize, elektrikten daha sonra yansımaktadır. Ya sosyalistlerin devrimi? Yanıbaşımızda gerçekleşen patlamanın etkilerinden hangi toplum uzakta yaşayabilir?

Türkiye son otuz yılda hop oturup, hop kalkıyor; askeri darbeler, darağaçları, sıkıyönetimler, yap-boz tahtasına dönüştürülen anayasalar, bir parlayıp bir sönen politikacılar, yıkılan ve kurulan para saltanatları, soyguna girişen burjuvazi, köylü yığınlarıyla gecekondulaşan kentler, işkenceler, uğursuzluklar, terör, anarşi ve insan manzaraları...

Kim bilir? Belki de çoğumuz, ayırımsamakta güçlük çektiğimiz bir dönüşümün oyuncularız. Kimisi eline verilen metindeki rolünün anlamını kavramadan ezberliyor ve oynuyor; kimisi dört ayak üstüne düşmek için kedileşmek bir yana köpekleşmeye çoktan razıdır; kimisinin gözünü para ve iktidar hırsı öylesine bürümüştür ki bu uğurda anasını da satar, babasını da; Türkiye'yi de...

Fouché, 25 yıl boyunca değişen iktidarlara yamanarak durmadan yükseldi. Yüzlerce yıl sonra bu yazıya birkaç satırla konuk edilen ünlü dönemin çeyrek yüzyılı, yaşandığı zaman bir ömürdür. En sonunda gözden düştüğünde, daha ünlü bir dönem olan rakibi Talleyrand neşesini bir tümcede vurguladı:

“Bu kez Fouché’nin kafasını kesin olarak kopardım.”

Ne var ki kişisel çekişmeler, çatışmalar, itiş kakışlar tarihin anlamını değiştiremiyor; ancak, bir insanın kimliğini yaşadığı dönemin kütüğüne yazıyor.

MARILYN'DEN DALIDA'YA

Yeryüzünde iki tür öğretim var.

İki tür öğretimin iki ayrı dünya görüşü iki sözcüğün tınlamasında vurgulanıyor...

Birincisi:

— Değişmez, değişmez, değişmez...

İkincisi:

— Değişir, değişir, değişir...

Birinci sözcükten ikincisine geçmek için binlerce yıl yaşanmış; nice kuşak gelmiş göçmüş; nice insan bu yolda hayatını yitirmiş; nice acılar yaşanmış; köle isyanları, köylü başkaldırmaları, işçi direnişleri on bin yıl süresinde birbirini izlemiş; siyaset meydanları kan gölüne dönüşmüş; düşünürler, yazarlar, bilim adamlarının kellesi vurulmuş; aklını kullanmak isteyen kişiler işkencenin gergefinde can vermişler.

Ancak, güncel dünyamızda bile nice insanın mantığı, kilise çanının sesi gibi tınlar:

— Değişmez, değişmez, değişmez...

Oysa her şey değışti, değışiyor, değışecek. Emekçi eskiden köleydi, sonradan sonraya işçilerdi. Toplumlar kabileydi; halklaştı, uluslaştı. Yönetimlerin başı gökteydi, ayaklar yere değdi, demokratlaştı. Evler sazdı, topraktı, ağaçtı, taştı; betonlaştı. Arabayı insan çekkerdi; çekici at oldu, sonra motorlaştı. Yerleşim birimi köydü; kentleşti, metropolleşti. Silahımız sopaydı; oklaştı, tüfeksleşti, toplaşti, füzeleşti. İnsan yerde yürürdü, uçaklaştı. Gemi yelkenliydi; buharlaştı, mazotlaştı, atomlaştı. Üretim tarımsaldı; makineleşti, sanayileştı, robotlaştı. Bilim soyuttu, biçimseldi; somutlaştı, deneyselleştı. Sular akar giderdi; barajlaştı, elektrikleştı. Mum ışığında görünürdü aynalar, gaz lambasından sonra neonlaştı.

Kadın köle gibiydi, insanlaştı.

Aynaya baktığında kaç sen görüyorsun?

Dünkü sen, bugünkü sen, yarınki sen... Yüzlerce sen, binlerce sen, on binlerce sen. Her sabah dünkü ve yarınki senden değışik bir sen. Çocuktun, genç olsun; yaşlanacaksın; sırma saçların beyazlaşacak, seyrelecek; yüzün kırışıp gölgelenecek; diri etin pörsüyecek...

Değışeceksin!..

Aynaya günden güne baktığında değışmediğini mi sanıyorsun? Duru bir su gibi mi tenin? Görünmez bir el duru suya küçücük bir taş atacak; suyun titreşimleri yüzeyine yansıyacak...

Doğa, toplum ve insanın evrimiyle birlikte değışip dönüşeceksin, her kim ki dünyayı değışmez sanır, akli ortaçağın karanlıklarına takılıp kalmıştır; değışmeyi doğal saymayan, mutsuzluğun en siyah çukuruna yuvarlanır.

Değışeceksin!..

Gazetelerde bir fotoğraf:

— Neydi, ne hale geldi?

Aaaaa... Kim bu?

Brigitte Bardot.

Peki yaşlanmayacak mıydı kadıncağız? Her sabah ve akşam güzellik endüstrisinin bütün ürünleriyle yüzünü sıvayıp badana etse, her gün beş saat aerobik yapsa, ihtiyarlamayacak mıydı?

Yaşlanmak felaket midir?

Gökteki en parlak yıldızlar bile milyarlarca ışık yılının takvimlerinde sönerlerken, Holivut'un "*star*" düzenine dolanmış yıldızcıklar hep ışıyacak mı? Kilise ya da medrese öğretiminin kafa kalıbın dökülmüş "*sarışın aptal*" değişmezliğin inadında kendini yiyip bitecek mi?

En doğal değişimin sürecine bile insan ruhunu yabancılaştıran dünya görüşünün kuyusuna şimdiye dek kaç yıldız düştü. Çeyrek yüzyıl önce Marilyn, bugün Dalida. Çoğu küçük büyük yıldızın sonu; alkol, uyuşturucu ya da intihar...

Sen de değişeceksin güzelim; sakın yadırgama, mutsuzlaşma, canına kıymaya kalkma, yıldızlaşmaya özenme...

İnsanlaşmaya çalış!..

EKSİKLİK DUYGUSU...

Hasan Âli Ediz'in Rus klasiklerini Türkçeleştirme yolunda büyük katkıları vardır. Moskova Üniversitesi'nde çeviri derslerini de izleyen Ediz sık sık yinelerdi:

— Bellek unuttur, kitap unutmaz. Elinin altında sözlük buluncak; bilirim demeyeceksin; kitaba başvuracaksın.

Peki, kitaba başvurmak da yeter mi?

Köşeyazıları hızlı yazılır; üstünde çok çalışmak için vakit yoktur; ince eleyip sık dokumaya kalktın mı, yazıyı saatinde yetiştiremezsin. Köşeyazısı daha çok belleğe dayanarak yazılır ki bu yöntem rizikoyu arttırır; yanlış yapabilirsin; en azından tümcenin çatısını daha iyi kurabilecekken, bozabilirsin. Ertesi sabah yazıyı okuduğunda, bir sözcük yerine oturmamış gibi görünecektir; ama anlatım gücünü pekiştirecek daha uygun bir sözcük aklına geldiğinde iş işten geçmiştir. Hiç olmazsa, noktalamada eksik gedik bulunabilir; canın sıkılır, keyfin kaçar.

Ne var ki bu karmaşık ve belalı sorun, yalnız günlük yazı yazarların başında değildir.

Yine Hasan Âli Ediz anlatmıştı.

Tolstoy'un bir romanını çeviriyormuş; kitapta geçen Rusça bir sözcüğün karşılığı "*gayri ihtiyari*". Ediz bu sözcüğü sevmiyor; Türkçesini bulamıyor; günler geçiyor; çevirmenin aklı fikri "*gayri ihtiyari*"ye takılıdır; bir gün Şişli'den Tünel'e tramvayla giderken, sahanlıkta iki bıçkının konuşmasına kulak misafiri oluyor. Delikanlılardan biri ötekine:

— Ulan, diyor, ister istemez birbirimize girdik, elimden kaza çıkacaktı...

Tamam!.. Sorun çözülüyor, "*ister istemez*" veya "*elimde olmadan*" Tolstoy'un romanındaki yerine oturuyor; Hasan Âli, başına bela olan "*gayri ihtiyari*"den kurtuluyor.

Bir öykünün, şiirin, romanın sözcüklerini, günlerce, haftalarca, aylarca arayabilirsin; tümcelerini yazıp bozmak, yoğurup biçimlendirmek için istediğince çalışabilirsin; yine de en iyisini yapmış sayılabilir misin?

Kimi şairin bir dizesindeki tek sözcük için nice zaman harcadığı söylenir; ama dil, kıyıları belirsiz, derinliği ölçümsüz koca bir okyanustur; insan ne kadar çalışırsa çalışsın, anlatımında yine eksik bir şeyler kalacaktır.

Edebiyatı bir yana bırakalım; bilim kitapları için benzeri kaygılar geçerlidir.

Tarihçi ne yapmalı? Kitabını bütün belgeleri inceleyip değerlendirek yazabilir mi? Bütün kaynaklara erişebilir mi? Daha aydınlığa çıkmamış, düzenlenmemiş tarih belgeleri yok mu? Ne kadar çalışırsa çalışsın, kitabının sonuna nokta, altına imza atmak için bir tarihinin de zamanı hep azdır.

Zaman öylesine gelgitli ve öylesine değişken bir kavram ki takvimler ve saatlerle ölçülmesi olanaksızdır. Zaman, kullanana bağlı esnekliğini her insana acımasız eşitlikle sunar.

Kim bilir, hızlı bir esin rüzgârıyla kısa sürede yazılmış şiir, uzun emeklerle ortaya çıkmış olandan daha kalıcıdır. Üç ayda kitaplaşmış roman, belki de üç yılda nice emek pahasına yazılmış olandan daha değerlidir. Kişisel yetenek, yetkinlik, olgunluk, çap, deha, bu alandaki ölçüleri ve boyutları bir elde değiştiriveriyor; emek ve zaman yapıtın değerini ölçen tartı olmaktan çıkıyor.

Olayın bir yanı bu.

Öteki yanı da bir başka gerçeği vurguluyor, altına imza atılan her yazı, bitmemiştir. Hele günlük köşeyazılarında bu gerçek daha somut biçimde göze çarpıyor.

Şimdi kâğıdın sonuna geldiğim için bu yazının altına imza atmak zorundayım; ama biliyorum ki ne yeterince zaman verdim ne de emek; ne bir şiirdir, ne öykü, ne de kalıcı bir değer taşıyacaktı bu yazı... Olsun, yine de noktayı koyarken içimde bir eksiklik duygusu var.

TAVŞAN KANI...

Masanın üstünde damalı bir örtü. Çevresinde beş tahta iskemle. Her iskemlede bir adam. Kahveci, köfteci, taksici, yapı işçisi. Ben dinliyorum. Konuşuyorlar, dünyadan, Türkiye’den, basından, siyasetten, particilikten, yazarlıktan, yargılamalardan, edebiyattan, şiirden, devletten, hükümetten...

— Gelsin çaylar...

— Demli mi?..

— Hemi de Çernobil...

— Nur ol!..

Anadolu aydınları bunlar, kasabada, köyde, ilde “aydınlanma” sürecinin ölçüleri...

Gece ilerliyor, onlar tartışıyorlar...

Osmanlı’nın çöküş döneminde ortaya çıktı bizim aydın; Batı-Doğu çelişkisinde gözleri açılan Ziya Paşa ne demişti: “*Düyarı küfrü gezdim, beldeler kâşaneler gördüm / Dolaştım mülk-i İslamı, bütün viraneler gördüm.*” Oysa Batılı aydınının bilinci kendi toplumunun çelişkileri üzerinde yükselmiştir.

Cumhuriyet'ten önce taşrada aydına rastlanır mıydı? Aydın ya Dersaadet'te idi ya da Paris'te, Londra'da... Bir ara Abdülhamit yöntemleriyle aydınlar Anadolu'ya sürülmeye başlandı. Kaymakam, mektupçu, müdür, savcı. Gözden düşmüş devlet memuru uzak bir kasabaya sürgün edildi mi, sorun çözümlenirdi. Sakıncalı memur, Jön Türklerin fikirlerine yatkındır; Namık Kemal'den şiirler okur; Ziya Paşa'dan özdeyişler taşrada kuşatılmış aydının dilinden eksik olmaz, öfkesi Eşref'in dizeleriyle küfre dönüşür; ama o Anadolu'da bir "*Con*" dur; "*münafık*"tır, yabancısıdır; bağnazlığın kuşatması altında gölgelenir aydınlığı...

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde durum değişti mi?

Kuşkusuz 1920'lerde 1930'larda aydınlarla devlet-hükümet özdeşleşmesi yaşandı. Ancak Anadolu'da aydın, halk arasında yine yalnızlığını yaşırdı. Yüreğinde İstanbul özleminin tutkulaştığı bu insan için uygarlık kent ışıklarında çakıp sönerdi. Kadınlı erkekli yaşam, temiz giyimli insanlar, kalabalık caddeler, sinema, tiyatro, elektrik, havagazı, apartman yaşamı nerede? Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bağnazlığın kuşatmasını kırmak yolunda ilk girişim yapıldı; ama Halkevleri de Köy Enstitüleri de gericilerin saldırılarıyla yıkıldılar. Aydın, Beyoğlu meyhanelerinden, başkent pastanelerinden Löbon'dan, Markiz'den, Serkedoryan'dan çıkıp, Anadolu'ya yayılamıyordu. Eşraf, ağa, mütegalibe, çok partili rejimde "*merkez-i iktidar*"dan aldığı güçle bütün köy öğretmenlerinin canına okuyordu.

Ve sonra Babiâli basınında kalem sallayan *Hürriyet ve İtilaf* artikları, "*halk ile aydın kopukluğu*"ndan neşelenerek eskiden "*Con*" denilen sonradan "*komünist*" suçlamasıyla yerden yere vurulan aydınların cezalandırılması için devlet katlarına "*curnal*" veriyorlar.

Peki, artık “*aydın düşmanlığı*” aşıyor mu?

Bildiğim ve gördüğüm kadarıyla kuşatma yarılmış, Anadolu’da yeni bir “*aydın*” tipi oluşmuş; çoğalmaya başlamıştır. Sol akımların, partilerin, derneklerin gelişmesi, ulaşım ve iletişimin yoğunlaşmasıyla taşrada aydınlık çoğalıyor.

Kendi tarlasına, bahçesine, köyüne, kasabasına, iline ayaklarını dayamış Anadolu aydınlarını artık “*Anadolu’ya sürmek*” olanağı da yok... Çünkü onlar Anadolu toprağından fışkırıyorlar. Bir yandan karanlığı ekip biçmeye çalışan akımlar yoğunlaşır ve yaygınlaşırken, bir yandan da aydınlar yetişiyor. Uzun yılların eziyetleri, işkenceleri, cezaları, baskıları taşra aydınlarının ayaklarını dayadıkları toprağı gübre olmuştur.

Çaycı seslendi:

— Tazeleyelim mi abiler?

Yapı işçisi sordu:

— Kaç bekerel?

Anadolu aydınının aydınlığı, taze çay gibi sımsıcak, tavşan karnı, biraz buruk, tam demli...

AYRAÇ!..

En az kullandığım noktalama imlerinden biri “ayraç” idi. Ne demek ayraç? Diyelim ki bu yazının ilk tümcesini daha da açmak için şöyle yazdım:

“En az kullandığım noktalama imlerinden (işaretlerinden) biri ayraç (parantez) idi.”

Görüldüğü gibi, ayraçın içindeki sözcükler okunsa da olur, okunmasa da. İlk bakışta azımsanan bu işlevin önemini, sonradan anladım. Diyelim birinin kimliğini vurgulamak için hayatını anlatıyorsunuz:

“Çok iyi insandır (işlediği bir cinayet dışında) kimsenin tavuğuna kış dememiştir.”

Bu örnekte ayraç içindeki bilgi öyle bir önem kazanıyor ki okumadan edemezsiniz. Yalnız kâğıt üzerinde midir bu ağırlık? İnsanın özyaşamındaki ayraçların kişiliği belirlemede kaçınılmaz bir işlevi yok mu? Sözelimi Refi Cevat Ulunay’ın hayatında bir parantez vardır. Yazar, mütareede *İngiliz Muhipleri Cemiyeti*’ni desteklemiş, Ulusal Bağımsızlık Savaşı’na karşı çıkmıştı. Hayatının ayracı da buydu:

Refi Cevat, (İstiklal Savaşı'na karşı çıkması bir yana) yurtsever bir yazardı.

Ancak bu denli çarpıcı olmasa da, her insanın yaşamında parantezler vardır.

Hayat tekdüze yaşıyor; kimi zaman bir ateşli tutkudur parantezin içindeki, kimi zaman bir suçtur, kimi zaman bir hapishanedir, kimi zaman bir günahdır; ama hoşgörüyüyle yaklaşırsak, dostların, yakınların, sevgililerin parantezlerini görmezlikten gelebiliriz. Bir kadının kocasını aldatmış; ama adam eşini çok seviyor, birlikte yaşarlar-ken ayracın içindekileri okumadan geçiyor.

Olabilir...

Çoğu kişinin hayatındaki parantezi, kendisinin dışındaki bir olgu açıp kapar. Bizim kuşak bu olayı derinden yaşadı. 27 Mayıs'la birlikte Türkiye'de sola açılış başlamıştı. Yasak duvarları yıkılıyordu. Neredeyse bir kültür devrimi yaşadık. İlericilik, solculuk, devrimcilik, sosyalizm, Marks, Engels, Lenin vb.'den oluşan bir dünyanın kapısı açılmıştı. Eh, ordu ilerici değil miydi? Hareket ordusu, Kemalist devrimlerin ordusu, ileriye yürüyüşün yolunu açmıştı; aydınların arkasındaydı. Birden solculuk modası başladı. Ben senden daha devrimci, sen benden daha sosyalist!.. Ne güzel şey!.. Ardında dağ gibi güvence var: Ordu!.. Derken 12 Mart bütün hışmıyla gelmez mi? Üniformalı sağ egemenleşmez mi? 27 Mayıs'la açılan parantez 12 Mart'la kapanıyordu; artık solculuk, sosyalizm, devrimcilik zora koşuluyordu; pabuç pahalıydı.

Balayı dönemi noktalanmıştı.

Çoğu yazarın, çizerin, sanatçının solculuğu bu nedenle iki askeri darbe arasında bir parantezdir.

Geçenlerde eski bir tanıdığa rastladım. Okumuş yazmış, üniversitelerde dirsek çürütmüştür; 1960’larda burnundan kıl aldırılmaz bir Marksist idi; 70’lerde ruhunu Karl Popper’e teslim etti. Gerçekte, biçimsel mantıkla düşünmekten hiç kurtulamadı, kime bağlandıysa kutsallaştırdı.

Dedi ki:

— Sosyalizmin modası geçti.

Dedim ki:

— Sosyalizmi moda sayıyorsan doğrudur; ama sen yine bir pay bırak. Çünkü moda, eski modaların tazelenmesiyle sürer. 19’uncu yüzyılda moda olan liberalim, bugün moda oldu. Mini eteğin modası geçmişti, şimdi yine moda...

Bizim eski tanıdığın sosyalistliği askeri darbe arasında bir parantezdi. Bir tür tatlısu entellerini değerlendirirken yaşamlarının araç içindeki bölümünü es geçeceksin.

HIERON'UN TACI...

Sirakuza Kralı Hieron, görkemine daha yakışır bir taç yaptırmak istiyordu, buyurdu, kuyumcubaşıya saray hazinesinden bir altın külçesi verdiler.

Kuyumcubaşı aylarca çalıştı, ortaya pek güzel bir yapıt çıkardı, ama kralın içine bir kurt düştü: Kuyumcu, verilen altının tümünü yapımda kullanmış mıydı? Yoksa işin içine bir başka maden katarak altından çalmış mıydı? Tacın ağırlığı kuyumcubaşıya teslim edilen altın külçesine eşitti. Ancak, bu bilgi sorunu çözmiyordu.

Kral Hieron, sorunun yanıtını kendi kendine veremeyince, amcasının oğlu Arşimet'e başvurdu.

Arşimet düşündü: Diyelim ki kuyumcu, altına gümüş katarak bir alaşım oluşturdu; bu durumda tacın ağırlığı altın külçesine eşit olduğuna göre hacmi büyümüş olmalıydı. Çünkü gümüş altından hafifti. Gel gör ki bunca süsü püsü, oyması işlemesi, girdisi çıktısı bulunan tacın hacmini ölçmek olanaksızdı. Ne yapmalıydı? Sorun Arşimet'in kafasına saplanmıştı. Nereye gitse, bu konuyu düşünüyordu. Bir gün ağzına kadar dolu banyoya girdiğinde taşan suları görünce bağırdı:

— Buldum, buldum!..

Kuyumcuya verilen altın külçesine eşit bir başka altını su dolu bir kaba batırmalı, taşan suyu tartmalı. Sonra aynı deneyi tacla yapmalı. İki deneyde taşan su eşit ağırlıkta ise kuyumcu namusludur, değilse hırsızdır.

Ünlü Arşimet yasasının böyle bulunduğunu kitaplar yazarlar; öykü doğru mudur, uydurma mıdır, Allah bilir; ama yakıştırmaya olsa da gerçek tadını vermektedir.

Ne zaman süslü püslü, işlemeli oymalı, girdili çıktılı bir yazı okusam Kral Hieron'un tacını anımsarım. Niçin?

Bu soruya yanıt vermeden önce Melih Cevdet Anday'ın geçenlerde bu sayfada yayımlanan yazısını okurken altını çizdiğim satırları aktarmak istiyorum. Anday, düzyazıda “sadeleştirme” akımına değinerek diyor ki:

“... sadeleştirme sözü, bizde eskiden beri kullanılan o sözü, yazı dilini konuşma diline yaklaştırmaya anlamındadır. Daha açarsak, yazı dili; konuşurken kolayca, en kestirme yoldan anlattığımız bir konuyu, süse püse bulamak sanılırdı eskiden. ‘Eskiden’ dedimse, bakmayın, düzyazıyı gene de böyle sananlar var; tümceleri uzatmakla, konuyu dağıtmakla, araya benzetmeler, anıştırmalar, dokunmalar, dolaylı anlatımlar, yabancı dillerden deyimler katmakla becerilerinin gücünü kanıtlamaya yönelenler var. Ama asıl amaç, söylenmek istenen söz güme gidiyor. (...) ‘Basit’ sözcüğü, ‘karışık olmayan, düz, süssüz, püssüz’ anlamına gelir. Bütün büyük yazarlar böyle bir dil kullanmaya bakmışlardır. Yaratma ise, dili genişletmekle olur. Arapça ‘basit’ sözcüğünün bir anlamı da ‘genişleme’dir.”

Karışık değil; ama karmaşık bir evrende yaşıyoruz. Kimi zaman çok karışık gibi görünen nice olayın yalın bir bilim yasasıyla aydınlığa kavuşması işten değildir.

İnsan düşüncesi, gün geçtikçe, sanat, felsefe ve bilimle evreni kavramak yolunda geliyor. Yalnız Türkçeye özgü bir şey değil; bütün dillerin zamanla ilerlediğini söyleyebiliriz. Dünyada iletişim ağı öylesine yoğunlaşıyor ki birinin Afrika’da, Asya’da ya da Amerika’da söylediğini bütün insanların duyup işittiği, anlayıp kavramaya çalıştığı gezegenimizde diller geri kalmazlar, daralamazlar; derinleşmek ve genişlemek zorundadırlar.

Çağdaşlık zorunluluğu bütün toplumları baskısı altına almıştır.

Şimdi gelelim yine Kral Hieron’a..

Son günlerde gazetelerde ya da dergilerde kimi yazıları okurken içimde Kral Hieron’un kuşkusu büyüyor. Görünüşte ‘bilimsel’ ya da ‘sanatsal’ bir yazı; ama öylesine süslenmiş püslenmiş, öylesine oymalı işlemeli, öylesine girdili çıktılı ki gerçek değerini ölçmek kolay değil...

Ne yapmalı?

Yazarın hileye sapıp sapmadığını anlamak için Arşimet yasasını kullanmak olanağı da yok.

En iyisi böyle azıları, eleştirici akıl yoluyla süsünden püsünden, girdisinden çıktısından, işlemesinden oymasından sıyırmaktır. Bütün eylem ve boylamlarıyla bir yazıyı akıl yoluyla yalınlaştırmak, gerçek değerini vermekle eşanlamlıdır.

SÜRGÜNDE ÖLÜM!..

Behice Boran, sürgünde öldü.

Sürgün ya da cezaevi, çoğu öncünün yazgısıdır. Voltaire ya da Hugo, bugün okullarda öğreniliyor; isimleri çoğumuza sımsıcak geliyor. Nâzım Hikmet'in adını duyunca tüyleri diken diken olan kişi, Namık Kemal'i benimsemiştir:

— Vatan şairidir o...

Oysa Voltaire, Hugo, Namık Kemal ve benzerleri de yaşamları boyunca sürgünde, zindanla iç içe yaşadılar. Koca Hugo'nun sürgünde geçen ömrü 18 yıla ulaşır. Çoğu Fransız aydınlanmacısının başına gelenler, bugün Türk aydınlarının çektikleriyle eşanlamlıdır. Hiç kimsenin kuşkusu olmasın; bugünkü siyasal iktidarların düşman bellediği Nâzım Hikmet'in anıtı gelecek kuşakların elleri üzerinde yükselecek, heykelleri uygar kentlerimizin meydanlarını süsleyecektir.

Dünyamızda uygarlık böyle geliyor; yeni fikirler önce yargılanıyor, cezalandırılıyor, yasaklanıyor.

Türkiye, aydınlanma sürecini yaşadığından, öncü fikirleri savu-

nanların, gerici ve tutucu düzenlerin siyasal iktidarlarınca mahkûm edilmesi doğaldır.

Behice Boran, sürgünde öldü.

Yurtdışında ölen ilericilerin ne ilkidir, ne sonuncusu olacaktır.

19'uncu yüzyıldan bu yana Türk aydınlarının sığınağı Batı'dır. Jön Türkler, Abdülhamit istibdadından kaçmak zorunda kalmadılar mı? Padişah tanrısız rejimin buyurganıyken, özgürlükten söz açan herkes "*hain*"di. Mustafa Kemal, cumhuriyeti ilan etmeden önce de cumhuriyet sözcüğünü ağzına alan herkes "*devlet düşmanı*" değil miydi?

Ülkemizde 19'uncu ve 20'nci yüzyılda iki büyük sürgün dönemi yaşanmıştır.

Birincisi, 19'uncu yüzyılda Jön Türklerin ikincisi 20'nci yüzyılda sosyalistlerin sürgünüdür. Bugün Batı'da binlerce Türk aydını, devrimcisi, sosyalisti, sendikacısı, sanatçısı yaşıyor. Kimisi için bunlar vatan hainleridir.

Öyle midir?

İki yüzyıldan bu yana "*vatan haini*" yaftası, sürekli el değiştirilmektedir.

Namık Kemal, bu ülkeye "*vatan*" kavramını getirmiştir; daha önce "*vatan*" yoktu, "*mülk*" vardı. Mülk, fethedilen yer anlamındadır. Osmanlı'nın kafasında "*ulusçuluk*" yoktu ki "*vatan*" olsun. Ne var ki yurt kavramının aydınlatıcılarından Namık Kemal, "*devlet düşmanı*" sayılıp Magosa zindanında çürütülmedi mi? O günlerde Anadolu'da nice vali, kaymakam, mektupçu, mutasarrıf, hem Namık Kemal'i zindanlara hapseden devletin buyruklarını yerine getirirdi hem de yakın dostlarıyla buluştuğunda cebinden Namık Kemal'in şiirini çıkartıp okumaktan kendini alamazdı.

Bugün Anadolu’da çoğu aydın devlet memurunun belleğinden dudaklarına dökülen Nâzım Hikmet’tir.

Behice Boran, sürgünde öldü.

Belki yalnız bizim için değil, Batı Avrupa’nın geri kalmış ülkeleri için bile bu olgu yabancı sayılamaz. İspanya’da Franko faşizmi sürerken, Portekiz’de Salazar diktatörlüğü egemenken, bu iki ülkenin sosyalistler ve komünistleri de sürgünde yaşamadılar mı? Kırk yıl sonra iki ülkede faşizme son verildiği gün, sürgündeki komünist partileri yer altından yer üstüne çıkabildiler. Şimdi her iki ülkede çoğulcu burjuva demokrasisi geçerlidir; her iki ülke Avrupa Topluluğu’na üye; çünkü “*vatan hainleri*” de ülkelerinin siyasetinde söz sahibi olmuşlardır.

Gelecek kuşaklar uygarlık tarihini okurlarken Franko ve Salazar’a hiç kuşkusuz gerçek değerlerini verecekler; faşizmin karanlığını sürdürmeye çabalayanlara lanet okuyacaklardır.

Behice Boran, sürgünde öldü.

12 Eylül baskı rejimini sürdürmek için “*çağ atladık*” diye çırpınanlara anlamlı bir ölüm haberi...

Kimi ölümün anlamında bir tarihsel değer ölçüsü bulunur; Behice Boran’ın sürgünde ölmesi, onun suçunu değil, bizim geriliğimizi vurgulamaktadır.

BAŞKASININ HAYATINI YAŞAMAK...

Babası memurdu Oktay'ın; İstanbul'dan bu tekdüze kasabaya atandıklarında içi cız etmişti.

İlk gençliğine yeni adım atan çocuğun yüreğine hüznün oturmuştu. Nasıl hüznülenmesin ki... Bu ağaçsız kasabada hava kararırken el ayak çekilmeye başlar, ikindi namazından sonra sokaklar tenhalaşır, gaz lambaları karanlık evleri aydınlatmaya yetmezdi. Köşebaşlarında çarşafli kadınlar gölge gibi dolaşırlar, yanık ezan sesleri her köşeye siner, dünyadan çok ahret konuşulurdu kahvelerde...

İstanbul ne kadar uzaktı!.. Ne elektrik, ne sinema, ne şıkır şıkır caddeler, ne çan çan tramvaylar, ne ipek çoraplı kadınlar, ne önünden geçildiğinde çukolata kokan pastahaneler, ne de omuz omuza yürüyen kadınlı erkekli kalabalık...

Oktay o zamandan kafasına koymuştu:

— Kurtulacağım buradan, İstanbul'a gideceğim, kendi hayatımı yaşayacağım.

Peki, Oktay o küçük kasabada geçirdiği yıllarda bir başkasının hayatını mı yaşıyordu?

Yeşilçam'dan Oya, son kocası Zekâî'den ayrılmıştı. Olmuyordu, olmuyordu, olmuyordu. Adam zaten Oya'yı zar zor nikâhlamıştı; uçan kuştan kıskanıyor, gözünü açtırmıyordu. Gazetelerde Oya'nın vaktiyle çekilmiş açık saçık fotoğrafları yayımlandığında Zekâî'nin cinleri tepesine toplanıyordu. Babiâli'nin magazin şefleri de az değillerdi. Ne zaman konu sıkıntısı çekseler, arşive el atıp Oya'nın çırılçıplak resimlerini eski sevgililerinin fotoğraflarıyla birlikte yayımlıyorlar, üstüne anlamlı bir başlık atıyorlardı:

"Oya artık evinin kadını oldu."

O gün eve limon küfü suratla dönen Zekâî, hıncını Oya'dan alıyor, kadının canını çıkarıyordu. Hakaret, aşağılama, sağa bakma, sola bakma, bacağına açma, sahneye çıkma, gece kulübüne gitme, kimseyle dolaşma...

Üfffff...

Sonunda dayanamadı Oya, Zekâî'den ayrıldı, foto muhabirlerinin karşısına geçti, saçını savurdu, memelerini açtı, paşa gönlünün istediği gibi poz verdikten sonra demecini patlattı:

— Bundan sonra kendi hayatımı yaşayacağım...

Peki, Oya, Zekâî'yle birlikte olduğu günlerde bir başkasının hayatını mı yaşamıştı?

Şirketin yıldızıydı Nusret; ama...

İç ilişkiler, dış ilişkiler, kokteyller, yemekler, geziler, resmi ve özel temaslar, Ankara'ya gidip gelmeler; bakanların afraları tafraları, genel müdürlerin ayarlanması, iktidar partisi kodamanlarının kafakola alınması, büyük banka müdürlerinin yemliklerine arpa konulması, şirket içinde rakiplerin tasfiye edilmesi, patronların şımarıklıklarına ya sabır çekilmesi kolay değildi. İş hayatı kimi zaman kördüğüm olur, tüm çözülmezliğiyle Nusret'in yüreğine bağlardı. Soluk

alacak zaman yoktu. Askerlikte komutan yalnız yaptığı değil, yapmadığı işlerden de sorumludur. Nusret'in konumu da öyleydi. Ne karısıyla baş başa kalabiliyor, ne de sevgiliyle bir köşede rahatça bir kadeh içebiliyordu, ama içkiyi fazla kaçırıp da gözleri nemlendiğinde her şeyin boş olduğunu düşünür, isyan ederdi:

— Kurtulacağım bu koşullardan, kendi hayatımı yaşayabileceğim bir düzen kuracağım.

Peki, Nusret başkasının hayatını mı yaşıyordu?

Çoğu kişi için hayat, yaşadığı hayatın dışındadır; bir akşam rıhtımdan palamarları çözerek limandan ayrılacak gemiye binmek özlemi, insanın içini kemirir. Köşebaşındaki butikte çalışan tezgâhtar kızdan, iktidar koltuğuna oturmuş kocabaşa kadar herkesin yüreğinde *“kendi hayatını yaşayamamak”* eksikliğinin tortusu birikmiştir.

Aradan yıllar geçer, yaşanan hayatla özlenen hayat bir gün buluşuverirler; nüfus kâğıdının eskimiş bir yaprağında verilen randevuya zamanında gelen kişi görür ki anılardır elde kalan ve gençlikte özlemlerin makasıyla ikiye bölünen hayat bölünemiyor.

Yaşlılık başlamıştır artık...

DON KİŞOT?..

Don Kişot 1605'te doğdu. Doğar doğmaz büyük ilgi gördü. O günden bugüne yaşıyor, kitabı elden ele dolaşıyor. Nesini sevdik bu adamın? Don Kişot kahramanlık düşleri için yaşıyordu; orta malı bir hizmetçiye soylu bir tutkuyla bağlanıyordu; yel değirmenlerini canavar sanıp mızrağıyla saldırıyordu; kötülüklerle savaşımaya yemin etmişti; kimi zaman güldürüyordu; kimi zaman gülünç ölüyordu; kimi zaman da düşündürüyordu. Kuşaktan kuşağa ve dilden dile aktarıldı Don Kişot, bir deyme dönüştü; bugün her kim boyundan büyük bir işe kellesini koymaya kalksa hemen uyarılır:

— Don Kişotluk etme!..

Tuhaftır; insanları gözünü kırpmadan harcayan bir dünyada yaşıyoruz; ama bu dünyanın katı gerçekleri nice kişiliği un ufak edip unuttururken Don Kişot ölmedi, öldürülemedi; bugün de yaşıyor.

Libya Arap Sosyalist Halk Cemahiriyesi 3 milyon nüfuslu küçücük bir ülke. Devletin başında Kaddafi var. Giyimi kuşamı, bakışı, davranışı, yaşamı, tutumu değişik bir lider. Amerika Birleşik Dev-

letleri 230 milyon nüfuslu bir süper devlet. Başkanı Ronald Reagan eski Hollywood aktörü. Reagan'ın da saç başı, oturuşu kalkışı, sırtışı gülüşü kendine özgü. Bu iki adam son günlerde birbirlerine girdiler.

Kaddafi, Amerika'nın 1 numaralı düşmanı ilan edildi. Şaka değil!.. Bir sıçrayışta Ay'a ulaşan, Yıldız Savaşları'nı programlamaya kalkışan, gezegenler arasında cirit atan, denizler egemeni, uzay fatihi Amerika'nın Süpermen'i Ronald Reagan; Kaddafi'ye diyor ki:

— Seni yiyeceğim, yok edeceğim...

Kaddafi'nin yanıtı:

— Geleceğin varsa, göreceğin de var!

Dünya gerilimli, sıcak ve patlamaya hazır.

Basın ve TV yorumcuları, dış politika uzmanları, devlet ve hükümet adamları, Kaddafi'ye şaşıyorlar. Dış ve iç basında çıkan kimi yazılara bakılırsa; Kaddafi, Don Kişotluk yapıyormuş.

Demek ki Don Kişot ölmemiş...

Çağımızda yaşıyor...

Kaddafi'nin Amerika'ya meydan okuması Don Kişotluk mu? Bu soruya değişik yanıtlar verilebilir. Don Kişot'un serüveninde neyin gerçek, neyin düş olduğu, sayfalar arasında birbirine karışır. Tarihin yaprakları arasında da neyin gerçek neyin düş olduğunu ayırmak kimi zaman güçleşir. Roma İmparatorluğu gerçek miydi? Ya Spartaküs düşlem miydi? Kim bilir, belki Spartaküs bir Don Kişot'tu. 1870 Paris komünü gerçek miydi? Önce Fransa'ya, sonra Amerika'ya kafa tutan Ho Şi Minh seyrek sakalıyla, saz benziyle, narin endamıyla Don Kişot'a benzemiyor muydu? Ya Nikaragua'nın Daniel Ortega'sı? Ya Afgan mücahitleri? Kim bilir belki onlar da birer Don Kişot'turlar. Yaser Arafat'a ne dersiniz? Bu garip

adam Don Kişot'luk mu yapıyor? Ya Güney Afrika'daki siyah Don Kişot'lar?

Bir ortak kusurumuz gün geçtikçe boy atıyor. Sanırım hepimiz gereğinden çok gerçekçi olduk; oysa gereğinden çok gerçekçilik, gerçeklikten sapma demektir.

Ortak inancımıza göre bir süper güç karşısında boyun eğmek gerçekçiliktir; kendimizden güçlü olan karşısında hemen diz çökmek gerçekliğin erdemidir. Ya başını dikleştirmek? Haydi canım sen de... Don Kişot'luk mu yapacağız? Sonra insanı kâğıt gibi buruşturup çöp sepetine atarlar. Bu mantık beynimizin gözeneklerine öylesine sindi ki, ulusal egemenliğimizin bile tadı tuzu kaçıyor.

Bu yüzdendir ki Don Kişot'u her zamankinden daha çok sevmeye başladım.

Kaddafi'yi de...

Kim derdi ki Gazi Mustafa Kemal'in Türkiye'si'nden Libya'ya bakarken Kaddafi'ye hayranlık duyacağım? Bizim yemyeşil yurdumuzda solan bağımsızlık gülü, Trablus çöllerinde katmer katmer açtı.

O Trablus daha dün bizim vilayetimiz değil miydi?

SIRLARI DÖKÜLEN AYNA...

Ayna, gizemli bir sözcüktür; tanımını da ilginç: Işınları yansıtan sırlı cam.

Evet, sırlı cam...

Ancak buradaki sırrın, gizem anlamına gelmediği açık. Sır, hem kimseye söylenmemesi gereken gizli bir bilgi; hem de kimi maddeye parlaklık vermek için sürülen ince maden katmandır. Nitekim arkasındaki sır dökülünce, ayna yer yer bozulur, kararır, parlaklığını yitirir, aynalıktan çıkar.

Masaldaki kraliçe, her sabah uyanır uyanmaz aynasını eline alıp bakar ve sorar:

— Söyle ayna!.. Benden güzeli var mı?

Yalnız masaldaki kraliçe mi, Cahit Sıtkı da “*Otuz Beş Yaş*” şiirinde sormaz mı:

*Neden bana düşman görünürsünüz
Yıllar yılı dost bildiğin aynalar*

Ayna üzerine çok şiir yazılmış, edebiyatta aynayla çok uğraşılmıştır...

Ama halk ne diyor:

— Karakolda ayna var...

Bu özdeyiş, atasözü gibi yıllardan beri dillerde dalgalanırken bugünkü yönetim ne yapıyor? Batı Avrupa'dan Türkiye'ye gelen TBKP yöneticilerini "*aynalı oda*"da sorguya çekiyor. Gazetecilerin yazdıklarına bakılırsa "*aynalı oda*" öyle bir yermiş ki, duvarını kaplayan hünerli pencereden dışarıyı görünmez, dışarıdan içerisi görünürmüş. Kodaman yetkililer de sorgulamaları sanığa görünmeden izlemek olanağı bulurlarmış. Çağ atlıyoruz ya, eskiden mahalle karakolunda ayna vardı; şimdi başkentimiz de aynalı oldu?

Argoda polis "*aynasız*" diye anılır; bu işler artık polis işi olmaktan çıktı; devlet sırlarıyla aynaların sırları birbirine karıştı.

Ayna demek, sır demek...

"*Aynalı oda*"da acaba hangi sırlar konuşuluyor?

TBKP'nin yöneticileri olan Nihat Sargın ile Haydar Kutlu'nun sorgulamasında örgüt çözümlemesi mi yapılacak? Kâğıt üzerinde ağaç dallarına benzeyen şemalar, dallar, kollar, yapraklar, armutlar, elmalar, adlar, kişiler, gizli üyeler; sonra ardından, eski deyişle "*tevkifat*" yeni deyişle tutuklamalar...

Nereye kadar?

Hapishaneler, hapishaneler, hapishaneler... Açık cezaevleri, kapalı cezaevleri, askeri cezaevleri, sivil cezaevleri, gözaltına alınanlar, tutuklular, hükümlüler, idamlıklar; yıllar, yıllar, yıllar, mahpushaneler ve haneler, onlar hanesi, yüzler hanesi, binler hanesi, on binler

hanesi, sonra yüz binler hanesi; kuşaklar, kuşaklar, kuşaklar, gençler, gençler, gençler...

Nereye kadar?

Devletimizin büyükleri başkentteki aynalı odada komünist sanıkları izleyeceklerine ellerine birer ayna alarak kendilerine sorsalar:

— Nereye kadar?

Komünistler eskiden yurda gizlice girerlerdi; artık dünya âlemine ilan ederek, bildiri yayımlayarak, yanlarına Avrupalı parlamenterleri alarak, davul zurna çalarak, kendi ayaklarıyla tıpış tıpış geliyorlar; ne Rus, ne de Bulgar sınırından sızıyorlar; Avrupa Konseyi'nden, Avrupa Topluluğu'ndan geliyorlar.

Peki, ne yapacağız?

— Söylesene ayna!..

Ayna bilmem ki ne söylüyor? Ne akıl öğretiyor? Aynalı odanın esrarı nasıl çözülecek?

En iyisi "*Toplu Konut Fonu*"ndan büyük bölümünü cezaevleri yapımına ayıralım, modern mahpushaneler yapalım; hem ekonomiye katkısı olur, hem de iyi kötü işsizlere iş bulunur; Avrupa Konseyi'ne selam, Avrupa Topluluğuna temennah çakalım; içerdekilere yenilerini katalım, ne kadar komünist varsa cezaevlerine tıkalım...

Peki, "*Asmayalım da besleyelim mi?*"

Söylesene ayna!..

I'NIN ÜSTÜNDEKİ NOKTA!..

Geçen pazar günü sabahı bu köşede yayımlanan yazımı okurken birden çarpıldım:

— Eyvah... dedim.

“Yazar, yazı müdürü, dizgici, düzeltmen” bağlamında bir yazı dört kez denetimden geçer; yazarın yaptığı yanlışları bazen bu arkadaşlar düzeltirler; kimi kez de onlar yanlış yapabilirler. Çoğu zaman bu ilişkiler arasında kimin yanlış yaptığı gargaraya gelir; yazarın yaptığı yanlışlığın vebalini bu işlerin kahrını çeken düzeltmenin sineye çektiği de görülmüştür.

Peki, bu kez ne olmuştu?

Transistor sözcüğü iki kez *transistör* diye dizilmişti; artık telefonla ve mektupla düzeltmeler başlayacaktı.

Köşe yazarının en etkili eleştirmeni, titiz okurlardır; kimisinde bu nitelik denetçilik düzeyine yükselir. Nitekim geçenlerde bu köşede tirbuşon sözcüğünün tirbüşon diye dizilmesi yüzünden uyarı mektupları almıştım.

Ne yapalım ki çoğu yabancı sözcük, Türkçede ses uyumu çabasıyla değiştiriliyor; terorist, terörist'e dönüşüyor; siluet de silüet

oluyor. En iyisi bilgiçliğı bir yana bırakıp sözcüğün Türkçesini kullanmak değil mi? Olmuyor işte! Yabancı sözcükler dilimize yerleşiyor, yanlış söylenip okundukça da yanlış yaygınlaşıyor; eski deyimle “*galat-ı meşhur*” niteliğı kazanıyor ve ünlü gerekçesini de yaratıyor:

— Galat-ı meşhur, galat-ı meşrudur.

Televizyon artık folklor’u folklör yaptı; ama bu ses uyumu yüzünden değil ki...

Fransız demiş ki:

— İ’lerin üstündeki noktaları koyun!..

Biz İ’nin üstüne de nokta koyuyoruz.

Söz gelimi *inkılâp* sözcüğünü çoğu zaman yanlış yazıp söylemiyor muyuz?

İnkılap “kalbetmek” değiştirmek, dönüştürmekten geliyor; ama sözcükteki İ’nin üstüne nokta koydun mu, anlam değişiyor; Osmanlıcada uydurulan inkılap, kelp’ten türetilmiş; kelp, köpek demek...

İnkılap da köpekleşme’yi vurguluyor. Nitekim İ’nin üzerine noktayı koyduğumuzda inkılabı, inkilaba çeviririz; daha açıkçası Atatürk devrimini kökünden değiştirip köpekleşmeye dönüştürürüz.

Peki, köpekliğı yaşamın felsefesine dönüştürenlerin ideolojisi-ne inkılap sözcüğü daha çok yakışmıyor mu?

Fransız “*İ’lerin üzerine noktaları koyun*” demiş ya, biz vur deyince öldürürüz. İ’lara da nokta koyarız, hatta bu da yetmez, Ö’lerin Ü’lerin üzerinde çift noktalar da yetmez, O’lara, U’lara da nokta koyarız. Teroristi terörist, tirbuşonu tirbüşon, transistörü transistör, folkloru folklör yapmamıza kimse alınmasın.

İnsanoğlu hayatın çeşitli olayları karşısında değişik sesler çıkarır.

Dil, böyle doğmuş, gelişmiştir. Her ses bir nesnenin, davranışın ya da duygunun göstergesi olarak dışavurunca, yavaş yavaş anlam yüklenmeye başlamış, sözcüklere dönüşmüştür.

Ama 21'inci yüzyıla yaklaşırken bile kimi zaman seslere başvurduğumuz olmuyor mu?

2 trilyonluk zam paketi gündeme girince –ki beklenmedik bir şey değildi– trilyonerler dışında kalan kesimlerden olmadık sesler yükselmeye başladı:

— Ooooooooooooo...

— Uuuuuuuuuuuuu...

Yazıyı bitirirken düşünüyorum; yazı işleri müdürü Okay Gönensin'den başlayarak, dizgici ve düzeltmen arkadaşlarım, belki o'ların ve u'ların üzerine noktalar konmasını daha anlamlı, daha yerli yerinde bulacaklardır:

— Öööööööööööö...

— Üüüüüüüüüüüü...

UZAK KASABADAKİ GENÇ KIZDAN...

Karadeniz'in kenarda kıyıda kalmış bir ilçesinden yirmi yaşında bir genç kız yazıyor:

"Sayın İlhan Selçuk,

Dar ve katı değer yargılarının bütünüyle egemen olduğu bu küçük kasabada, özellikle ben ve benim gibi çoğu genç kız, anlamsız kural ve geleneklere zincirleniyor. Gelişmelere, değişimlere, yeniliklere diyalektik düşünce doğrultusunda açık bir insanım. Benim gibi daha niceleri var. Bu doğrultuda diyebilirim ki, çağın gerisinde yaşıyoruz ve kireçleşmiş değer yargıları karşısında düşüncelerimizden ödün vermek zorunda kalıyoruz.

Elimizi kolumuzu bağlayan bu zinciri biraz da olsa kırdım. İlimizin yerel gazetesine haber ve köşe yazıları yazıyorum. Sokakta rastladığım bir erkek arkadaşına selam verebiliyor, istediğim gibi pantolon da giyebiliyorum. Bunlar basit, fakat zor bir mücadele ile elde ettiğim kazanımlar.

Çevreden diyorlar ki:

— Şu kıza bak! Başka işi yok mu bunun? Muhabirlik senin neyine? Git evde çorbanı karıştır.

Sayısı az değil böyle konuşanların. Toplumun beni dışlaması ve çeşitli yaptırımlara başvurması umurumda olmayan –çünkü az da olsa aydın bir çevrem var– ama yine de bana yansıyabilen bir etki yaratıyor.

Seçimler nedeniyle SHP'nin düzenlediği bir panele katıldım.

Salonun kapısından içeri adımımı atar atmaz, bütün gözlerin bana çevrildiğini görünce bilinçsiz bir utanç duygusuyla kıpkırmızı ke-sildim. Çünkü kocaman salonda bayan olarak yalnız ben vardım. Bir sandalyeye ilişmek için ilerlerken, meraklı, soru dolu gözlerin arttığını hissettim. Bir an kadın olmanın ezikliğini duydum yüreğimde...

Sonra bu ezikliği duymamın yanlış olduğu bilincine eriştim. Kadınların dar kalıplar içinde ezilmişliği, bir defa daha canlandı gözle-rimin önünde... Hayır! Bu ezilmişliği kabul edemezdim. Mücadele-nin ateşi uyandı yüreğimde. Bu salona girebilecek ikinci bayanı düşündüm, sonra üçüncüsünü, daha sonra binlercesini...

Kadını sadece araç kabul eden ortaçağ düşüncesine bağlananlar, kadının siyasi yaşamda da bir yere sahip olamayacağını savunurlar. Kadın sokağa çıkamaz. Çıksa bile sağa sola bakması ahlaksızlıktır. Başını öne eğerek yürümek zorunda. Kız nişanlısından ayrılmaz, onunla evlenmek zorunda. Nişan yüzüğünü geri verirse, o kızla daha sonra kim evlenecek? Kim bilir eski nişanlısıyla ne halılar karıştırmıştır. Daha bir sürü anlamsızlık...

Bütün bu anlamsız kurallara karşı inat olsun diye panele katıldım ve sonuna kadar dinleyip izledim.

Salondan çıkarken, o soru dolu meraklı gözlerin altındaki dudak-ların arkamdan fısıldadıklarını duyar gibi oldum:

— Bu kız sağlam ayakkabı değil...

— Acaba kimin kızı?

— Onca erkeğin içinde ne işi vardı?

Daha bir sürü söz...

Evet, sevgili İlhan ağabey, bu yazımı bütün genç kızlarımıza (benim gibi olanlara) bir düşünce edinmeleri için yayımlamanızı rica ediyorum."

Okurum, adını ve açık adresini yazmış. Yine de yaşadığı yeri ve kimliğini saklamak gereğini duydu, bilmem ki iyi mi ettim, kötü mü?

İnsanın insanlaşması süresince kadının insanlaşması daha da güçtür. Binlerce yıllık erkek egemenliğinin kişinin gözeneklerine sindirdiği görenekleri aşmak kolay değildir. Kimi insan aklıyla kadın-erkek ilişkisindeki doğruları bulsa bile benimseyemez, içine sindiremez.

Ne var ki bu alanda aşılması gereken duvarları yıkmak için kadının siyasallaşması gerekiyor. Çağımızda siyasal kimlik taşımayan insan, ister erkek olsun ister kadın, çağdışında kalır; çünkü bilinçsizliğin karanlığında yaşamaktadır.

KOKTEYL PARTİ...

Cami avlusu kalabalık. Kurşun rengi bir hava. Soğuk ısıyor. Musalla taşında bir dost. Yakınları bitik. Gözlükler kara. Kadınlar da başörtüsü. Her gelen, başsağlığı diledikten sonra kalabalığa karışıyor. Kimler yok ki!..

Bir ses:

— Vay, vay, vay!.. Nerden çıktın sen ulan, yaşıyor muydun? Gökte ararken yerde buldum.

Sarılıp öpüşme, koklaşma...

Omza sırta birkaç yumruk...

— Dur bakayım, iyisin be, vallahi iyi gördüm.

— Sen de öylesin...

— Oğlum biz eski toprağız, ne varsa bizde var, daha çok yaşayacağız, hah, hah, hah...

— Susss, duyacaklar!..

— Duysunlar, ne olacak?

— Ayıp olur.

— Amaaan canım sen de, herkes sırası gelince gidecek, büyüt-meyelim bu işi...

— Yavaş...

O sırada bir başkası yanaşır:

— Merhaba!..

— Oooooooooo!.. İyi ki geldin yahu, özlemiştik, bir sen eksiktin, kulaklarını çınlatıyorduk...

— Atma!..

— Atmıyorum, hem sen yakınıydın; anlat bakalım nasıl olmuş bu iş, neden olmuş?

— Bilmem...

— Hasta mıydı?

— Sanmam...

— Peki, neden ölmüş?

— Durup dururken ölmüş...

— Ulan, insan durup dururken ölür mü?

— Ölür ölür...

— Yazık, iyi çocuktu.

Tabuta kaçamak bir göz atarak, içinde bulunmadığına için için sevinerek:

— Boş ver, sırası gelen gider...

— Nereye?

— Ne bileyim yahu, cennete mi cehenneme mi. Bildiğim, rahmetli çok içerdi.

— İçki adamı öldürmez, bir başka sebep vardır. İçki yararlıdır, damarları açar, kalbi çalıştırır, sindirimi kolaylaştırır, insanın moralini düzeltir...

— Kah, kah, kah...

— Susun, ayıp oluyor...

— Neden ayıp olsun yahu!.. Hepimiz öleceğiz, parayla değil, sırayla...

— Yine de parası olan daha çok yaşıyor...

— Yok canım...

— Gözlerini aç da biraz dünyaya bak!.. Parası olan, genç yaşta kıkırdamaz; Amerika'da ölüyü diriltiyorlar...

— Ecel geldi mi, Amerika mamerika dinlemez, bunların hepsi boş laf...

Konuşmaya birisi daha katılır:

— Ne kaynatıyorsunuz ulan?

— Cenazede ne konuşulur?

— Duyunca çok şaşırdım koştum geldim; ulan tam da ölecek günü buldu, şu havaya bak! Karısını da Dural Dede'nin düdüğü gibi ortada bıraktı.

— Mezarlığa gidecek misin?

— Kırıklığım var, gözüme yediremiyorum, hem gideceksin de ne olacak?

— Tam da meyhane havası...

— Valla mı?

— He ya gidelim...

— Valla gidelim...

— Ruhunu şad ederiz.

— Çaktırmadan sıvışalım...

— Ayıp olmasın...

— Cenazenin üstüne içmek sevaptır...

— Sevaptır, sevap...

HAMAMBÖCEĞİ

Franz Kafka'nın dillere destan "*Değişim*"i nasıl başlar? Romanın kahramanı Gregor Samsa bir sabah yatağında sırtüstü uyanır, kendisini hamamböceği olarak bulur; sonra yüzükoyun dönmek ister, uğraşır, çabalar...

İnsan her sabah aynı biçimde uyanmaz; değişim uykuda sürmektedir; uyanıncaya dek unutulacak rüyalar görülmektedir; dokular eskimekte, gözenekler kurumakta, saçlar ve tırnaklar uzamaktadır; bilinçaltı dürtüleri karanlıkta kıpırdamaktadır. Sabah gözlerini açan kişinin ruhsal durumu uykusuna bağlıdır.

Kaç günden beri sabahları suçluymuşum gibi açıyorum gözlerimi? Yatakta doğrulurken Gregor Samsa'yı anımsıyorum; hamamböceği olmadığımı bana anımsatan duygu, yüreğimdeki suçluluk bilincidir.

Hamamböcekleri çoğalıyor.

Ne pis böcektir hamamböceği; bir kez ortalığı sardı mı, başa çıkmak çok güçtür.

Yaşadığımız toplumda çoğu kişi artık sabah hamamböceği olarak uyanıyor. Bakmayın hamamböceği olarak uyanan yaratığın yaktaktan fırlayıp kalkmasına, kendisini sokaklara vurmasına, işine gücüne, insan gibi konuşup ellerini kollarını sallamasına, gülmesine, kızmasına; onun ruhu hamamböceğine dönüşmüştür; pis karnı ortaya çıkmıştır; karanlıktan hoşlanan, ışıktan kaçan, bulaştığı yere kötü kokusu sinen, başı göğsünün altında bir yer böceğidir o...

Bir süreden beri sabahları suçluluk duygusuyla açıyorum gözlerimi; gazeteleri elime alıyorum, okuyorum. Ne o? TBKP (Türkiye Birleşik Komünist Partisi) yöneticileri Nihat Sargın ile Haydar Kutlu'ya işkence yapmışlar. 12 Eylül'den sonra Batı Avrupa ülkelere kaçan ve demokrat yönetimlere sığınan bu iki komünist Türkiye'ye döndüler. Daha uçaktan inerken gözaltına alındılar, gözleri bağlandı. Başkentte bir yere götürüldüler. Neresi orası? Gazetelerin yazdığına göre "*aynalı oda*" imiş. Başkent öyle bir yer ki emniyette öksürsen İçişleri Bakanlığı'nda duyulur; İçişleri Bakanlığı'nda hapşırsan Başbakanlık'tan "*çok yaşa*" sesi gelir ve Türkiye 29 Kasım seçimlerine gitmektedir. Başbakan Özal ekrana çıkıp demokrasiden söz açmaktadır. Başbakanın emri altındaki emniyette TBKP yöneticilerine işkence edilmektedir; adamların hayaları burulmaktadır; "*komünistleri konuşturmak için*" çağdaş teknoloji kullanılmakta, ilaçlı iğneler yapılmaktadır; cinsel organlarına elektrik verilmektedir; bedenlerinin duyarlı bölgelerine basınçlı soğuk su sıkıldıktan sonra, bu insanlar kollarından tavana asılmaktadır.

Başbakanlığının burnunun dibinde işkenceciler insanların cinsel organlarına elektrik verirlerken Başbakan Özal renkli televizyona çıkarak ülkede elektrik üretiminin arttığını ve çağ atladığımızı söyleyebilmekte; seçimi kazandıktan sonra göz ameliyatı için Amerika'ya uçmaktadır.

Başbakanın uçağı Esenboğa'dan havalanırken başkentin işken-cehanesinde TBKP'nin iki yöneticisi kollarından tavanda asılı sal-lanmaktadır.

İnsanın böyle bir ülkede sabahleyin suçluluk duygusuyla uyan-ması doğal değil midir?

İyi ki suçluluk duygusuyla uyanıyorum.

Yoksa ben de hamamböceğine dönüşeceğim; ışıktan korkan, ka-ranlıktan hoşlanan iğrenç bir hamamböceğine. İnsan kılığında bir yer böceğine...

İnsanın insanlaşması işkenceye karşı çıkmasıyla doğru orantılı-dır. Bir ülke ki başkentinde başbakanlığın burnunun dibinde işken-ce tezgâhı kurulabilir; orada, değil siyasal demokrasiden, insanlık-tan bile söz açarken özür dilemek gerekmez mi?

Sevgili okurlarım, siz siz olun, hamamböceğine dönüşmekten kaçınınız! Çünkü yaşamının tadı ve kişinin mutluluğu insanlaşmak-la eşanlımlıdır; demokrasi insanların rejimidir, hamamböceklerinin çoğaldığı yerde demokrasi gerçekleşemez.

ABİDİN

Paris'te bir çatı katı. Çatı katında bir asma kat. Asma kata bakan bir çatı penceresi.

Göğün yedi katından süzülen güneş ışınları, kocaman çatı penceresinden girerek, asma katın odak noktasına oturtulmuş bir sehanın üzerinde duran tuvale yansıyor.

Tuvalin başında Abidin.

Abidin çatı penceresinden dışarıya görünmeyen bir dev teleskop uzatıyor, uzayın derinliklerindeki göktaşlarından okyanusların derinliklerindeki yaratıklara değin bütün evreni taramaya yöneliyor, bitip tükenmez deneyimlerle altın orantıyı keşfetmeye çalışan simyager gibi renkleri palette yoğuruyor.

Canlı cansız doğanın titreşimlerinden türeyen izdüşümler tuvalde kımıldamaya başlıyorlar; renklerle biçimlerin sayısallığı duyarlığın bilgisayarında ölçülüyor; karasabanla sürülen tarla gibi artık arık radarlanıyor evren...

İnsana ilişkin ne varsa, anlamlarının suretlerine dönüşüyor. Tenselliğin dudak pembesiyle gözaltındaki uçuk mavi eşdeğerleşiyor.

Kösnük güdü, önce yuvarlaklaşıyor, sonra üçgenleşiyor. İşkencenin ıslak utancı acılaşıyor, buruklaşıp katılaşıyor. Sayrılığın terli ateşinde, hastane duvarı resim kâğıdına dönüşüyor. Eski yazılar okunamadıkça, siyah mühürtaşında değirmileşen hurufiliğin gizemine gömülüyor. Samanuğrusu yol kesip yıldızcıkları avlıyor. Kara kaşlı kara gözlüler, insan boyundan büyük uzay çiçekleri topluyorlar. Uzay çiçeklerinin polenlerini, nükleer rüzgârlar savuruyor. Denize inen patika, suya düşmemek için yamaçtaki ağaca sarılıyor. Akşamcının dar gelirli dünyası, Çiçek Dünyası'nda rakı şişesine açılıyor. Ahşap evin kararmış tahtaları bir ortaçağ günahkârı gibi yakılmayı bekliyor. Bağimsızlık savaşının sarkık bıyıklı süvarisi, yalınayak işçi ordusuna katılıyor. Hayvan mı insan mı belirsiz yaratıklar, bilinmeyen denizlerin ortasında yalnızlığın adaları gibi kıvrılıyorlar. Bedensel yapılara gizlenmiş bakışlar, tuvale sinmişler, bizleri gözlüyorlar. Nükleer ürkünün karanlığında bir saksı çiçeği açılıyor. Bir adam meyhanede kokoreç satarken, tarihsel katmanlar arasında fosilleşiyor. Kadının tensilligindeki özlem, gebeliğin göbek çukurunda noktalaşiyor. Göztaşındaki lâmelif boncuklaşıp nazarlıklaşiyor. Balıkpazarı'nda pullanmış mektup, kim bilir nereye postalanıyor. Bir soylunun bakımlı ellerindeki incelik, emekçinin nasırlı ayaklarındaki güzelliğe karışıyor. Tuvalin dörtgenini kıran ufuk çizgisi, çatı penceresinden sehpa yağan ışıklarda toz zerreciklerine bulanıyor. Bir resimden ötekine soluklana soluklana süren yaşam, uçsuz bucaksız bir galerinin sayısız deseninde, tablosunda çizgisinde, renginde sergileniyor.

Paris'te bir çatı katında durmadan çalışan Abidin'in işi resim yapmak...

An'ı sonsuzlaştırmak.

Resim, eninde sonunda, bir an'ın tuvalde dondurulması değil midir?

Bir saatte, on saatte, on günde, yüz günde de yapılmış olsa, resim bir an'ı saptar. Ama bu an, içeriğinde süresi bilinmeyen bir zamanı ve boyutları belirsiz bir mekânı kapsar.

Ressamın bu yetkinliğe ulaşabilmesi için, insanlığın yaşadığı bütün zamanları duyumsaması, uygarlıkların anlamını özümsemesi, geçmişle gelecek arasındaki bağıntıların köprülerini kurması; sonra bilgiçlikten sıyrılarak, bilincinin duyarlılığını sezgilerinin bileye taşına vurması gerekir.

Bir bitki yaprağına bütün dünyayı sığdırmak kolay değil.

Yeryüzünde bir çatı katı...

Çatı katında bir asma kat.

Asma kata aydınlığı boca eden bir çatı penceresi.

Göğün yedi kadından süzülen güneş ışınları kocaman pencereden girerek, asma katın odak noktasına oturtulmuş sehpanın üzerindeki tuvale yansıyor.

Tuvalin başında, uzun saçlı, solgun yüzlü, derin bakışlı bir adam...

Abidin.

GAZİ'Yİ NEDEN SEVERİM?

Leonardo da Vinci demiş ki:

“— *Sevgi bilgiden doğar.*”

Oysa bilgisiz sevgiler de vardır; bilinçsizliğin karanlığında boy atan, iç dürtülerde kendisini bulan, töresel güdülerle beslenen sevgiye, gerçek sevgi denebilir mi? İnsanın insana sevgisi, bilincin aydınlığında sıcaklaşmalı. Çağımızda sevgi, ancak bu niteliğiyle yoğunlaşabilir, evrenselleşebilir.

Gazi'yi çocukken sevdim ben; ailede, okulda şartlandırılmıştık; ama insan yaşını başını aldıkça, eleştirel düşünceyi özümstedikçe, sevgilerini süzgeçten geçirebiliyor; Atatürk'e sevginin akıl ve bilimin denetiminden geçmedikten sonra hiçbir değer taşımayacağını anlıyor.

Peki, Mustafa Kemal, akıl ve bilimin eleştirisiinden geçtikten sonra ayakta kalabilir mi?

İnsanın insanlaşması yolunda ilk büyük devrim, insanın göçebelikten kurtulmasıyla gerçekleşti; uygarlığın kökeninde ve temelinde yerleşik toplum vardır.

Ama insan göçebelikten nasıl kurtulabildi? Tarım düzenine geçiş, insanın toprağa tohum ekip bitki yetiştirmeye başlamasıyla olanak kazandı. Şimdi bize çok kolay görünen bu aşamaya kavuşmak için kaç bin yıl beklendi, biliyor muyuz? Ekip-biçmek, üretip-türetmek, toprakta çalışıp alın teri dökmek, köylüyü oluşturdu. Göçer il köylü arasındaki ayırım, büyük bir devrimi vurgular.

İnsanın insanlaşması yolunda ikinci büyük dönüşüm burjuva devrimidir.

Burjuva sözcüğü “*burg*”tan gelir. Burg, kentin çekirdeğidir. Köylüleşen insan yeni bir aşamayla kentli oluyordu. Değişim çarpıcıydı. Tanrı’nın kulu yurttaş kimliğini kazandı burjuva devriminde; ümmet millet oldu; akıl bağınazlığı yendi; bilimle din ayrıldı birbirinden; insan insanlaşma yolunda benliğini buluyor, kişiliğini algıyordu.

Kul böylece birey oldu?

Kulun bireyleşmesi; ümmetin uluslaşmasına, aklın bağınazlıktan kurtulup özgürleşmesine bağlıdır.

Her devrim önce bir yerde uç verir; sonra yeryüzüne yayılır. Burjuva devrimi, bütün dünyaya yayılırken sosyalist devrim patlak verdi. İnsanlığın dönüşümünde emekçi kimliğini kazanan birey, toplumsal devriminin ekimini sürdürüyor.

Ne var ki yeryüzünün çeşitli bölgeleri eşzamanda tarihin değişik evrelerini yaşamaktadır.

Türkiye’de ümmet bilincinden uluslaşmaya geçiş, Gazi’nin önderliğinde bir kurtuluş savaşıyla gerçekleşebildi. Anadolu, bilim düşüncesinin üstünlüğünü benimsemekte, bağınazlığın kalıplarını kırarak aklın özgürlüğüne yol vermekte iki yüzyıl geride kalmıştı. İslam dünyasında “*aydınlanma*” çağı Atatürk’le başladı.

Kimileri bir yanlış yaklaşımla Atatürk milliyetçiliğini aşmış sayabilir.

Ancak şu gerçek biline ki ulus bilincine erişmeden, ulusal dilini, tarihini, kültürünü, özgürce ve bilimsel yöntemlerle algılamadan, kul birey olamaz; bağımsız düşünce yolunda bir adım atamaz; demokrasiye ulaşamaz; sosyalizme yönelemez.

İnsan, birey olmak bilincini, ancak laiklik devrimiyle kavrayıp özümseyebilir.

Gazi, ulusal bağımsızlık savaşının itici gücünü Anadolu toplumuna çağ atlatmak için kullanabilmiş lider kimliğiyle, Türkiye’de yaşayan insanın, insanlaşma yolundaki yürüyüşünün başına geçmiştir; önderliğinin değeri bu noktada odaklaşıyor.

Atatürk’ü dışa bağımlı kapitalizmin gericiliğine alet etmek politikasını yürütmeye çalışanlar ise yalnız bu büyük adama değil, insanlığa, uygarlığa ve Türkiye’ye bilinçli ya da bilinçsiz en büyük ihanetin içindedirler.

OHOOO...

Urla'nın Balıklıova köyünden okurum Hayrettin Karademir'den bir mektup aldım.

Diyor ki:

"Bizim köyde, yirmi bir yıl Yemen'de askerlik yaptıktan sonra vatanına dönebilen Seyfi adında bir büyüğümüz vardı. Rahmetli, uzun kış gecelerinde çevresine toplanan gençlerin isteğine uyar, çektiği çileleri anlatırdı. Sizin 9.3.88 günlü 'Çifte' başlıklı yazınızı içim burkularak okuduktan sonra Seyfi Dayı'nın bir öyküsünü anlatmak gereğini duydum.

Seyfi Dayı'nın öyküsü şöyle..."

Sultan Murat tebdili kıyafet memleketi dolaşmış. Bir gün akşam vakti, veziriyle birlikte bir yörük çadırına misafir olmuş. Yörük, oğluna 'Oğlum, birkaç koyun, bir de kuzu kes' diye bağırmış. Padişah, "Ağa, bizim yiyeceğimiz şuncaz et, neye bu kadar masraf edersin?" derken yörük sığanmış, çemremiş, padişahın suratına bir tokat aşk edip, 'Ev sahibinin işine karışma,' demiş.

Ertesi günü konuklar uğurlanırken, padişah, mührünü taşıyan

bir kâğıdı ağaya verip, 'Ağa,' demiş, 'yolun düşer İstanbul'a gelirsən bize de buyur; kâğıdı kime göstərsən sana bizim evi tərif edər.'

Aradan aylar keçmiş; yörük beyinin İstanbul'a gidesi tutmuş; atını eğerlemiş; heybenin bir gözünə bir kuzu, öbür gözünə peynirle yağ tulumunu yerləşirmiş; yola revan olmuş. İstanbul'a vardığında sora sora sarayın kapısına gelmiş; atının başını çekmiş; elindeki mühürlü kâğıdı kapıdaki kalabalıktan birinə göstərərək, 'Bunun sahibi burada mı oturur?' diye sormuş. 'Evet' cavabını alınca da atını içəriyə doğru sürmüş. Kapıdakiler bağrış çığrış yörük beyini durdurmaya uğraşırken, padişahla veziri görmüşlər. Padişah 'Bırakın gelsin' diye bağırmışken, adamcağızı yaka paça yere yıkmışlar, at kurtulmuş, eğer atın karnı altına gelmiş, yağla peynir yere saçılmış, kuzu şaşkın bahçede koşmaya başlamış. Sonuçta padişah yetişip yörük beyini kapıdaki güruhun elinden kurtarmış.

Koca yörük çevresinə və konuğu olmaya gəldiyi, tanışi iki kişinin yüzünə bəkmış:

'Ülen,' demiş, 'Benim dört ayaklı köpeklerim senin iki ayaklı köpeklerinden daha tərbiyəli be!.. Köpeğine söz keçirəməyən ağanın sü-rüsünü kurt götürə...'

Sonuçta konuğu saraya almışlar.

Padişah, vezirine, 'Ben yediğim tokadın öcünü bu adamdan alacağım. Sofrayı dəniz kenarına kurun, hər yemeği altın tabakta getirin,' diye buyurmuş. Emri yerinə getirilmiş. Padişah, veziri və yörük beyi dəniz kenarında yemeğe başlamışlar. İçində yemək bitən altın tabak dənizə atılıyormuş. Yemek yenməyə, altın tabaklar dənizə atılmaya davam edərkən öylə bir noktaya gəlmiş ki vezir, 'Şevketlim, yeter artık, hazine boşaldı,' demiş.

Yörük başını sofradan kaldırmış, vezire bir tokat aşk etmiş, ardından da, 'Ülen,' demiş, 'ben sana ev sahibinin işinə karışma dememiş miydin!..'

Böyle bir tepkiyi yörükten beklemeyen padişah büsbütün şaşırılmış; sonuçta yörük beyine vezirlik önermiş. O da kırk gün ne yaparsa yapsın işine hiç karışılmaması koşulunu koymuş.

Yörük beyi, başvezir makamına ertesi günü bağdaş kurup oturmuş; başını önüne eğmiş, akşama değin öylece oturmuş; bir gün, beş gün, on gün, yirmi gün, otuz gün. Hep öylece oturmuş. Derken vezirler aralarında fısıldaşmaya başlamışlar; birbirlerine, '*Allah Allah, bu başvezir dilsiz mi ki, bir derdi mi var ki?*' diyorlarmış. Otuz dokuzuncu gün, öğle vakti, en kıdemli vezir, yılışık bir dille neden konuşmadığını ve derdinin ne olduğunu başvezire sormuş. Yörük beyi eliyle işaret edip veziri yanına çağırılmış; kulağına eğilmiş; usulca '*Ben sünnetsizim,*' demiş. Vezirlerin kıdemlisi, '*Ohooooo... Sıkıntı bu mu ağam, biz hepimiz sünnetsisiz,*' diye yanıt vermiş.

Yörük beyi o akşam padişaha, '*Senin devlet işlerinin niçin bozulduğunu, düzelmesi için ne yapmak gerektiğini öğrendim; yarın sabah birlikte işi çözeceğiz,*' haberini vermiş.

Ertesi sabah padişahla yörük beyi kapıya durmuşlar; vezirler boy sırasına göre teker teker çağırılmışlar; her gelenin donunu sıyırmışlar; kırk vezirden ikisi sünnetli çıkmış. Yörük beyi, '*Padişahım, bunlardan birisini başvezir, ikincisini yardımcısı yaparsın, devletin işleri yola girer,*' deyip atına binmiş, çekmiş, çığırılmış, gitmiş...

BEN DE SENİ!..

Bir sözcüğün Türkçesini değil, Osmanlıca veya Frenkçesini kullanmak kimi zaman kibarlık sayılır. Çiş demek ayıptır, idrar diyeceksin; aybaşı demek kabalıktır, regl diyeceksin; don demek aykırı düşer, külot diyeceksin.

Özal hükümeti de diyor ki:

— Depolitizasyon!..

Ne demek o?

Halkı politikadan dışlamak; yöneten değil, yönetilen kitleye, daha doğrusu güdülen sürüye dönüştürme işlemine depolitizasyon deniyor. Daha Türkçesi şöyle:

— Ey ahali!.. Senin ülke yönetimine aklın ermez, devlet işleri çok yüksek işlerdir. Aptalların, cahillerin, kafasızların aklı ermez. Devleti ve ülkeyi ben yönetirim; sana gelince ey yurttaş, etliye süt-lüye karışma, oturduğun yerde otur.

Ne demiş Frenk:

“Siyaset, halkı politika dışında tutma sanatıdır.”

Dernekleri, sendikaları, siyasal partileri, bireyleri, örgütleri, kurumları, kitleleri depolitize edecek Özal yönetimi, devleti, gözetilen holdinglerle yönetecek.

Halka, topluma, kişiye, yurttaşla Türkçe sövmek zor olduğundan Frenkçesini kullanıyorlar; akıllı başında yurttaşla söylenemeyecek sözler söylüyorlar:

— Seni depolitize edeceğim.

— Ne edeceksin?

— Depolitize...

— Anlat biraz!

— Mimarasan apartman yap, muhasebeciysen bilançonu hazırla, manavsan meyve sat, doktorsan hastalarına bak, işçiysen kafanı tezgâhına eğ, çiftçiysen tarlanı sür, matematikçiysen sayılarla uğraş, öğretmensen dersini ver, ev kadınıysan bulaşık yıka, şoförsen direksiyon salla, öğrenciysen dersine çalış, terziysen düğmeni dik, bak-kalsan pirincini tart, kasapsan etini doğra, eczacıysan reçetene bak, memursan evrak imzala; müdürsen müdürlüğünü, emekliysen emekliliğini, avukatsan avukatlığını sürdür; ama siyasete burnunu sokma!.. Devleti ben yönetirim, sana ilişkin kararları ben veririm, senin iyiliğini ben düşünürüm; sen kim, politika kim!..

Bilmem kaçınıcı Frederik zamanında lokantalarda, meyhanelerde siyaset konuşmak yasaklanmış. Halktan birisi kralın görevlilerine sormuş:

— Peki, bundan sonra biz ne yapacağız?

— Yalnız yiyip içeceksiniz?

— Hayvanlardan farkımız?

— Para vermek.

Depolitizasyona yönelen siyasal iktidar, halkı koyun sürüsüne çevirmek istiyor.

Ama bu yeni bir siyaset değildir, ilk kez bu kadar açıklıkla ve

kesinlikle ortaya konuyor. Demokrasi, halkın yönetime katılması değil mi? Halkın yönetime katılması, politika yapmak değil de nedir? Buna karşın Türkiye’de sendikalar politika yapamaz, dernekler politika yapamaz, odalar politika yapamaz, memurlar politika yapamaz. Batı demokrasilerinde her mesleğin yeleri örgütlenip siyasal ve toplumsal haklarını koruyabilirler; gerektiğinde grev, gerektiğinde yürüyüş yapabilirler. Bizde bunların hiçbirisi yok, emekçi sendikaların siyasal partilerle ilişki kurma olanağı da yok.

Yine de yetmiyor.

Ve iktidarın sözcüsü yurttaşa dönerek söyleyeceğini söyleyebiliyor:

— Seni depolitize edeceğim!

Halk ne desin:

— Ben de seni!..

“YALAN DÜNYA!..”

Bir kitap arıyordum. Raflara göz atarken elime “*Asmalı Mescit 74*” geçti. Yeditepe Yayınları’ndan. Basım yılı 1953. Yazar Fikret Adil. Okumuş muydum ben bu kitabı? Evet. İçeriğini anımsıyorum. 1920’lerde Beyoğlu çevresinde yaşanan “*bohem*”i anlatıyor. Sonra? Sonrası yok. Başka bir iz bırakmamış bende. Meraklandım. Sayfaları karıştırmaya başladım. Fikret Adil kitabı şöyle bitiriyor:

*“Yaşadığımız dakikalarda ‘sahi’ (gerçek) zannettiğimiz nice şeyler, bir müddet sonra bize ‘yalan’ görünüyor. (...) Yalnız yaşanan da-
kikanın ‘sahi’si ve ‘yalan’ı vardır. Ben burada onları yazdım.”*

Birden Fikret Adil’i anımsadım. Öleli 14 yıl olmuştu. Taksim’de “*Kristal*”ın arkasındaki apartman dairesinde koridorlara taşarak tavanlara tırmanan kitapları ve tabloları şimdi neredeydi? Ya Fikret Adil?.. Yaşamış mıydı? Gerçek miydi? Yalan mıydı?

Elimdeki kitapta gerçeği vurgulayan...

“*Asmalı Mescit 74*”te Fikret Adil, bir Fransa gezisinden de söz açar. Uçakla 19 saatte Paris’e varmıştır. O yıllarda Paris görkemli dö-

nemini yaşıyor. Uzun yıllardan beri orada yaşayan ve kentin ıcığını cıcığını bilen bir dostu, yazarın önüne düşer; gezmeye başlarlar; ünlü Maksim'e giderler. Fikret Adil anlatıyor:

"Burası Paris'in eski barlarından biridir. İçeri girerken arkadaşım kapıda duran 'chasseur'ün elini sıktı. Kendisiyle çok samimi konuşmaya başladı. (...) İçeri girdikten sonra tezgâha gittik, arkadaşım oradaki adama, bir deftere ismini yazdırdı:

— Yarınki Longchamps koşuları için bahse girdim. Kazanma umudu çok...

Baroya dönerek:

— Öyle değil mi? (...)

Burada hoş bir şey oldu. Arkadaşım barcıya bir kenarda oturan kadınları göstererek:

— Azizim, dedi, buraya yirmi senedir gelirim, biliyorsun, eskiden güzel kadınlar vardı, halbuki şimdi?..

Barcı gülümsedi, zeki bir bakışla cevap verdi:

— Hakkınız var beyim, amma, bu kadınlar yine aynı kadınlar..."

Kitabı bir yana bıraktım..

Düşünüyorum:

Gerçek olan neydi?

Fikret Adil' in dostu mu gerçeği dile getirmişti, yoksa barcı mı doğru söylüyordu?

Kadınlar aynı kadınlar mıydı?

Hem evet hem hayır...

Çünkü bir insan hem yirmi sene önceki insandır; hem de yirmi sene önceki insan olamaz.

Birbiriyle çelişkili görünen bu iki tümce, bir bütünü oluşturur. Çok yalın olan ve çoğu kişinin yaşamdan çıkardığı bu yasayı insa-

noğlu günlük hayatında unuttur; geçmişe dönük özlemle geleceēe a ı-
lan umudun ke i tiēi noktada “deēi im” denen temel kural göz ardı
edilir.

Oysa sanat ve bilim, deēi imin içinde deēi meyen yakalandıēın-
da oluşur. Yüzlerce yıl önce yapılmış bir yaēlıboya tablonun bug -
ne ulaşması, ancak ressamın deēi ende deēi meyeni yakalamasıyla
gerçekleşebilir.

Sanat yla bilim adamının yakınlıēı bu yüzdedir.

Ya adıēımız dakikada ‘sabi’ görünen nice şeyin, bir süre sonra
‘yalan’ a dönüşmesi, geçmiş  aēlarda kalmış bir mantıēın ürünüdür.
An’ın ger eēi eksik bir gerçektir; onu süreçle b t nle tirmek gere-
kior.

Nasıl?

Deēi imi temel gerçeklik olarak  z msediēimizde, her an’ı s -
re lerin eklemleri gibi birbirine takarak, evrenin ve hayatın anlamı-
nı kavrayabiliriz. Bir bar kadını için yirmi yıl çok uzun bir süredir,
zavallıyı yıpratır, tanınmaz hale getirir; ancak onu bir bar kadını de-
ēil de, insan sayarak baktıēımızda tanıyabiliriz.

TÜMDENGELİMİN TUZAĞI...

İnsan mantığının “tümdengelim”i aşarak “tümevarım” a ulaşması için kaç bin yıl geçti.

Tümdengelim aşılamak kolay olmadı. Çok insan acı çekti. Galileo da bu yüzden başını belaya soktu. Her şeye karşın 17’nci yüzyılda deneysel bilim uç veriyor, tümevarım yöntemleri yavaş yavaş benimseniyordu. İnsan mantığı, artık tümdengelimle tümevarım arasında gidip gelen bir sarkacı kullanıyordu.

Tümdengelim nedir?

Doğru sayılan bir “önerme” den yürümeye başlayıp gerçeği arama yöntemine tümdengelim denir. Sözelimi: “İnsan akıllı bir hayvandır. / Mehmet insandır / Öyleyse Mehmet akıllı bir hayvandır” düzenlemesi doğrudur. Ne var ki, Mehmet doğuştan geri zekâlıysa, tümdengelim sonucunu tutmayabilir.

İnsanlık binlerce yıl tümdengelim mantığına çivilenmiştir. Egemenler bu koşullanmadan yararlanarak tepeden inme mantığının kılıplarını iktidar yasalarına çevirmişler, kişinin doğasındaki kuşkuculuk eğilimini söndürmüşler, aklın ışığını karartmışlardır.

Galileo'nun karşı çıktığı tümdengelim neydi: “*Bütün yıldızlar evrenin merkezi olan dünyanın çevresinde döner / Güneş de bir yıldızdır / Öyleyse dünyanın çevresinde döner.*” Kilisenin buyurganlığında kalıplaşan bu mantığa karşı çıkmak, engizisyon mahkemesine sanık olarak çıkmak demekti.

Ancak Rönesans'la birlikte aydınlanmaya başlayan Batı'da tümevarım uç verdi. Doğayı gözlemlemek, olayları incelemek, bilgimizi sınamak, deney yapmak yolları açılmaya başladı. Tümevarım neydi? Sözgelimi su 100 derecede kaynar. Niçin? Çünkü yapılan yüz binlerce deney bu gerçeği doğruluyor.

Bugünkü dünyamızda tümdengelim kalıplaşmış mantığından kurtulan kaç kişi var? Bilimsel düşüncenin yeryüzünde bütünüyle benimsendiğini elbet söyleyemeyiz. Bağınazlığın sayısal toplamı milyarları bulur. Çoğu insan tümdengelimle düşünmeye alışmıştır; bilimden çok inançlarına bağlıdır; biçimsel mantığı yeğler; medrese kafası buna denir ki kuşkuculuğu ve hoşgörüyü dışlar.

Üstelik kendisini sosyalist sayan ve bilimselliğe değer verdiği sanılan nice kişinin tümdengelim biçimselliğine kendini kaptırması da bir olgudur.

Hiç unutmam, yıllar önce bir toplantıda Avrupa'daki işçilerin emperyalizmin sömürü düzeninden pay aldıklarını ve devrimci niteliklerinin bu yüzden törpülendiğini anlatmaya çalışıyordum. Dinleyenlerden biri ayağa kalktı, salondan çıkarken bağırdı:

— İşçi sınıfının aşağılandığı yerde duramam...

Oysa genelde devrimci içerik taşıyan işçi sınıfının her davranışı ve eylemi ilerici olabilir mi? Bilinçlenmemiş emekçi yığınların nice gerici eylemde yer aldığı çok görülmüştür.

Ya halk kitleleri?..

İran'daki halk ayaklanması sonunda demokrasi yerine şeriat düzeni benimsenmedi mi?

Halkın, tutucu sınıfların güdümünde yürüdüğü yer ve zamanlar vardır; ama bu “*tarihin itici gücü*”nü kınamak için bir neden değildir.

Tümdengelimın mantığını dar kalıplar içinde kullanmak bizi ortaçağa doğru çeker, hoşgörüyü siler süpürür, kuşkuculuğu yok eder, bağnazlığı körükler.

“*Askeri müdahaleler olumsuzdur*” önermesi genel bir doğruyu vurgulamaktadır.

Ancak dünyanın her yerinde, her zaman, her askeri müdahalenin olumsuzluğunu yalnız tümdengelimle kanıtlayamayız. 1908’de Abdülhamit istibdadını yıkan Hareket Ordusu’nu; 1974 yılında Portekiz faşizmini devirip demokrasiye yol açan askeri “*Kırmızı Karanfiller*” eylemini; 1961 Anayasası’nı getiren 27 Mayıs Devrimi’ni de gözü kapalı kınayamayız.

Her olayın somut koşullar içinde incelenmesi, her olaya hoşgörü ortamında bilimsel kuşkuculukla yaklaşılması; bizi yanlışlardan, bağnazlıktan ve soyut tümdengelimın tuzağına düşmekten koruyacaktır.

AİLEYE MAHSUSTUR

Kebapçıya girdim. Kalabalık. Çatal bıçak sesleri. Garsonların bağırımları. Uğultu, yer arıyorum. Asma kata çıkan merdivene doğrudum.

Karşıma bir yazı çıktı:

“Aileye mahsustur!..”

Suçüstü yakalanmış gibi oldum. Çaktırmadan tersyüz edip bir masanın kıyıcığına iliştim. Az kalsın aile katına tek başıma çıkacaktım. Çıkartmazlardı ya, afili bir garson yarı yolda göğüslerdi:

— Hop hop... Abi nereye?

“Aileye mahsustur” çözümü, *“haremselamlık”* mantığına az buçuk uygun. Yalnız kadınlar ve yanında eşi bulunan erkekler için ayrılan bu bölüme bekârlar giremiyor. Neden? Sorulur mu nedeni? Biz aileye düşkün bir milletiz, öyle ipsiz sapsız erkeklere karşı ailemizi koruma altına almışız. Aile olsun da taştan olsun; çoluk çocuk, enişte, kayınbirader, amca, dayı sosyal güvenlik için gereklidir.

Batı’da aile çözülmüş, ufalmış, küçülmüş, dağılmış; bizde koca, karısından söz açarken bile *“ailem”* diyor, çoğulmuş gibi vurguluyor.

Aileye düşkünüz, severiz aileyi; ama sövdüğümüz zaman da sö-veriz:

— Ulan ben senin izzetli ananı, avradını, bacını, teyzeni, yedi sülaleni...

Kütüğü yazılmış aileyi nüfus memuru gibi sayıp dökmeye baş-layınca, gönlümüz mahmuzlanmış at gibi dörtmala kalkar. Bu yön-tem her alanda çok geçerlidir; ekonomik, sosyal, sosyo-ekonomik ve de siyasal... Şimdi zam üstüne zam siyasal kavgaları kızıştırdı ya, herkes sövüp sayıyor.

Sövmek yüzde 100'e tırmanan enflasyonun hızını kesemez, ama kızgın yürekleri yelpazeler.

Sövmek sağlığa yararlıdır.

Erdal Atabek'in alanına el atmak istemem; ancak yurttaş, pat-layan enflasyon karşısında strese girer de susarsa, lafını yutarsa, ge-rilimi artar; vücutta "*o biçim*" salgılar "*ossaat*" kana karışır. Koleste-rol, lipid, trigliserid derken neler de neler olur? Vallahi kanı bozu-lur insanın, damar duvarları mapushane duvarına döner; koroner yetmezlik, Tanrı korusun enfarktüse kadar gider. Eh, herkesin Ame-rika'da bay-pass yaptıracak parası yok; bu yüzden de vatandaşın sövmekten gayrı ilacı yok. Tıpta ayıp yoktur, bu nedenle söv söve-bildiğin kadar:

— Ulan, bu enflasyonun anasını, enflasyonu icat edenin avra-dını...

Aile, Türkiye'de küfür sanatının şeceresidir.

Geçende bir arkadaşım, Türklerin aileye düşkünlüğünü ANAP'ın yönetim biçimiyle açıkladı:

— Bak, dedi, 21'inci yüzyıla girerken ülkemizde aile iktidarı ge-çerli. Başbakan Turgut Özal, sayın eşi, biraderleri, dayıoğlu, yeğeni,

amcaoğlu, oğlunun yakınları, ailenin gözettikleri Türkiye'yi yönetiyor.

Saymaya başlayınca şaşıtm.

Peki, Turgut Bey bu işi nasıl başardı? Hepimiz gibi elbet. Özal da ailesine düşkün, elbet hepimizinki gibi başbakanın ailesi de saygındır; ama devlet yönetiminde sülalenin yeri olur mu?

Olur...

Bizim kebabçılarda, lokantalarda, saz salonlarında, pastahanelerde bir levha var ya:

"Aileye mahsustur."

Bir tane de Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümeti'nin kapısına asmalı:

"Aileye mahsustur."

YÜZYILLIK SOYUTLANMA

“Tarihte bugün Karl Marks’ın doktrini kadar saldırıya uğramış, iftiraya maruz kalmış ve musallat olunmuş bir başkasına rastlamak için her ne kadar Mark-sizmin yeni bir din ile ortak hiçbir yanı yoksa da, Hristiyanlığın başlangıçlarına ya da din savaşları zamanına kadar geri gitmek gerekir.”

Henri Lefebvre 1947’de yazdığı “Karl Marks” adlı kitabına bu tümceyle girmişti.

Nitekim kitap 1960’larda Türkçeye çevrildiğinde ağır ceza mahkemesinde dava konusu oldu, 1970’te aklanabildi. Ancak, Türkiye’de gericilik öylesine ağır basacaktı ki on yıl sonra 12 Eylül darbesi gündeme girecek, Marksizme karşı din ya da mezhep savaşlarına benzer bir saldırı başlatılacaktı.

Şimdi bu dönemi yaşıyoruz.

Marksizm 19’uncu yüzyılın yarısından sonra dünyayı sarmaya başladı.

O sıra Avrupa’daki Jön Türkler, bilimsel sosyalizmden haber-

siz yaşadılar. Zaten doktrin yeni oluşuyordu; ama, 20'nci yüzyılda da Türklerin Marksizmle gerçek anlamda tanıştıkları söylenemez. Biz 1917 Devrimi'ne sırtımızı dayadık, Kurtuluş Savaşı verdik, cumhuriyet devrimini gerçekleştirdik, yine de Marksizmi bilimsel boyutlarıyla öğrenemedik.

Çünkü çağdaş anlamda ilk üniversitenin temeli ancak 1933'te atılabildi.

Çok partili rejime geçtikten sonra da Marksizm en büyük düşman sayıldı. Ancak, 1960'da patlayan kültür devriminde sosyalist doktrinin kaynak kitapları Türkçeye çevrilebildi; ama, her bir çeviri ağır ceza mahkemelerinde yargılandı. Sonu gelmez bir savaşım sürüyordu. Yine de 27 Mayıs'tan 12 Mart'a kadar Türk kitaplığı epey zenginleşti.

Demek ki 19'uncu yüzyılın ortasında Batı'da ortaya çıkan bilimsel sosyalizmin ülkemizde tartışılabilmesi için gerekli çeviriler yüz yıl sonra bile yasaktı.

Artık 21'inci yüzyıla yaklaştık.

Bugün de değişmiş bir şey yok.

12 Eylül faşizmi öyle bir ortam yaratmıştır ki bugün Türkiye'de yalnız Marksizme sövme özgürlüğü geçerlidir.

Bir rekor kırdık...

19'uncu yüzyılın ortasında doğan, 20'nci yüzyılda dünyayı etkileyen, yaklaşık 1.5 milyar insanın dünya görüşüne ve yönetim biçimine dönüşen bilimsel sosyalizmin özgür tartışma ortamında konuşulmasını yaklaşık yüz yıldan beri engelleyebilmişiz.

Peki, Marksizmin modası geçti mi?

Hiç kuşkusuz Marksizmi moda olarak görenler için Marksizmin modası geçmiştir; ama, bu yanlış bir yaklaşım olur. Doğru yaklaşım şu soruda vurgulanabilir:

— Marksizm aşıldı mı?

Aşılmak değişimin, gelişimin, dönüşümün doğal yasasıdır. İnsanlığın bilim tarihi Marks'la başlamadı, elbet Marks'la noktalanmayacak. Aşılmak, diyalektiğin kuralıdır. İnsan toplumunun da bilim yolunda ilerlemesi doğaldır. Ne var ki bugün Türkiye'de Marksizm ne kadar yasaklansa da çağdaş insanın olayları kavramada Marksizmin katkılarından yararlanması kaçınılmaz oluyor. Bu katkı, en antimarksist kişilerde bile izleniyor, gözleniyor.

Hem, Marksizmin ağır ceza maddeleriyle yasaklandığı bir ülkede Marksizmin modasının geçtiğini ya da aşıldığını söylemek de gülünç olmuyor mu?

Türkiye çağdaşlaşabilmek için önce bu çelişkiden kurtulmalıdır.

RESMÎ TARİH

İkinci Dünya Savaşı, Macaristan için tam bir “*trajedi*”dir. İki arada bir dere kalan Macarlar 1940’larda kahroldular. Naziler yaklaşık 400 bin Macar Yahudisini gaz odalarında yok ettiler. Sovyet orduları Doğu Macaristan’a ulaştığında Budapeşte Almanların elindeydi.

Bir düşünür der ki:

— *Bir yabancı gücün eline düşmek acıdır; ama, bir başka yabancı güç tarafından kurtarılmak daha acıdır.*

Sovyetler Macaristan’ı *kurtardılar*; Budapeşte’de Moskova’ya dayanan bir hükümet kuruldu. Ancak, 1956’da Macarlar başkaldırdılar. Sovyet tankları Budapeşte’ye girdi; ayaklanma bastırıldı; “*resmi tarih*”te adı kondu:

Karşıdevrim.

O günden bu yana Macar çocuklarına okullarda 1956 olayları “*karşıdevrim*” diye belletildi. Şimdi gazetelerde yayımlanan haberlere bakılırsa (eski adıyla) Macar Komünist Partisi yeni bir karara yöneliyormuş; 1956’daki olaylar “*karşıdevrim*” değilmiş; “*halk ayaklanması*” imiş.

Siyasal iktidarların devlet görüşüne dönüştürdükleri “geçmiş olaylara ilişkin yargılar” resmi tarihi oluşturur.

Türkiye bu yöntemle yabancı değildir; ancak, çoğu ülkeden değişik bir öykümüz var bizim...

1923’te Cumhuriyet devleti kurulduğunda, okullarımızda öğrencilere belletilecek bir tarih kitabımız yoktu. Tarihsiz bir ulustuk. Epey eskiye dayanan bir geçmişimiz vardı; ama, yazılmamıştı. Tanzimat’a kadar okullarımızda İslam tarihi okutulurdu. Daha sonra ne oldu? Halit Ziya Uşaklıgil, Abdülhamit’in tarih dersinden nasıl ürktüğünü şöyle anlatıyor:

“En çok korkulan tarihti. Fikrin asıl uyanışına hizmet edecek, ibret alanında bir aydınlık yaratabilecek olan bu tarih belası, idarenin huzurunu kaçıran bir kâbustu. (...) Türk tarihi yalnız padişahların ululuğuna, harplerin ve fetihlerin daima Osmanlı hanedanının yüceliğine dönük övgülerden ibaret kalırdı.” (İ.H. Danişmend, Türklük Me-seleleri).

Peki, ulusal bir devlet kurarak cumhuriyeti ilan eden Kemalistler okullarda öğrencilere ne okutacaklardı? Bu durumda yazılacak tarih de ister istemez “resmi” olacaktı.

Dünyanın bütün ülkelerinde öğrencilere az çok “resmi tarih” belletilir.

Ne var ki resmi tarihin de büsbütün yalana dönüşmesi olanaksızdır. Çünkü tarihsel olaylar bir kalemde “ak” ya da “kara” diye vurgulanamaz. Her tarihsel olayın yapısında bir bileşkenin dokusu görülür. Tarihe diyalektik bakış dediğimiz yaklaşım, bu yüzden gerçekliğin her boyutunu kavrayacak kadar esnek olmalıdır. Üstelik en olumsuz tarihsel olaylarda bile olumlu bir yan bulunabilir.

“Japonya Fatih” General Mc Arthur, Tokyo’da karargâhını kur-

muş, Japonlara ilk kez seçim yaptırıyor. Sandık sonuçlarına göre bir bölgede bir hayat kadınının seçimi kazandığı ortaya çıkmış. Japonlar mırın kırın ederken general demiş ki:

— Seçildi ya, siz ona bakın!..

Kimi zaman bir sömürge yönetimi ya da bir işgal komutanı bile tarihsel çelişkinin yarattığı şimşegin ışığında bir başka yüzüyle görünebilir. Tarihin aldatıcılığı bu karmaşık çelişkiler yumağında kördüğümleşebilir.

Yine de insanlık tarihine uzayda turlayan bir uydudan kuşbakışı göz atıldığında, şu gerçek çarpıcı biçimde ortaya çıkıyor: İnsanlık geçmişten geleceğe “daha çok özgürlük, daha az sömürü” nün yürümesinde yürüyor.

Macaristan’da, partinin 1956 olaylarına “karşıdevrim” ya da “halk ayaklanması” demesiyle ne değişecektir? Bu yaklaşım siyasaldır. Belki de 1956 başkaldırısında hem “karşıdevrim” boyutu bulunmaktadır; hem de “halk ayaklanması” niteliği vardır. Bilim adamına bu alanda iş düşüyor; ellerini kollarını sıvayacak, özgür ve yansız bir yöntemle çalışmaya başlayacak; sonuçta neyin ne olduğuna o karar verecek...

Ne var ki bu iş uzaktan görüldüğü kadar kolay değildir. Çünkü tarihçinin önyargılardan ve politikadan kurtulması çağımızda bile büyük güçlükleri aşmasına bağlıdır.

ÇÖMLEKÇİ

Ömer Hayyam bir testinin bedenine şahları, padişahları yerleştirir:

*Bir testi aldım çarşıdan ucuza;
Gizli gizli neler anlattı bana;
Bir şahdım, dedi; altın kupam vardı;
Şimdi neyim? Testi oldum şaraba...*

Çömlekçilik çok eskiden beri geçerli bir sanattı; çömlekçi de belki bir filozof:

*Bir testici gördüm, çamur içindeydi:
Ayağı çarkında, elinde bir testi;
Testinin başında bir yoksulun ayağı
Kulpunda bir padişahın kellesi.*

Ancak, çömlekçiliğin padişahlar bile türemeden önce başladığı biliniyor. İnsanoğlu çanak, çömlek, testi, kupa, tencere yapmasını öğrendiğinde taş devrini yaşıyordu. Şimdi bize çok ilkel ve kolay

gelen çömlekçi çarkını bulmak için kimbilir kaç yüz ya da bin yıl geçti? Çanak çömleği sırlamak sanatını geliştirmek de kuşkusuz kolay olmamıştır.

Peki, çömlekçi kimdi?

Bir işçi, bir usta, bir insan; kimi zaman Cilalı Taş Devri'nde kimi zaman Tunç Devri'nde yaşadı. Çeşitli ülkelerde, değişik zamanlarda hiç durmadan çömlek yaptı. Sayısı çok tanrıya taptı; sonra tek Allah'a inandı. Kimi yerde köleydi, kimi yerde kendi kendisinin efendisi. Zamanla geliştirdi kendisini; çömlekçilik çiniciliğe dönüştü; sonra göz kamaştırıcı porselen sanatına...

Çömlekçi (ya da seramikçi) toplum sorunları ve insan hakları konusunda pek düşünmemiştir.

Bilmezdi öyle şeyleri, kafasını da yormazdı; efendisine kul olmaktan gayri kaygısı yok gibiydi; ta ki seramik fabrikaları kuruluncaya kadar...

Çömlekçi işçi olduktan sonra da güzelim şeyler üretiyor; alın teri döküyor.

Ancak, çömlekçi çağımızda yeni bir kimlik kazanmıştır; salt elindeki çanak-çömlekle uğraşmıyor.

Çünkü insanoğlu yalnız çanak-çömleği ve çömlek çarkını bulmakla kalmadı; o günlerden bu günlere icat edilen çok şey var: İnsan hakları, demokrasi, sosyal güvenlik, grev hakkı, topluşözleşme...

Çömlekçi, bütün bunlara ilgisiz kalabilir mi?

Evet, alın teri dökmek, başlıbaşına saygınlık yaratan bir eylemi simgeler; ama, çağımızda işçi kimi zaman greve yönelebilecek, kimi zaman sendika hareketine katılabilecek bilgi, birikim ve bilinçle donandı. Emekçi, meslek yaşamı dışında, özgürlükler, demokrasi adalet için gerekli olanı yapmaya çalışırsa daha da sevilesi bir insan olmaz mı?

Ömer Hayyam diyor ki:

*Feleği döndürebilir misin muradınca
Ne çıkar gök yedi kat değil sekiz katsa?
Er geç toprağa karışıp gidecek gövdeni
Ha ovada kurt yemiş, ha mezarda karınca.*

Oysa çağımız insanı göğün yedi kat mı sekiz kat mı olduğunu keşfetmek için kendi kendisini yiyip bitiriyor.

Kim olursa olsun, hangi meslek ve sanatta olursa olsun, insan çünkü insan değil... .

Daha bilinçli...

Daha insan.

ZOOM!..

Filmin Türkçe adı “*Cezayir Sevdaları*” idi. Frenkçe adı: Pepe lö Moko. Yönetmen, o güne değin rastlamadığım bir “*numara*”yı çocuk belleğime yazdı: Baş oyuncular, Charles Boyer ile Hedy Lamar, kentin Casbah adı verilen bataklık kesiminde karşılaşıyorlar ve birbirlerine şıppadak tutuluyorlar. Yönetmen o anı nasıl vurgulasın? İki âşık bakıştıklarında önce erkeğin gözleri bütün ekranı kapsıyor. Büyüleyici ya da büyülenen bir anlam var bu gözlerde. Ardından kadının güzelim dudakları perdeyi boydan boya dolduruyor. Dudaklar çağırıyor çıkarır ya da “evet” dercesine bir gülümsemeyle aralanıyor, bir sıra inci diş görünüyor.

Al sana bir sevda başlangıcı...

Ama o yıllarda zoom (zum okunur) var mıydı? Yönetmen bu işi sanırım yakın plan çekimle kıvırmıştı.

Zoom, Amerikanca bir sözcük. Odak uzaklığı değişebilen objektiflerle yapılan çekim numarasına zoom diyorlar. Bir anda seyirci ekran ya da perdeye yaklaşıveriyor; yönetmenin istediği nesne birden seyircinin gözüne giriyor. Bunu evde de yapabilirsiniz. Karşı duvardaki resme gözlerinizi dikerek hızla üstüne yürüyün. Resim bir-

den büyüyecektir. İşte zoom!.. Ama insan gözünde, durduk yerde bakılan nesneyi büyütme yeteneği yok. Teknoloji bu işi çözümlemiş; hem şimdiki kameralar harika! İstedğin an dürbünleşerek uzağı yakın ediyorlar.

Ne var ki insan gözünde olmayan yetenek beyinde var. Yalnız mekânda değil, zaman içinde yer alan kişileri, olayları, olguları bile “zumlamak” olanağımız var.

Bertrand Russell demiş ki:

“— Güneş bize mekân içinde, Napoleon Bonapart ise zaman içinde uzaktır.”

Beynimizle ister zaman, ister mekân içinde zoom yapabiliriz. Sinemada da “flash-back” zaman içinde zumlama değil mi? Oyuncu düşlemeye ya da anımsamaya başlayınca, (senaryo gereği) zaman geriye doğru kayar; geçmiş filmle birlikte yaşamaya başlarız. Düşünerek bu işi yapmak ise çok daha kolaydır. İstersen artık toprak olmuş kişileri hayal et; istersen vaktiyle sevdiğin kadını gözlerinde canlandır, yaklaştır, uzaklaştır. Artık sen yönetmensin; tanıdığın tanımadığın herkes oyuncularındır. Onları istediğin gibi oynatabilirsin; geçmişe doğru da gidebilirsin, geleceğe doğru da uzanabilirsin.

Ancak düş ile gerçek, düş kurma ile anımsama arasında bir ayırım olduğunu unutma! Düşlemlerini istediğince kurgularsın da gerçeği dileğince değiştiremezsin.

Bir köşe yazarının elinde hem zaman, hem de mekân içinde zoom yapma olanakları boldur.

Yazarın sinema yönetmeni gibi uğraşıp terlemesine, dekor, kostüm, mekân aramasına, masraf etmesine de gerek yok. Beyinsel gü-

cüyle gerçekleştirdiği zoom, sözcüklerde ekleşip, tümcelerde omurgalaşarak satır satır kâğıda dökülür.

Ertesi günü yüz binlerce okur yazarla birlikte zoom yapacaktır. Ama neye zoom?

İşte temel sorun bu noktada odaklaşıyor. Hangi oyuncunun hangi yanına zoom anlamlı olabilir? Holding babasını mı ekrana getireceksin? Grev nöbetçisini mi? Cumhurbaşkanı mı? Başbakanı mı? Yoksulu mu? Zengini mi? Oyuncuyu oturtacağın senaryonun kurgusu nasıl? İzleyeni uyutmak için mi zoom yapıyorsun? Bilinçlendirmeye mi çalışıyorsun? Aldatmaca mıdır düzenlediğin kurgu? Yoksa gerçeğe mi zoom yapıyorsun?

Yazı, film, televizyon belirli amaçlara yönelik zoomlarla her gün milyonların kafasını allak bullak ediyorlar. Televizyon ekranındaki zoom milyonlarca kişinin gözüne neyi sokuyor? Gerçeği mi zumluyor, yalan mı? Bizim televizyonumuz Amerikan dizilerinin zumladığı yüz binlerce görüntüyü nasıl da acımasızca birbiri ardından devreye sokarak yurttaşlarımızın beynini makineli tüfek ateşine tutuyor? Bu ateş yağmuru altında hepimiz, uzun bir duvarın önüne dizilmiş idam mahkûmları gibi yerlere serilmiyor muyuz?

Bu yazımda zoomu zumlamak istedim; çağımızın insanı büyük filmlerin zoomlarını seyreden, ama üçkâğıtçı yönetmenlerin numaralarına aldanmayan kişiler olmalıdır diyorum.

ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE REŞAT NURİ...

Abdullah Kâmil Bey, gözlüklü, göbekli, bastonluydu; o dönemde çok görüldüğü gibi yelek cebinde kordonlu saat taşırdı; Türkçe öğretmenimizdi. Büyükler, çocuklara, olduklarından çok daha yaşlı görünürler; bize göre hocamız bin yaşındaydı; anılarının iskandinav cumhuriyet öncesine sallandırırdı.

Silifke Kalesi'nin altındaki yamaçta, birinci katı taş, ikinci katı ahşap ortaokul, yukardan Göksu Nehri'ni gözlerdi. Kasaba, bu tepenin altına yayılmış, Göksu üzerindeki taş köprüden öte yana birazcık taşmıştı. Evler gaz lambalarıyla aydınlanır, yörenin soğuk poyrazı, tozu toprağı insanın gözüne savururdu.

Biz her sabah erkenden, okula tırmanan, kimi yeri taş basamaklı, kimi yeri toprak daracık bir patıkaya vururduk. Yamaçta birbirine yaslanmış evlerde pastırma yapılır, kokusu her yana dağılırdı. Yolda Abdullah Kâmil Bey'e rastladık mı, arkasında yürümeye başladık. Hoca, oflaya puflaya yokuşu tırmanmaya çalışır, arkasında bizi duyumsadı mı, durur; soluklanarak bastonunu havaya kaldırır, bize "geç" işaretini verirdi.

Türkçe öğretmenimiz yaman bir cumhuriyetçiydi; fötr şapkası, hem devrin, hem devrim simgesiydi. İlkokul havasını üstünden atamamış yaramazlara, Cumhuriyet Türkiye'si'nin ünlü yazarlarını sabırla anlatmaya çalışırdı. Kimlerdi bunlar? En başta Reşat Nuri, Yakup Kadri, Halide Edip gelirdi. Osmanlı'dan hoşlanmazdı Abdullah Kâmil Bey, yeni çağın adamıydı.

Bir gün Reşat Nuri Güntekin'in okulu denetlemeye geleceği duyuldu. Hepimizi heyecan sardı. O yıllarda Yedigün dergisi birbiri ardından *Çalılık* yazarının romanlarını yayımlıyordu. *Eski Hastalık*, *Dudaktan Kalbe* ve *Ateş Gecesi*'ni yeni okumuşum.

Büyük yazarı beklemeye başladık.

Türkçe dersindeyiz. Ortalıkta bir fısıltı dolaşiyor. Reşat Nuri'yi bekliyoruz. Kapı açıldı. Ayağa kalktık. Sıradan bir adam göründü. Olağanüstü birini bekliyordum; gösterişsiz, badem bıyık, sakın birisi sınıfa girince düş kırıklığına uğradım.

Reşat Nuri, o yıllarda Milli Eğitim Müfettişiydi; bir sıraya ilişti; dersi izliyor. Abdullah Kâmil Bey, Askerlik Şubesi Kâtibi'nin oğlu İsmet'i kaldırdı, sordu:

— İnşat nedir?

— Şiir okumaktır.

Yanıt doğrudu; ama Reşat Nuri, birdenbire ayağa kalkıp, İsmet'e doğru yürüdü:

— Söylediğini tahtaya yazar mısın!..

İsmet "*inşat*"ı *inşaat*" yazmasın mı!.. Abdullah Kâmil Bey alı al, moru mor:

— Ben sana böyle mi öğrettim İsmet?

Olay çocuk belleğime çakıldı. Uzun yıllar sonra Babiâli'de bir gün, Reşat Nuri'ye Silifke anısını anlatırken ilk izlenimlerimi araya katmayı da unutmadım:

— Reşat Nuri’yi olağanüstü bir yaratık gibi düşünüyordum; sadece bir insan görünce şaşırılmışım.

Gülümsedi:

— Sadedden de aşağı... dedi.

Alçakgönüllü, uygar, kültürlü bir adamdı; her konuşmada bir şeyler öğretirdi. Dudaklarında sürekli sigara taşırdı, akciğer kanserinden 1956’da öldü.

Düşünüyorum, bir dönemde Reşat Nuri’den daha çok okunan ve daha etkili bir yazar anımsamıyorum. Reşat Nuri’nin romanları Anadolu kasabalarında evden eve, elden ele gezerdi; bir kitabını en aşağı on kişinin okuduğunu sanırım.

İkinci Abdülhamit; yazarlara, sanatçılara, aydınlara düşmandı. İttihat ve Terakki fırtınası, Abdülhamit’i tarihe gömdü. Sonra savaşlarla dolu bir sürecin ertesinde cumhuriyet kurulunca; yazar, sanatçı, aydınla yönetim kaynaşıp bütünleşti.

Ne var ki, bugün durum çok değişiktir...

Reşat Nuri, bugün yaşasaydı, Milli Eğitim Müfettişi olmak şöyle dursun, “devlet düşmanı” sayılabilirdi. Çünkü “altı ok”u benimsemiş gerçekten laik düşünceli çağdaş bir adamdı.

FİKİR DEĞİŞTİRMEK İLE DÖNMEK...

— Çağdaş dünya görüşünün temelinde değişim vardır.

İnsanlık bugünkü uygarlığa değişimle ulaştı. Sen dünyayı durdurmak için ne kadar çabalasan dünya durmaz. Evin köşesindeki ağaç on yıl önce böyle miydi? Serpilmiş, büyümüş, uzamış, dalları pencereyi dövüyor.

Ya komşunun kızı? Bacak kadar çocuktuktu bu kız, ne çabuk serpildi de genç kız oluverdi?

İstanbul yirmi yıl önce böyle miydi? Kentin görüntüsü bile başkalaştı. Gökdelenlerin biçimsiz ve korkunç gölgeleri ufuk çizgisini çirkinleştirdi. Tarihsel kentin sınırları içinde yaşanan betonlaşma süreci eskiyi silip süpürdü.

Tarih kitabını açıp bakınca neler görüyoruz? Yüz yıl önceki giyimler, kuşamlar, evler, insanlar kaldı mı? Ya daha öncesi? Eski Atina, Roma nerede? Bugünkü insan dedesi gibi mi düşünüyor? “*Padişahım çok yaşa!..*” diye bağırان dedelerimizle eş fikirde miyiz? Sen istesen de istemesen de dünya değişecek, dönüşecek, insanoğlunun düşüncesi de değişecek, dönüşecek. Bilim ilerliyor, yeni ufukları keşfediyor; her adım, insanoğlunun ufkunu bir adım daha genişletiyor.

Bilimsel kuşku, her gerçeğin yeniden irdelenmesine dönüktür. Bilim, bilimsel yöntemle yeni bir gerçek buldu mu, eski gerçeğin pa-bucu dama atılır.

Değişen ve dönüşen dünyada insanoglunun fikir değiştirmesi kadar doğal bir şey yoktur.

Ne var ki *fikir değiştirmek* ile *dönmek* eşanlamlı değildir. İspan-yol, Kolomb'un keşfettiği Amerika'ya çıkmış, kılıcını Kızılderilinin gırtlığına dayamış. Güneşin oğlu dönmesin de ne yapsın? Yeni dün-yanın yerli halkları istavrozu zorla öptüler. İslamın kılıcı da eski dün-yada kentleri ve ülkeleri toptan Müslümanlaştırmadı mı?

Fikir değiştirmekten söz açılmaz böyle olaylarda; insanlığın dramı yatar.

Ziverbey Köşkü'nde bir gece miydi? "*Canhıraş bir feryat*" ile uyandım, dinliyorum. Birisi soruyor:

- Söyle ulan!.. Sosyalist misin?
- Sosyalistim.
- Alçak seni...

Ardından ortalığı birbirine katan bağırımlar, inlemeler, işken-ce sesleri... Kontrgerillada tezgâh kurulmuştu, genç yurttaşlarımız-dan birisinin fikirlerini değiştirmeye çalışıyorlardı.

Günümüzde böyle bir tarih yaşanıyor. Hem de dört dörtlük bir tarih!.. İnsanlık şimdiye değin böylesine yaşamadı. Çünkü tarihle ta-rih bilinci artık bir aradadır. Çağdaş dünyanın insanı, tarihini ken-di elleriyle yazmak istiyor. Bu durumda fikir değiştirmek ile dönme-k arasındaki ayrımı gözlerden gizlemeye olanak yok. 27 Mayıs, Tür-kiye'de sola açılıştı. Çoğu okumuş-yazmış (aydın demiyorum) ikti-dar avantajını solda gördüğü için o yana savruldu; 12 Mart'tan son-

ra 12 Eylül de hışım gibi gelerek solu buldozerleyip sağa yatırım yaptıklarından avanta yolları değişti. Artık işadamlarının koltuğu altında şamar oğlanı gibi dolaşmak güvenceye girmek sayılıyor. Bir de bakıyorsunuz ki seçkin okumuş-yazmışlarımızın fikirleri değişivermiş...

Yooo... Buna fikir değiştirmek denemez; fikir değiştirmenin de bir "*baysiyeti*" var.

Yves Montand sağa kaymış, Fransız Komünist Partisi ideologu Garaudy, Müslüman olmuş. Zor gücüyle ya da çıkar güdüsüyle olmadıkça inanç ve fikir değiştirene ne söylenebilir? Ama burası Türkiye!.. 12 Eylül'le birlikte solcuya, devrimciye soruluyor:

— Kırk katır mı, kırk satır mı?

Bu sorunun kasap çengeli altında fikir değiştirenlere bakıyorum, hepsinin maşallahları var!.. Dün solda ne kadar hızlı ve önde iseler, bugün sağda o kadar hızlı ve önde görünüyorlar.

Can çıkmadan huy çıkmaz.

ÇAĞDAŞLAŞIYOR MUYUZ, BATIYOR MUYUZ?

Babamın gözleri arada sırada dalar, ağzından bir tümce dökülürdü:

— Koskoca bir imparatorluk batırdık yahu...

Sonra lafını sürdürürdü:

— Ama bir yurt kurtardık.

Sevr haritasına kalsaydık, şimdi “*vatan*” diye Konya ovasından birazcık taşan bir toprak parçasına kalacaktık. Babamın kuşağı bu korkulu rüyayı gerçek yaşamında soluduğu için “*batmak*” veya “*batırmak*” sözcüğünün anlamı bizim siyasal sözlüğümüzün önemli sayfalarından birinin başına yazılmıştır. Sakallı Celal de devleti gemiye benzetmemiş miydi:

“— *Türkiye, Doğu’ya giden bir gemidir; biz onun güvertesinde Batı’ya koşuyoruz.*”

Kimileri de yerginin zehirli, ama tatlı dilini kullanarak devlet ve gemi üzerine çeşitlemeleri zenginleştirir; arada sırada “*Batıyoruz?*” diye bağırırları yatıştırır:

“— Biz karaya oturmuş bir gemide yaşıyoruz; hiç telaş etmeyin, batmayız.”

Cumhuriyet döneminden sonra uzun yıllar “Batıyoruz” diye bağıranları dinleye dinleye büyümüş olan kuşaklar, artık kös dinlemişlerdir; bunlardan biri dedi ki:

— Ben gençken “Memleket batıyor” diyorlardı; yaşlandım yine “Batıyoruz” diye bağıryorlar.

Batmak üzerine çeşitlemeleri hoşgörmek gerekir; Osmanlı devletinin batışı anılardan silinmedi.

Çağımızda bir devletin ortadan silinmesi kolay değil. Bizimki gibi bağımsızlık savaşıyla, alın teriyle, kanla kurulmuş koca devleti bir yana bırakın; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yapay biçimde oluşturulmuş el kadar devletler bile tarih denizinin sularına gömülüyorlar. Dünya haritasını değiştirmek veya bir devleti ortadan kaldırmak kolay değil. Hem böyle bir olay şimdilik ne ABD’nin ne de Sovyetler’in işine geliyor.

Minicik devletlerde bile batma korkusu yok...

Geri kalma korkusu var.

Uygarlığın dışına düşme kaygısının bugün aydınlarımızı sarması boşuna değil...

Uygarlığın dışına nasıl düşülür?

Bir toplum, bilim düşüncesinden gün geçtikçe uzaklaşırsa, yeni kuşaklar ortaçağ öğretimine itilirse, ülkede parasal değer yargıları her şeyin üstünde tutulursa, zengin-yoksul çelişkisi zamanla derinleşirse, uygarlıktan uzaklaşma söz konusudur ki Türkiye bu yola girmiş görünüyor.

Bilim, üniversitelerimizden kovulmuştur. Dünya bilim üreti-

mindeki payımız her yıl biraz daha geriliyor. Öğretim Birliği Devrimi çığnemiştir; medrese eğitimi gün geçtikçe yaygınlaşıyor. Parasal değer yargıları kitleleri yönlendirmektedir; devlet televizyonu ve radyosu çıkarıcılık felsefesinin propaganda aracına dönüştürülmüştür. Gelir dağılımı ise dünyanın en geri ülkelerine taş çıkartacak kadar bozuktur.

Gidişatı gören akıllı başında insanların eleştiriyeye yönelmeleri kadar doğal bir şey olamaz; ama, parasal azgınlık bu eleştiriyeyi de yok etmek için kudurmuştur; ağzı mühürlü bir toplum isteniyor.

Denebilir ki:

— Haydi canım sen de!.. Türkiye zenginleşiyor, kalkmıyor, ekonomik atılımlar yapılıyor, çağdaşlaşıyoruz...

Bugün İran, Türkiye'nin yaptığı her şeyi yapıyor; otomobilinden tut, buzdolabına kadar... Ama nüfusunun yarısını kara çarşıfa sokan bir toplum düzeni çağdaş olabilir mi?

Zenginleşmeye gelince...

Diyelim ki kalkmıyoruz, zenginleşiyoruz, refaha kavuşuyoruz. Peki, bu ekonomik kalkınma içinde bir avuç insanı zengin eden; işçisini, köylüsünü, küçük memurunu; daha kısâ deyişle emekçi halkını yoksullaştıran bir “*ucuz emek cenneti*”ni çağdaş sayabilir miyiz?

LAİKLİĞİN KAÇINILMAZLIĞI...

Kimi zaman (insan gibi) toplumun da mantığı bulunabilir; fikirlerin tırfilleştiği bir döneme girilir; bilinçleri körelten karamsarlıklar hava kirlenmesine dönüşür; alacalı bir sis ortalığı sarar; kavram kargaşası başlar. Böyle dönemlerde en güvenilir sanılan kişiler bile şaşılabılır.

Ama tarih şaşırmaz.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk toplumu ne yapacağını bilmiyordu.

Batı uygarlığıyla Osmanlı'nın arasındaki uçurumun derinleşmesi başları döndürmüştü. Batı'da kan revan içindeki çatışmalarla aklın özgürlüğü sağlanmış; dinsel dogmalarla bilim yöntemlerinin kavgasında başarı kazanılmış; insan hakları gündeme girmişti. Bütün bu gelişmelerle birlikte sanayileşme devriminin yarattığı toplumsal yapı, çağdaş uygarlığın karakterini niteliyordu.

Osmanlı ise İslam ortaçağını yaşıyordu.

Oysa dünya uygarlığı bir bütündü. *"Medeniyet öyle bir ateştir*

ki, ona bigâne olanları yakar.” Uygarlığın sonuçlarını paylaşmak, bütün insan toplumları için hem hak idi, hem de kaçınılmaz bir sonuçtu.

Ülkemizdeki “*yenileşme hareketleri*” bu kaçınılmazlığın yasasından doğuyordu. Tanzimat, üç beş Osmanlı Paşası’nın hevesine bağlanamaz; Frenklere Özenen aydınların yanılgısı diye düşünülemez; her tarihsel olayın toplumsal gerekçeleri vardır. Cumhuriyet devrimleri ise bütün dünyada değişik biçim, renk ve dokulaşma sürecinde yaşanan evrensel evrimin hızlı uygulamalarından oluşmaktadır.

Atatürkçülük ya da Kemalizm (veya cumhuriyet devrimleri) hem kendine özgü bir doku taşır hem de evrenselliğin örgüsünü içerir. Osmanlı’nın içine düştüğü çelişkileri yalnız bizim ülkemizin özelliği saymak doğru mudur? Bu soruya yanıt vermek için daha köktenci bir sorgulamaya girişmek zorundayız.

Bugün yalnız Türkiye’nin değil, bütün dünyanın kullandığı ortak terimler vardır: Laisizm, burjuvazi, kapitalizm, sosyalizm, nas-yonalizm, reaksiyonizm, demokrasi, sosyal demokrasi, proletarya, popülizm, komünizm, faşizm...

Uygarlık ve dünya bir bütündür. Eğer kimi geri kalmış ülkeler, yukardaki ortak terimleri siyasal yaşamlarında yeterince kullanamıyorlarsa, yarın o aşamaya geleceklerdir. Bugün Güney Amerika’da veya Okyanus adalarında politika ve kültür tartışmaları ortak bir sözlükle yapılmaktadır.

Türkiye’de laiklik İslama karşı bir ideoloji olarak gösterilmektedir. Eğer böyle bir durum varsa, Avrupa’da laiklik Hristiyanlığa, İsrail’de Musevilğe, Asya’da Budizme karşıdır. Çünkü laiklik din-bilim çelişkisinden doğmuştur. Dünyanın herhangi bir yöresinde yaşayan geri bir toplum, din dogmalarıyla bilim yasaları çatıştığın-

da aklın gereğini yeğlemek istiyorsa, orada kesinlikle laiklik gündeme girecektir.

Laiklik, Mustafa Kemal'in kafasında oluşan bir fantezi değildir; Türkiye'de toplumdan ve halktan kopuk aydınların züppeliği de değildir.

Cennetten kovulan Adem ile Havva mı insan haklarını dünya-ya indirdi? Kutsal kitapların hangisinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki ilkeler yazılı? Şeriat hukukunda insan hakları, temel özgürlükler, demokratik haklar diye bir bölüm mü var?

Türkiye'de okumuş-yazmış takımından kimileri, laikliğin uygarlığın bir aşamasındaki kaçınılmazlığını unutmuşa benziyorlar. Çünkü beyinleri tirfillenmiş, bilinçleri körelmiştir. Laiklik neredeyse demokrasinin karşıtı gibi yorumlanacak. Oysa Batı demokrasisinin "*olmazsa olmaz*" koşulu laikliktir.

Din dogmalarıyla bilim gerçeklerinin çatıştığı yerde bilimi yeğlemek zorunluğu, İslam ortaçağını aşmak için kaçınılmaz bir kuraldır; ama ne yazık ki, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurulduğundan yarım yüzyıl sonra yine bu tartışmanın içine düşürebildiler.

BALIK, KUŞ, KARINCA, İNSAN, YILAN...

Yaşamak nedir? Balık için yüzmektir, yılan için sürünmektir, kuş için uçmaktır.

Kimsenin aklına “Kuş neden uçuyor?” diye bir soru gelmez; “Balık neden yüzüyor?” ya da “Yılan neden sürünüyor?” diye bir soru işareti çoğu kişinin aklını kurcalamaz. Aslanın geyik yavrusunu parçalaması, panterin karacayı kovalaması kimseyi şaşırtmaz; hayvanların hayvan gibi yaşaması doğanın yasası sayılır.

Peki, insanın insan gibi yaşamak istemesi neden çoğu kişiyi şaşırtıyor?

İnsanın insan gibi yaşaması ne demektir?

Bu soruyu anlamak için doğaya bakmak gerekiyor. Her şeyin yanıtı doğadadır; doğmadan önce, yaşarken ve öldükten sonra ister istemez bütünleştiğimiz evrendedir... Ki o evrende insanın insanlaşması zaman ve mekân içinde gerçekleşmiştir.

İnsan birdenbire insan olmadı ki!.. Yazılı tarihlerden önceki dönemleri bir yana bırakalım; geçmişin karanlıklarından aydınlığa dö-

nüşümün insanlık serüvenini izlediğimizde, insanın insanlaşması için ne çabalar harcadığını, ne emekler verildiğini, ne güçlükler çekildiğini görmek kolaydır.

Başlangıçta hayvan gibi yaşayan insana kendisi dışında hiç kimse “*Neden böylesin?*” diye sormadı. İnsan göçebelikten kurtulup yerleşik düzene tarım devrimiyle girdi. Eker, biçer, üretir yaratık olmasının benliğinde yarattığı dönüşüm, korkunç bir aşamayı vurguladı. İnsan, çıkardığı sesleri konuşmaya dönüştürüp dil ile iletişimi kurduğunda, insanlaşma yolunda şaşılası bir adım daha attı. Yazıyı bulması; havada savrulup yitikleşen konuşmaları taş, tahta, bez üzerine işleyip saptayarak ölümsüzleştirmesi ise olağanüstü bir atılımdı.

İnsan olmak için insanın benliğinden gelen dürtüyü kimse durduramadı; balık için yüzmek, yılan için sürünmek, kuş için uçmak neyse, insanın insanlaşma çabası o kadar doğaldı.

Doğal olmasa insan insanlaşamazdı.

İnsanın insanlaşması; balığın balıklaşması, yılanın yılanlaşması, kuşun kuşlaşması gibi doğanın ürünüdür.

İnsanın insanlaşmasında tarihsel zamanların yazıyla saptanmış dönemleri daha çarpıcı gerçekler içeriyor. Emegin sömürüsü toplumsal bir düzen oluşturduğunda insanlığın bir aşamasına daha girildi; emegin sömürüsüyle uygarlıklar yaratıldı. Uygarlıklar, insan aklının ışığını, daha aydınlatıcı güce kavuşturdu. Dinleri üretti insanoglu; önce dinlerin yargılarına bağlanan insan akli sonra bağlarından kurtuldu; dinden soyutlandı akıl, bilime yöneldi. Sömürüyle oluşan uygarlıklardan sonra sömürsüz uygarlıklara yöneldi insan... Savaşlar, talanlar, yıkımlara karşı direnmeler, başkaldırımlar, devrimler sürecine girildi. Tarım devriminden sonra sanayi devriminin patlamasıyla insanın insanlaşması yolunda adım adım yüründü.

Hiç durmadı insan, insanlaşma yolunda...
Ve durmayacak.

İnsanın insanlaşma dönüşümünde çaba göstermesi, varoluşunun doğasındandır.

İnsanoğlu özgürlüklerini genişletmek ister, demokrasiyi derinleştirmek için çabalar, tüm devrimlerin kazanımlarını savunmak ve sosyal adalete doğru yeni atılımlarla yürümek insanın öylesine doğasındadır ki bu tutum ve davranışlar, balığın yüzmesi, kuşun uçuşması, karıncanın çalışması, ipekböceğinin kozasını örmesiyle eşanlamlıdır. “*İnsan gibi yaşama*”ya yönelmek veya yönelmemek bizim elimizde değildir; bu yoldaki engelleri aşmaya çabalamak, varoluşumuzun bilinci ve mutluluğumuzun gerekçesidir.

Ama insanın insanlaşmasına karşı çıkanlara ne diyelim?

Tarihin hangi döneminde insanın insanlaşmasına karşı çıkanlar olmamış ki? Bu da doğaldır, evren diyalektiğinin gereğidir; kertenkelenin ya da yılanın niçin süründüğüne şaşıyor muyuz?

1 MAYIS KAVGASI!

Öyle görünüyor ki “1 Mayıs” daha uzun süre bizim toplumda sorunlar yaratacaktır.

SHP Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan’ın, Meclis’te “1 Mayıs” üzerine yaptığı konuşmaya karşı ANAP’tan gelen olağanüstü tepki bu gerçeğin göstergesidir. Parlamentomuzdaki sağcı milletvekilleri “emek bayramı” denince çileden çıkıyorlar, kendilerini kaybediyorlar.

— Moskova’ya, Moskova’ya...

— Lenin’in, Marx’ın posterlerini astırmayacağız; 1 Mayıs’ı Türkiye’de kutlayamazsın...

— Gürkan komünist midir? Yasama dokunulmazlığının kaldırılması gerekir...

— Sen diyorsun lan?

— Hayvan herifler...

“Liberal ANAP” işçiden, emekten, alın terinden söz açılınca ortalığı niçin birbirine katıyor?..

Avrupa Konseyi'nde Türkiye eski yerine buyur edildiği için ANAP hükümeti seviniyor; düğün bayram ediyor; Başbakan TV'de övünüyor. Avrupa Konseyi'ne üye bütün ülkelerde 1 Mayıs rahatça kutlanır. Özal hükümetinin girmek için kapısını tıklattığı AET üyesi ülkelerde de 1 Mayıs emek bayramıdır. 1 Mayıs'ı kutlamak için ANAP'lıların dediği gibi Moskova'ya gitmek gereği yoktur; Avrupa Konseyi ve AET ülkelerine varmak yeterlidir.

Ne var ki, bu gerçeği ANAP'lılara anlatmak olanaksız görünüyor. Bugün Türkiye'de emek düşmanlığı o kerteye varmış ki, sermaye yanlısı politikacı sağduyusunu ve mantığını yitirmiş durumdadır.

Yine de gönül ister ki, demokratik ortamda gerçekleri “*edep*” çerçevesinde konuşabilelim. Eğer böyle bir çerçeve çekilebilirse, kentlerde ve kırsal kesimlerde bir araya gelebilen yurttaşların serinkanlılıkla bir tartışmaya girmelerinde büyük yarar vardır. O zaman sorulacak soruların yanıtları önyargısız aranabilir.

Sorular ve yanıtları nelerdir?

— Anneler günü kutlanıyor mu?

— Evet.

— Babalar günü?

— Evet.

— Anneler günü Amerika'da başladı; dünyaya yayıldı; öyle değil mi?

— Evet.

— Çocuk bayramı?

— Evet.

— Peki, anneler günü, babalar günü, gençlik bayramı, çocuk bayramı kutlanıyor da işçi bayramı deyince niçin ANAP çileden çıkıyor?

İşçimize düşmanlık neden? Annemiz, babamız, çocuklarımız, gençlerimiz kadar emekçimiz de sevgiye layık değil midir?

Üzerinde düşünülmesi gereken konu budur. Biz bütün dünya ile birlikte yılbaşında eğlenip kafaları çekiyoruz da bütün dünya ile birlikte 1 Mayıs'ı neden kutlayamıyoruz?

Vatan, millet, Sakarya, Moskof, komünizm, milliyetçilik gibi sözcükleri yan yana dizerek alın teri düşmanlığı yapmak kime ne kazandırır? Öyle görünüyor ki "*sermaye sınıfı*"na bir şeyler kazandırıyor. Bu yüzden "*1 Mayıs*"ı kutlamak isteyen sol, her zaman sağın saldırısına uğruyor.

Sermaye sınıfının yabanıl döneminde bu tablo görülüyor. Türkiye henüz kapitalizmin ilkel aşamasında bulunduğundan emeği, Özgürlüğü ve demokrasiyi savunanlara saldırılar sürecektir.

AYDIN VE AYDINLIK...

“*Aydın*” Türkiye’de bir sorun oluşturuyor. Baskıcı ve gerici iktidarlara bakılırsa “*aydın*” bir beladır; 12 Eylül’den sonra (gençlik düşmanlığı gibi) aydın düşmanlığı yoğunlaşmıştır. Öylesine ki, 12 Eylül iktidarının aydına bakışı şu soruda özetlenmektedir:

“— *Vahdettin de aydın değil miydi?*”

Aydınlar baskı altındadır.

Yurtdışında yaşamak zorunda olan aydınlarımız vardır; kimileri cezaevlerinde hükümlü, tutuklu ya da gözaltındadır; kimilerinin davaları sürüyor; kimi aydın da yılğınlaşmış, fikirlerini söylemekten ürker olmuş, dönmüştür. Buna karşın Anadolu’nun her yöresinde aydınlar çoğalmakta, geniş bir sosyal katman oluşturmaktadır. 12 Eylül baskı rejiminde yaşayan “*Aydınlar Dilekçesi Davası*”, Türkiye’deki aydınların konumunu saptamakta tarihsel bir belgedir.

Aydın kimdir, nedir?

Sözcüğün kökeni Latinceye uzanıyor; bilgi, akıl, zekâ kapsamındaki anlamları içeren bir ağacın Frenkçede büyüyen önemli bir da-

lı “entelektüel”! oluşturuyor; Osmanlıcaya “münevver”, Türkçeye “aydın” diye çevriliyor: Bu çeviriler insan aklının karanlıktan kurtulduğu “Aydınlanma Çağı”na denk düştüğü için yerindedir. Gerçi Batı’da “aydın”ın hayata katılmasıyla, Doğu’daki oluşumu arasında bir ayrım vardır; ama, uygarlıktaki gelişimin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi doğaldır.

Aydın nasıl tanımlanabilir?

Önce işe kesin bir gerçekten yola çıkarak başlamalıyız. Son padişah ve vatan haini Vahdettin “aydın” değildi. Sultan Reşat veya İkinci Abdülhamit de “aydın” değildiler. Padişah, sultan, devlet başkanı ya da başbakan olmakla aydın olunamaz. Üniversite bitirmek, mühendis, doktor, avukat, gazeteci, doçent, profesör olmakla da “aydın” olunamaz. Mesleğinde uzman kişi, ister operatör, ister mimar, aşçı, köfteci, marangoz, eczacı, pilot olsun; aydın kimliğine sahip olmak için ayrı bir çaba göstermek zorundadır.

Sultan Vahdettin aydın değildi, ama Mustafa Kemal aydıydı; terör kurbanı eski İsveç Başbakanı Olof Palme aydıydı; Alman Sosyal Demokrat lideri Willy Brandt aydıdır. Aydın her meslekten ve her toplumsal sınıftan çıkabilir; küçük ya da büyük burjuva, köylü, esnaf, işçi kökenli aydınlar çoktur. Bugün bütün Anadolu’da her il ve ilçede, kırsal ve kentsel kesimde aydınlar yaygındır. Nice okumuş yazmış, üniversiteler bitirmiş, Batı’da öğrenim görmüş kişi aydın kimliğinden uzaktayken, yoksul kesimlerde kendi kendini yetiştirmiş aydınlar çoğalmaktadır.

Aydın kimliği çağdaş ve bilimsel dünya görüşünü benimsemek ve özümsemekle oluşur. Uzmanlıkla aydınlık arasında bir özdeşlik yoktur. Aydın; bağınazlıktan, önyargılardan uzakta; bilime inanan, bilimsel dünya görüşünün tutarlılığında, evrene, doğaya, topluma, insana bakabilen kişidir.

Batı'da insan aklının dinsel bağınazlıktan kurtulduğu ve deney-sel bilimin insanlığa ışık tuttuğu evrede aydın ortaya çıkmış, toplum yaşamında öncü rolünü üstlenmiştir.

Türkiye'de aydın kimliğinin oluşması, Doğu-Batı çelişkisinin ürünüdür. "*Osmanlı aydını*" Avrupa'ya yüzünü çevirdiğinde "*Aydınlanma Çağı*"nı gördü; Batı uygarlığıyla Doğu'nun geri kalmışlığı arasındaki derin çelişkinin çarpıcılığında uyandı. Kemalist devrimin başını bu çelişkiyi yok etmek ve çağa yetişmek isteyen aydınlar çekmişlerdir.

Aydınlar, sosyal sınıf oluşturmazlar; bir toplumsal katmandırlar; emekçi halktan kopmadan çalışmak zorundadırlar. Kimi zaman ister istemez bu kopukluk kaçınılmaz olur. Sömürge ülkelerin aydınları bu dramı Türkiye'den daha ağır biçimlerde yaşamışlardır; ama, sömürülen ülkelerin uyanışında dünyanın her yerinde aydınların etkinliği büyüktür.

Günümüz Türkiye'si'nde aydınlara büyük iş düşmektedir; nice çabalar pahasına halkın yüzde 30'unun uyanış sürecine girmesi, ülkemizde çağa yetişme yolunda aydınlığın en büyük güvencesidir.

KAR YAĞIYOR

Sabahın köründe uyandım, yataktan fırladım, doğru pencereye, perdeyi açtım:

— Aaaa!.. Kar yağıyor...

Her seferinde şaşarım.

Alâeddin'in lambasından dışarı uğrayan dev, gökyüzüne hallaç olmuş, bulutların pamuğunu atıyor.

Ortalık bembeyaz.

Eskiden zemheride kar yağdı mı, evdeki yaşlıların tepkileri ortak duaya dönüşürdü:

— Allah fakir fukaraya acısın...

Çocuklar da bilinçsiz sevinçleriyle zıp zıp zıplarlar, yerlerinde duramazlardı.

Şaka değil, kartopu oynanacak...

Günümüzde işler değişti. Artık kışı ve yazı satın alabilirsin; bir uçak bileti, bir turistik gezi, birkaç saat içinde iklim değiştirebilirsin; istersen yazın kar, kışın su kayağı yapabilirsin.

İklim, çağımız insanının avucundadır.

Şeyh Sadi, *"İki yoksul bir kilime sığar da iki padişah bir iklime*

sığmaz” demiş; günümüzde padişahlar bir yana, sıradan insanlar bile bir iklimle yetinemiyorlar.

Kar yağıyor...

Eski köşe yazarları, kış beyaza vurdu mu, “*Edebiyat-ı Cedide*” ya da “*Servet-i Fünun*” şairlerinden alıntılar yaparak okurlara bilgiçlik taslardı:

*“Göklerden emeller gibi rizân oluyor kar
Her suda hayalim gibi pûyam oluyor kar”*

Peki, Cenap Sahabettin ne demek istemiş?

Aman canım, Osmanlıca sözcükleri anlamayanlar, şiirin musikisine kulak vererek ve şairin önemli bir şeyler söylemiş olduğunu varsayarak dizeleri yinelesinler. Şiir, anlaşılmaz, anlatılmaz, duyumsanır; değil mi? Zaten okulda Divan ve Tanzimat Edebiyatı’na zorlandıkça zorlanmışız; kar üzerine de az mı kompozisyon ödevi yazdık?

Ya okul dışında?

Okul dışında kar azgınlık demekti; kimi feminist kerata yoldan geçen güzel kızları kartopu yağmuruna tutarak kadın davasına hizmet ederken, kimi haytalar da kar sözcüğünden yararlanarak küfretmek olanaklarını kullanırlardı:

“Ananın örekesine kar yağıyor...”

Öreke, kadınların yün eğirirken kullandıkları ucu çatal bir değnektir. Bir de ebe örekesi var. Ebe doğumda anneyi bir tahta öreke üzerine oturturmuş.

İşte bu örekeye kar yağdı mı, işin bitik...

Meteoroloji soğuk hava dalgasının süreceğini bildiriyor. Yurdun her yanına kar yağıyor...

İstanbul'a...

Ankara'ya...

Hemen gerekli önlemlere başvurmalı, büyüklerimiz analarının örekelerini güvenceye almalı...

Ancak gazetelere bakıyorum, büyüklerimiz geç kalmışlar, hiç kimse örekesini koruyamamış; holding babaları, ünlü yöneticiler, politika azmanları nasıl olmuş da açık vermişler? .. Bu kış kıyamette insan örekesini ortalıkta bırakır mı?

Hiç insan, anasına bu kadar saygısızlık eder mi? Bu ne gevşeklik, ne laubalilik?

Hepsinin üstüne kar yağıyor.

Eh, karın a'sının üstüne bir şapka geçirince kâr olur değil mi? Hangi hınzır, kârın şapkasını çaldı da, örekenin üstüne lapa lapa kar yağıdırıyor?

Kim yaptı bu işi?

Büyük Allah mı?

Siyasal yaşam bu nedenle pek canlandı, toplumun üstüne serpil en ölü toprağı dağıldı, depolitizasyon yok oldu; sessizlik sona mı eriyor?

"Şair-i Âzam" Abdülhak Hamit'in en sevdiğim iki dizesi "Makber"dedir:

"Yağsın nesi varsa kâinatın

Lâkin bu derin sükût bitsin."

KADINIMIZ VE TARİHİMİZ!..

1909'da İngiltere'de Başbakan'ın evinin camları taşlanıyor; bir kadın elinde kamçıyla Churchill'e saldırıyordu. Kimi kadın hakları öncüleri, açlık grevine başlamışlardı. 1912'de Londra'da Picadilly, Regent Street ve Oxford Street'te mağazaların vitrinleri tuzla buz edildi. 1913 yılında Derby yarışlarında Emily Davison kendisini kralın dörtnala giden atının önüne attı. İngiltere'deki tutucu iktidar başkaldıran kadınları gözaltına alıyor; ama öncüler, cezaevlerinde açlık grevine girişiyorlardı.

Niçin?

Kadınlar erkekler gibi oy hakkına kavuşmak istiyorlar; bu yol-
da savaşımlar veriyorlardı.

Batı'da kadın hakları savaşımı bir tarihtir.

Sanayi devriminin getirdiği yeni koşullarda, kadınlar, demokratik haklarını kolay sağlayamadılar; üniversitelerin kapılarını zorla açtılar, yurttaşlık hukukunda erkeklerle eşit olabilmek için büyük bir kavga verdiler. Birinci Dünya Savaşı'nda kadınların fabrikalarda erkek işçilerle omuz omuza çalışma olanaklarına kavuşması, savaş er-

tesinde kadının siyasal yaşamda insandan sayılması için gerekli koşulları yaratmıştır.

Türk kadını bu tarihsel gelişmenin dışında yaşamış, toplumda hep ikinci sınıf yaratık sayılmıştı.

Bizim kadınıımız haklarını dişleriyle tırnaklarıyla kazıyarak almadı. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'mızdan sonra Mustafa Kemal'in önderliğinde gerçekleşen cumhuriyet devrimi kadın haklarını yukarıdan aşağıya doğru sunmuştur. 1924'te Seriyeye Vekâleti kaldırıldı. 1926'da Medeni Kanun yürürlüğe girdi ve kadın Batı hukukunda nice yüzyılların evrimiyle sağlanmış hakları bir kalemde kazandı. Yine 1926'da medeni nikâh zorunluğuy getirildi. 1934'te kadınlara hem oy verme, hem de seçilme hakkı tanındı. 1935'te ilk kez genel seçimlerde 18 kadın milletvekili Meclis'e girdi.

İsviçre'de kadınlara oy hakkı ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tanınmıştır.

Son günlerde Türkiye'nin en büyük siyasal sorununa dönüştürülen "*türban olayı*"nı nasıl yorumlamalı?

Üniversiteli genç kızlar başlarını şeriatın emri üzerine örtmek istiyorlar; ama şeriatın koşulları benimsenirse, bir erkek tanığın yerine iki kadın tanık geçerli olabilecek; Medeni Kanun ortadan kalkacak, kadının tüm hakları kısıtlanacak, yazgısı erkeğin iki dudağı arasına bağlanacak; zina yapan kadın recmedilecek, demek ki taşlanarak öldürülecek; seçimlerde kadının oy hakkı olmayacak, milletvekili seçilemeyecek; çarşaf giyecek, peçe takacak; bu köşeye sığması olanaksız koşullara göre köleleşecek; ikinci sınıf bir yaratığa dönüşecek...

Batılı kadın insanlaşmak için tarih boyunca savaşım verdi, bizim kadınıımız köleleşmek için mi kavgaya girecek?

Geriye doğru bir tarih mi yaşanacak?

Devrimlerin yazgısı budur. Eğer bir toplumda ilerleme devrimci atılımla geręekleşmişse, toplum yaşamında gel-gitler izleniyor. Atatürk, kadına haklarını verdi; tek parti yönetiminin en demokratik atılımlarından birini geręekleştirdi.

Karşıdevrim bu haklara da karşıdır.

Peki, karşıdevrimin kadın haklarını silmek için giriştiğı eylem demokratik mi sayılacak?

İnsanlık tarihinde inanılmaz olaylar yaşanmıştır. Bu olayların en inanılmazlarından birisini şimdi Türkiye’de izliyoruz. 1913 yılında İngiltere’de kendisini kralın atının önüne atarak kadın hakları uğruna yaşamını hiçe sayan Emily Davison’un toprağı bol olsun; yarın öbür gün bizim türbanlı kızlarımızdan bir üniversiteli kendisini cumhurbaşkanının veya başbakanın arabasının tekerlekleri önüne atabilir...

Niçin?

Köleleşmek için...

SIZI...

Gece...

Uyandım...

Karanlık...

Başucumdaki lambanın düğmesine bastım...

Işık...

Saat kaç?..

Üç...

Kimi zaman böyle oluyor, neden bilmem, gecenin bir vaktinde uyanıyorum.

Okumanın tam sırası...

Eşref saati...

Yanımdaki rafa koyduğum kitaplara bakıyorum, rasgele birini çekiyorum.

“Politik Göçmenler”.

Hazırlayan: Ahmet Akabay; önsöz: Haluk Gerger; Amaç Yayınları’ndan çıkmış...

İlk sayfaları karıştırıyorum, sonra *“İçindekiler”* bölümüne bakıyorum: Cüneyt Başbuğ, Oya Baydar, Yavuz Çizmeci, Ayşe Coşkun,

Kemal Baysal, Melike Demirağ, Şanar Yurdatapa'dan, Tarık Ziya Ekinci, Aydın Engin, Halit Erdem, Ahmet Erol, Gültekin Gazioğlu, Sadık Gelir, Haluk Tan İpekçi, Ahmet Kaçmaz, Mehmet Karaca, Zeki Kılıç, Zülâl Kılıç, Cemal Kıral, Beria Onger, Yaşar Özcan, Aydın Şenesen, Yücel Yeşilgöz'ün 12 Eylül'le birlikte yurtdışına çıkarılarken yaşadıkları öyküleri, duyguları, düşüncelerini içeriyor kitap...

Haluk Gerger, duyarlı ve içerikli önsözünde Tahsin Saraç'ın bir şiirini almış:

*"Suskun bir sızı gibidir
Güz sonu tüten ocaklar.
Türkiye büyük ve sonsuz*

*İçimdeki özlem kadar.
Türkiye bir uzak pınar
Her gece uykuma akar."*

Okumaya başladım...

65'inci sayfada Tarık Ziya Ekinci'nin Diyarbakır'daki öyküsü başlıyor. Ekinci uzman hekim. Şimdi Paris'te çalışıyor. Niçin yurtdışında? Anlatıyor. Okuyorum. Okudukça gırtlığıma bir şeyler tıkanmış. Soluğum kesildi. Yüreğim kalktı. Tıkanmış. Oysa yıllardan beri işkence ve zulüm öykülerini yaşaya okuya yüreğim nasırlaştı sanıyordum. Savaş sırasında ölüme şartlanmak ve umursamazlığa sarmak gibi bir şeydir bu. İşkence mi? Zulüm mü? Artık mizahını yapıyoruz. Peki neden altüst oldum?

Neden mi?

Çünkü Tarık Ziya Ekinci, onca zulme, vahşete, işkenceye karşın yurtseverliğini ve insanlığını koruyabilmiş; işkencecilerine bile insanca bakıyor, insanca anlatıyor:

"...bir başka er daha geldi. Sağ eli şişmiş. Bana 'Doktor, bu elime

ne tavsiye edersin?’ diye sordu. Ona ilaç yazdım, verdim ve sağ elini bir süre kullanmaması gerektiğini söyledim. Adam birden kükremeye başladı: ‘Ne demek kullanma ulan hayvan!.. Yani sen bana artık dayak atma mı diyorsun, eşşşoğlu!’

Örnekler şunu ortaya koyuyordu. O erler tümüyle insanlıktan çıkmış, kurt köpekleri gibi olmuşlardı. Eğitilmiş kurt köpekleri gibi. Ne söylenmişse, ne programlanmışsa, onları yerine getiren, vatani kurtarmak inancı içinde olan insanlardı. Bir insan, insanlıktan ancak bu kadar çıkartılabilirdi.”

Kitabı elimden bıraktım...

Işığı söndürdüm...

Karanlıkta düşünüyorum.

Eğer bugün yaşadıklarımızı, cezaevlerinde ve başka işkencehanelerde olan bitenleri es geçiyorsak, insanlığımızdan kuşkulanmalıyız. Bütün bu olan bitenler, hiçbir zaman silinemeyecek, hiçbirisi küllenmeyecek, bugün yaşananlar yarın hepimiz için utanç kaynağı olacak. İnanıyorum ki yaşananlardan en başta ben, sen, o, hepimiz sorumluyuz; çünkü yeterince direnemedik, karşı koyamadık, korktuk, çekindik, üstümüze gelmesinler diye sustuk.

Saraç’ın dizeleri bıçak gibi saplandı yüreğime: “*Suskun bir sızı gibidir / Güz sonu tüten ocaklar.*”

Karanlıkta sızı, insanın gözeneklerine kıdemli bir romatizma gibi işliyor; kalktım, perdeyi açtım, pencereyi de...

Tanyeri ağarıyor mu?

FES TARTIŞMASI

Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920’de açıldı. Altı gün sonra (29 Nisan’da) Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey ile Sinop Milletvekili Şevket Bey, Meclis Başkanlığı’na bir önerge verdiler:

Önerge ilginçti:

“- Uzun harp senelerinin tevhit eylediği (doğurduğu) birçok buhran arasında memleketimiz için bir de fes buhranı çıktı. Harpten evvelki senelerde yalnız Avusturya’dan ithal ettiğimiz feslerin senede altın tutarı 5 milyon lirayı bulmaktaydı. Diğer ecnebi memleketlerden ithal olunan feslerin bedelini de dahil edersek (katarsak) her sene 7-8 milyon liralık bir servetin dışarı gittiği görülür ki bunun kâğıt para olarak karşılığı takriben (yaklaşık) 40 milyon lira demektir. İşte fakir memleketimiz için pek büyük miktar demek olan bu paranın memlekette kalmasını temin etmek ve esasen cennetmekân Sultan İkinci Mahmut zamanında adalı Rumları takliden serpuş olmak üzere kabul edilmiş fesin bir milli serpuş mahiyetinde bulunmadığı nazarı itibara (göz önüne) alınarak ekseri Şark ve Müslüman milletlerin öteden beri bir serpuş olarak taşıdıkları ve şu son günlerde herkesin se-

ve seve giymeye başladığı kal pağın milli bir serpuş olarak kabul ve ilanını teklif ederiz.”

Önerge Meclis’te okunduğunda bir yandan alkış sesleri duyulmuş, kimileri de bağırmıştır:

“— Hayır, hayır olamaz...”

Tunalı Hilmi Bey (Bolu):

“— Fes Türkün ruhuna yerleşmiştir.”

Haşim Bey (Çorum):

“— Esbabını (nedenlerini) arz edeyim efendim. Fas, Tunus İslam ahalisi bütün fes giyiyorlar. Eğer biz Türkler bu fes meselesini tecdit etmiş (yenilemiş) olursak... bir kere bunu teklif eden zat... (Gürültüler, bravo sesleri) olmaz efendim. Onların kuvve-i maneviyelerini (moral güçlerini) temin edecek bir yer bulmalıdır. Tunus, Cezayir ahalisi hep Araptır, bunlar hep Müslümandır. Olmaz efendim suiniyet (kötü niyet) husule getirecek (oluşturacak)... Katiyen istemem...”

Mustafa Taki Efendi (Sivas):

“— Efendiler, fes gerçi yeni bir şeydir, fakat bugün fes İslam alemini için alamet-i farikadır (markadır). Efendiler, bilhassa (özellikle) Osmanlılar için. Biz bunu bırakırsak kıyafetimiz ananelerimiz karmakarışık olur. Papak derler bizim memleketimizde onu giydirecek, o başka milletlerle müşterektir. İslam milletlerine mahsus olan kıyafet bu festir. (Alkışlar, evet sesleri...)”

Başkan:

“— Bu takriri (önergeyi) nazarı itibara alıyor musunuz?”

(Almıyoruz efendim sesleri...)

“— Almayanlar ellerini kaldırsın!..”

(Eller kalkar, gürültüler...)

Başkan:

“— Takrir nazarı itibara alınmıyor...”

(Yaşasın fes sesleri...)

Gürültüler arasından sesler:

“— Rica ederim bugün fes ve kalpak zamanı değil...”

(Gürültüler)

“— Herkes istediğini giysin...” (Yaşasın fes, yaşasın kalpak sesleri...)

Fese yılda 40 milyon lira giderken Ziraat Bankası'nın (1920 yılında) sermayesi 11.5 milyon liraydı. O günlerde Türkiye dört yandan sarılmış, düşman Anadolu'nun içlerine girmişti. Böyle bir dönemde kimi milletvekilinin fes konusuna yaklaşımı ilginçtir.

Her nedense bizim tarihimizde giyim kuşam değişiklikleri hep gürültü çıkarmış; fes giyilirken de atılırken de sorun olmuştur.

Giyim kuşam, bağnaz kafalardaki gerici kalıplaşmanın dışavurumuna dönüşüyor.

Türban tartışması da böyle büyümedi mi?

DÜŞÜNMEK...

Eski Yunan bilgelerinden Protagoras, öğrencisi Evalet'e *'belâgat'* dersleri veriyormuş. Anlaşmaya göre Evalet ücretin yarısını peşin vermiş; geriye kalanını da ilk kazandığı dava bedelinden verecekmiş. Dersler bitmiş; ama zaman geçiyor, Evalet borcunu ödemi-yormuş. Protagoras öğrencisini dava ederek demiş ki:

— Evalet, sen bu davayı kazansan da kaybetse de bana borcunu ödeyeceksin! Eğer kazanırsan aramızdaki anlaşmaya göre borcunu ödeyeceksin; davayı kaybedersen, mahkemenin kararıyla borcunu ödemek zorunda kalacaksın.

Evalet aşağı kalır mı?

— Hayır hocam, kazansam da kaybetsem de ödemeyeceğim. Davayı kazanırsam mahkeme kararına uymak zorunda olduğum için borcumu ödemekten kurtuluyorum; davayı kaybedersem, seninle aramızdaki anlaşmaya göre borcumu ödemek yükümlülüğünden kurtulacağım.

Lise son sınıfta öğrenciyiz. *'Mantık'* kitabında yazılı bu ünlü öykücüğü okuduktan sonra aramızda tartışma başladı. İkimizden sivri akıllı biri dedi ki:

— Bu öyküde mantık bozukluğu var...

— Nasıl?

— Evalet hocasına olan borcunu ilk kazanacağı davanın bedelinden ödeyecekti değil mi?

— Evet...

— Peki, hocanın açtığı davada Evalet kimseden ücret almadığına göre anlaşma zaten geçersiz olmaz mı?

Bu kez ikinci bir tartışma başladı. Biçimsel mantığın ikilemlerinde önce söyleşmeye, sonra kavgalaşmaya başladık.

Saatler geçti...

En sonunda birisi bağırdı:

— Ulan hepiniz kendinize gelin!.. “Okuduğumuz kitap” yanlış yazar mı? Siz enayi misiniz?

Bir sessizlik oldu.

Çünkü karşımıza “yüksek otorite” çıkarılmıştı. Sessizlik kaç saniye sürdü bilinemez; başka birisi çantasından kitabını çıkarıp ortaya attı:

— Nedir ulan bu kitabın adı?

— Mantık...

— Mantık nedir?

Her kafadan bir ses çıkıyordu. Mantığın tanımı kolay değil. Arkadaşımız kitabını açtı, okudu:

“— Mantık nasıl düşünürsek doğru düşüneceğimizi bize öğrettiği için ‘gerçek bilimi’ diye tanımlanır.”

— Tamam mı?

— Tamam...

— Bu kitabı neden okuyoruz?

— Doğru düşünmek için...

— “Doğru düşünmek” her şeyden önce düşünmek demektir; “kitap böyle yazıyor” diye boyun eğmek de düşünmemek demektir.

Enayiliği bırakın! Büyüklerin her dediği, kitabın her yazdığı doğru olsaydı, bize “*mantık*” okutmalarına ne gerek vardı?

— Yaşa ulan!

— Sen neymişsin be!

— Aslanım benim...

Gırgır başlamıştı; ama benim de aklıma kırk yıl öncesinden saplandı kaldı bu tartışma.

Aradan kırk yıl geçti...

Uzun bir süre...

Ne yazık ki bugünkü Türkiye’de düşünmek tehlikelidir; düşünceye konan yasaklar yalnız Ceza Kanunu kapsamında değil, üniversitenin duvarları arkasında geçerli...

“*Kitabın yazdığı doğrudur*” kuralı ortaçağda geçerliydi; biz onu 21’inci yüzyıla taşımak için sanki siyasal seferberlik ilan etmişiz.

BİR KAHVE PİŞİRİMİ...

Bizim çocukluğumuzda, güneş doğmadan uyanıp gecedен kalma mangalın küllerini eşelemeye başlayan nineler vardı. Bunlar sönmeye yüz tutmuş közlerin arasına cezveyi sürmek için acele ederlerdi; ama bir kez bu işi yaptıktan sonra kahvenin yavaş yavaş pişmesi için şaşılasi bir sabırla, belki de içten içe duyumsadıkları bir zevkle beklemesini bilirlerdi.

Onlar için iki takvim ve iki saat vardı.

Çünkü altmış yıl önce (26 Aralık 1925) “uluslararası saat ve takvim sistemi” benimsemiş; 1 Ocak 1926’da Türkler de Batılılarla birlikte yeni yıla başlamışlardı. Görünüşte kolay olmuştu bu iş; ama başlangıçta çoğu kişi uyum sağlayamamıştı. Eski kasabaların hüzünlü çarşılarında bir dükkân sahibi yelek cebinden köstekli saatini çıkarır, eski yazıyla işlenmiş rakamlara bakar, önce alaturka saati söyler, sonra alafrangaya çevirirdi.

Eski evlerde ateş gecedен külle örtülen mangalın kanatları kapatılır, sabah için ateş sağlanırdı. Yaşlılar erken uyanırlar. Ninelerin güneş doğmadan gözlerini açmaları, kemiklerindeki sızıların geçmesini bekledikten sonra bismillahla doğrulmaları doğaldır. Daha son-

ra sigara ve kahve keyfi başlayacaktır. Herkesin uyuduğu bir eski evin loşluğunda sessiz adımlarla mangala doğru yürümek, kapaklarını açmak, külleri eşelemek, gittikçe soğuyan dünyada kimi kararmış, ama kimi ateş rengini yitirmemiş közleri bulmak, bir sıcaklık duygusu yaratır mıydı? O günlerde zaman, bugünkünden daha ağır geçirdi. Bir sigara sarmanın keyfini düşünün!.. Gümüş işlemeli tabaka yavaş yavaş açılacak, sigara kâğıdı ayarlanacak, bir tutam tütün alınacak, sonra sarma işlemi başlayacak...

O sırada cezve ağır ağır ısınmaktadır. Yaşlı kadın nicelik ve nitelik yasalarını biliyor mu? Okul görmediğinden belki suyun 100 derecede kaynadığından haberi değildir. Oysa hiç kaynamayacak gibi ısınır su, 95 derecede bile 5 derece sonra fokurdayacakmış gibi görünmez. Ya kahve nasıl kaynatılır? Sabırlı olacaksın!.. İyi kahve yavaş ateşte pişer. Sen sigarını sarmaya bak!.. Tütünü iyice yerleştir kâğıda; sonra parmaklarının arasında yuvarlamaya başla; tavına geldiğinde, kâğıdın kenarını dilinle hafifçe ıslatacaksın. O saatte herkes mışıl mışıl uyuyor. Güneş ufuktan yükselse bile, bu eski, alaturka, ahşap evin penceresine ışıklarını yansıtması için epey vakit geçmeli. Sigara hazırlandı. Kahveyi nasıl seversin? Köpüklü mü? Bekleyeceksin. Su 100 derecede kaynar. Kahve kaç derecede? İhtiyar, gözlerini dikmiş bakıyor, cezveyi arada sırada çekip, küllerin arasından közlere doğru sürüyor; işini çok iyi biliyor; zaman durmuş gibidir onun için, zaman artık sigara ve kahveye dönüşmüştür.

Ne yeni takvim, ne eski takvim, ne yeni saat, ne de eski saat ilgilendiriyor onu...

Kahvenin yüzeyinde bir renk değişimi başladı, köpüklenmenin ilk hava kabarcıkları yüzeye doğru vuruyor. Dur bakalım!.. İhtiyar, elindeki küçük kaşıkla karıştırıyor cezveyi; köpürmeye yüz tutan kahveyi durgunlaştırıyor, canlı bir yaratığı sakinleştirir gibi... Kahvenin tavı daha olmamış, tadı da oluşmamıştır; biraz sonra her şey

olgunlaşacak; mis gibi kahve, cezveden fincana alınacak; ama, bu aktarmanın da kendine göre raconu ve yöntemi var. İhtiyar sabırla bekliyor.

Zaman değişken bir kavramdır; mahpushanede başka türlü geçer, dışarda başka; kimi zaman hızlıdır, kimi zaman yavaş; kimi zaman dötrnala koşar, kimi zaman rahvandır. Sabır, zamanın efendisidir. Sabırla bir cep saatini ayarlar gibi zamanı ayarlamak yetkinliğine erişilir. Sabır, evrenin yasalarını öğrenmenin bilincinde tavlaktır, örsle çekiç arasında biçimlenir.

Bir kahve pişiriminde bile gerekli olan sabır, bir toplumun düzenini değiştirmeye kalkışanlarda bir deve yükü bulunmalı, değil mi?

“HANIMLAR SİZİN İÇİN”

Pazar günü öğleyin, saat 1’e doğru düşünüyorum: Ne yapmalı? Kitap okumalı. Hayır. Televizyonda ne var? Düğmeye dokundum. Ne o? “*Hanımlar Sizin İçin*” programı. Meğer Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım’ın 65’inci ölüm yıldönümü imiş. Halkın sevdiği değerli sanatçılar var ekranda. Zübeyde Hanım’a ilişkin anılar dile getiriliyor. Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal için çok acı çekmiş; Nedret Güvenç diyor ki:

— Bu acıları anlatamam, oynamak isterim.

İzliyorum:

Nedret Güvenç, Zübeyde Hanım rolünde. Karşısında bir süngülü nöbetçi. Zübeyde Hanım gözaltına alınmış Mustafa Kemal’i bulup görüşmek için Taşkışla’ya varmış. Nöbetçiye soruyor:

— Evladım, Mustafam burada mı? Ses yok.

— Evladım, sana soruyorum; biricik oğlumu tutuklamışlar, görmek istiyorum.

Nöbetçi sert:

— Ne suç işlemiş?

— O suç işlemez evladım.

— Vardır bir suç!.. Hem görüşemezsin. Kafamı kızdırma, seni de tutuklarım...

— Kusuruma bakma oğlum!.. Benim aklım ermez, ben anneyim, oğlumla görüşmek istiyorum.

Süngülü yumuşar:

— Onları Yıldız'a yolladılar.

Zübeyde Hanım bu kez Yıldız'a koşar, yetkiliyi bulur; adamın kaşı çatık, niyeti bozuk:

— Ha!.. Sen onun annesi misin? Oğlunu ben dün sorguya çektim.

— Peki nerede, görmek istiyorum...

— Göremezsin.

— Neden?

— Bu sabah götürdüler onları...

— Nereye?

— Boşuna arama!..

— Ben anayım, oğlum o benim...

— Oğlunun suçu çok büyük...

— Mustafam suç işlemez...

— Çek arabanı...

— Senden büyük Allah var.

Zübeyde Hanım, Atatürk'ün anası, 65'inci ölüm yıldönümünde bir devlet kapısından ötekine başvurarak Mustafa'sını ararken, ben de düşüncelere daldım. Eeee, o dönem Abdülhamit istibdadı değil mi? Mustafa Kemal ne suç işlemiştii acaba? Padişahlığa sadakat dururken cumhuriyetçiliğin aşırı fikirlerine mi kapılmıştı?

Aradan kaç yıl geçti? Seksen mi, doksan mı, yüz mü?.. Bugünkü Türkiye'de devletin kapılarını aşındırıp oğlunu kızını arayan kaç

ana var? 1980’lerde kaç ana, ne suç işlediğini bilemediği çocuğu için yollara düştü? Devletin kaç kapısını çaldı? Kaç ana bu yüzden aşağılandı, horlandı, hakarete uğradı?

Ben “*Demek ki Mustafa Kemal’in anası Zübeyde Hanım da oğlunu devlet kapısında aramaya kalkmış*” derken, “*Hanımlar Sizin İçin*” programına, “*Papatyaların Kraliçesi Semra Hanım*” pattadak girivermez mi?

Yandı Zübeyde...

Meğer Semra Hanım, bu önemli günde, “*Hanımlar Sizin İçin*” programının şeref konuğu olmuş...

Abdülhamit’in baskı rejimi 33 yıl sürdü; Jön Türkler’in uzun serüveni bu dönemde yaşandı; Zübeyde Hanım’ın oğlu da istibdat altında yetişti.

Tuhaf şey!.. Otuz yıldan beri de Türkiye’de ha baba, de baba gençlerle uğraşıyoruz; cop, tutuklama, işkence, hapisane, darağacı, ne istersen var.

Ve nice ana, son yıllarda gözleri yaşlı, devlet kapılarının birini bırakıp ötekini çalmıyor mu?

“*Hanımlar, sizin için*” yazdım bu yazıyı...

ARAP HARFLERİ?..

İlk ve ortaöğretime zorunlu din dersleri koyarak, Atatürk'ün laiklik devrimine baltayı vuran, Öğretim Birliği Yasası'nı kökünden devirenlerin kulakları cınlasın!..

Sıra milli eğitimde eski yazıya geldi.

Diyorlar ki:

— Çocuklarımıza eski yazıyı öğretmeliyiz. Çünkü Atatürk yazı devrimiyle, Türk milletini geçmişinden kopardı. Yeni kuşaklar atalarımızın mezar taşları, sebilleri, sarayları, hanları üzerindeki yazıları okuyamıyorlar. Tarihimizden ve kültürümüzden koparıldık. Eski yazıyı öğrenirsek, şanlı tarihimize bütünleşebiliriz.

Hakları var.

Gericilik, eskiye dönüş siyasetinde sonuna dek yürüyecektir; Demokrat Parti'nin, iktidara gelir gelmez, ilk çıkardığı kanunla Türkçe ezanın Arapçaya çevrilmesini sağlaması, bu yürüyüşün ilk adımıdır.

Önce bir gerçeği vurgulamak gerekir: “Eski yazı” denen, Arap alfabesidir; Türk değildir. Türkler, İslamiyeti benimsemeden önce

de vardılar, yazıp okuyorlardı. 10'uncu yüzyıldan sonra Arap alfabesini kullanmaya başladık; 20'nci yüzyıla kadar geldik; 1928'de Atatürk yazı devrimini gerçekleştirdi.

Gazetelerimiz ortaöğretimde eski yazı girişimini Arap harflerine dönüş olarak bildirseler, gerçeğe daha yakın bir haber vermiş olurlar.

Bu girişim, şimdilik durmuş gibi görünüyor, ama ilk yoklama yapılmıştır; aradan zaman geçtikten sonra konu yeniden gündeme girecektir; çünkü geriye dönüşün ve Atatürkçülüğe karşı devrimin programında bulunmaktadır.

Gutenberg'in baskı yöntemini bulması, 15'inci yüzyılın ortasındadır. "Matbaa" Batı'da kullanılmasından 250 yıl sonra Türkiye'ye girebildi.

1726'da ilk Arapça harfli Osmanlıca kitap, İbrahim Müteferrika'nın Sultanahmet'teki evinde basıldı.

O günden başlayarak yazı devriminin onaylanmasına (1 Aralık 1928) kadar eski yazıyla basılan kitapların sayısı 25.554'tür. Bugün 25 bin kitap, ancak zengince bir ev kütüphanesi oluşturabilir; bu sayı, ulusal kültür için yüz karasıdır. Üstelik Arap harfleriyle basılmış kitapların çoğu, ıvrır zıvrır, saçma sapan içerikli broşür boyutlarındadır.

Atatürk, yazı devrimiyle bu kitaplardan mı yeni kuşakları yoksun bırakmıştır?

Basılı kitapların dışındaki el yazmaları, ancak uzmanları ilgilendiren, bilim adamlarının inceleyebileceği yer ve koşullarda korunan çok değerli belgelerdir.

Üniversitelerde bu işin uzmanlığına sıvanan öğrencilere zaten eski yazı öğretilmektedir.

Arapça harflerin yerine yeni yazının geçirilmesi, Türkleri tarih ve kültürlerinden koparmış mıdır? Atatürk devriminden önce ne tarihimize haberimiz vardı ne de kültürümüzden. Türklüğümüzü bile bilmiyorduk; kendimizi yalnız Müslüman ve Osmanlı sanıyorduk. Türklük bilinci, 20'nci yüzyılın başlangıcında sürgün verdi, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'yla oluştu, cumhuriyet devrimiyle pekişti.

Osmanlı devleti, kendi tarihine bile sahip çıkmıyordu. Tanzimat'a kadar okullarda İslam tarihi okutulur, Araplar bu derslerde başrolü oynardı. Osmanlının gözünde Türk, uygarlık dışı göçebeydi. Mevlana; *"Allah, Türkleri yalnız yıkmak için yarattı"* diyordu. Tanzimat'tan sonra okullardaki tarih derslerinde Türkler yine dışlanmıştı. Türk kültürü ise zaten yadsınıyordu.

Türk; tarihini de, kültürünü de Atatürk devrimiyle birlikte öğrenmeye başladı.

21'inci yüzyıla yaklaşırken, milli eğitime zorunlu din derslerinin ardından, Arapça harfleri sokmak isteyenlerin amaçları bellidir: Bunlar ulusal bilinci yok etme ve ümmet bilincini hortlatmak isteyenlerdir; bir ayakları Washington'da, bir ayakları Suudiler'dedir.

FOS ÇIKABİLİR...

Lenin'in Ankara'ya yolladığı Sovyet Elçisi Aralof, Mustafa Kemal'e der ki:

— *Sosyalist devrim yapın.*

Gazi'nin yanıtı:

— *Olmaz... Rusya'daki koşullarla bizim ülkemizdekiler eş değildir.*

Belleğimden yazdığım için konuşmadaki sözcükleri değiştirmiş olabilirim, ama özü budur. Mustafa Kemal'in ne yaman bir devrimci olduğu gerçekçiliğinde vurgulanır. Aralof'un yaklaşımı yanlıştır; düşlem devrimciliğinin ne Marksizmin kuramında yeri var ne de Lenin'in kitaplarında...

1960'larda bütün dünyayı devrimci dalgalar sardı. Çin 1950'lere devrimin başarısını kutlayarak girmişti; Küba 60'lara Castro'nun zaferiyle. Ho Şi Minh'in kuvvetleri 1954'te Giap'ın komutasında Dien Bien Fu'da Fransızları yenilgiye uğratmıştı. 1960'larda Vietnam'ın Amerika'ya karşı ulusal bağımsızlık savaşı bir destan yarattı.

Olan bitenler herkesi etkilemişti, Avrupa’da çoğu aydının ayakları yerden kesildi.

Régis Debray de bunlardan biriydi, 1967’de “*Devrimde Devrim*” adlı kitabını yazdı; hemen Türkçeye çevrildi; gençlik kesiminde büyük etkiler yarattı.

Debray’nin coşkusu Latin Amerika’ya dönüktü. Küba devriminde zaferden sonra Sanayi Bakanlığı’nı bırakarak, devrim yapmak için Bolivya’ya giden Che Guevara’ya katıldı, dağlara çıktılar, gerilla savaşı yapmak istediler, yenik düştüler. Bolivya mahpushanesinde Refüs Debray’nin akli başına geldi. Fransız hükümetinin araya girmesiyle bağışlandı, Paris’e döndü, şimdi Mitterand’ın danışmanıdır.

Arkadaşımız Okay Gönensin, İPİ toplantısı nedeniyle İstanbul’a gelen Régis Debray ile görüştü. 50 yaşındaki eski devrimci diyor ki:

“— O zaman ülke ülke dolaşan profesyonel devrimcilerin devrim yapacaklarına inanıyorduk. (Ama) ben özelleştirimi yaptım, yanlışlarımızı tabli ettim, ulusal özellikleri azımsamamak gereğini vurguladım, gerçek devrimlerin ulusal nitelikte olduklarını fark etmediğimizi anlattım.”

Ve soruyor:

“— Peki özelleştirim de yayımlandı mı Türkiye’de?”

Hayır.

1960’larda dünyada devrim coşkusu vardı.

Afrika’da Çin uzmanları ve danışmanları fink atıyorlardı. Fransız aydını “*kolonyalizmden sosyalizme*” geçilivereceğini sanıyordu. Bizim Türkiye’de Fransız, İngiliz ya da Amerikalı önemlidir, dediğine inanılır, karşı çıkan az bulunur. Doğrusu Batı’nın fikir dünyasında-

ki boyutların büyüklüğü hepimizi sindirmiştir. Eğer Regis Debray bir şey söylüyorsa elbet bir hikmeti vardır. Tanzimat kafasından kurtulamadığımız için kendi aklımızı kullanmakta güçlük çekeriz, söylenenleri eleştirmekten kaçırırız.

Ama insan bir Mustafa Kemal oldu mu, Lenin'in elçisine gerçeği anımsatabilir:

— *Sizin ülkenizdeki koşullar başka...*

Regis Debray artık imana geldi, devrimcilikten vazgeçti; dün söylediklerinin bugün tersini söylüyor diye Türkiye'deki tutucu çevreler hoşnuttur.

— *Bak kardeşim!.. Artık dünyada devrim mevrım yok; bilgi toplumu var...*

Ancak, benim de çok merak ettiğim bir şey var. Dün Fransa'dan, İngiltere'den, Almanya'dan, özetle Batı'dan gelen rüzgâra yelken açmıştık. Regis Debray'yi bile onca toyluğuna ve gençliğine karşın tepemize çıkarmıştık.

Söyledikleri fos çıktı.

Ama dikkat edelim, ihtiyatlı olalım; belki bugün söyledikleri de yarın Tos çıkabilir.

PROMETE...

Çocukluğumda eski Yunan mitolojisine bir türlü aklım ermezdi; okudukça öfkelenirdim:

— Saçma sapan bir sürü tanrı, tanrıça, hısım, akrabadan bana ne!.. Kim kimin kayını, görümcesi, eniştesi? Zeus, Afrodit, Promete, Pandora, daha bilmem ne!.. Aşkları, kinleri, oyunları, hileleri ne yazar? Koskoca profesörler, hocalar, yazarlar bu ıvır zıvır masallara neden önem veriyorlar?

Karlofça'nın tarihini aklında tutmaya çalışan öğrenci, bir de üstüne Atlas'ın emmioğlunu ezberlemeye çabalarsa tırlatmaz mı?

Ne var ki mitoloji bir ömür boyu yakamı bırakmadı.

Sözelimi Promete (ya da Prometheus) dedin mi Beethoven, Serge Lifar, Tiziano, Shelley ve de başkaları işin içine giriyor. Bu adları bilgiçlik olsun diye sıralamıyorum; mitoloji öyle bir söylence ki her bir masalı Batı'nın büyük sanatçılarına esin kaynağı olmuş. İster istemez ilgilenmek zorundasın; kurtuluş yok; Hristiyan-Grek üzerine kurulu Batı uygarlığının sanatı ve felsefesi, kişiyi zorluyor, ille de mitoloji her yanda karşına çıkıyor.

Peki, nedir bu mitoloji?

Düşün düşün yoktur işin.. İlk gençliğimde, biraz utangaç, biraz meraklı, çevremdeki bilgiçleri yoklamaya başladım:

— Mitoloji nedir?

Böyle sorular karşısında bir araba laf söylenir; ama elle tutulur bir şey ortaya çıkmaz. Çünkü çoğu kişi bu gibi konuları bilir görünür de bilmez. Şu işin içinde bir bit yeniği var; ama nereden öğrensek?

Derken şimdi adını unuttuğum bir kitabı okurken hamamdan fırlayan Arşimet gibi bağırmaya başladım:

— Buldum, buldum...

Neydi bulduğum?

Mitoloji, insanın insanlaşmasında bir aşama, evrensel bir açıklama, bir din, bir ideoloji... Nasıl oluyor bu? İlkel insan her şeyden korkuyor; gökgürültüsünden, rüzgârdan, fırtınadan, yağmurdan, karanlıktan, selden, depremde ürküyor. Doğa olayları, ilkel insan için tam bir “*kaos*”, bir kargaşa, bir keşmekeş, ürkü kaynağı. İnsan aklının bir açıklamaya gereksinimi var. O çağlarda bilim yok ki olayların yasalarını keşfetsin, sergilesin, belletsin, öğretsin. Mitoloji, yalan da olsa, sezgilerin bulup buluşturduğu bir düzen kuruyor; insan düşüncesinde her şeyin nedeni ve niçini o çağda mitolojiyle açıklanıyor.

Hıristiyanlık da bunun üzerine eklendi mi al sana bir umman; kıyıya varmak için çek küreklerini ömür boyu, hiçbir yere ulaşamazsın.

Yine de mitoloji insanoğlundaki yaratıcılığın güzel ve sanatsal bir ürünüdür; düşünceye yelken açtırır.

Sözgelimi Promete’yi ele alalım; çok arabesk bir öyküsü var Promete’nin...

O dönemde ateşten yalnız tanrılar yararlanmış; insanoğlu soğuktan kıvransın dursun, üşüyüp donsun...

Promete ateşi tanrılar katından çalmış, içi oyuk bir bastona doldurmuş, insanlara göndermiş.

Vay sen misin bunu yapan!..

Tanrılar, Promete'yi Kafkas dağlarının tepesinde zincire vurmuşlar. Bir kartal gündüz Promete'nin ciğerini yermiş; gece ciğer yeniden oluşurmuş; kartal gündüzün yeniden ciğeri didiklemeye başlamış. Bitmez tükenmez bu işkence tanrıların cezasıymış.

Peki, Promete'nin suçu ne?

Ayrıcalıklı tanrılara özgü bir değeri, insanların tümüyle paylaşmak istemesi..

Promete bu işi neden yapmış?

Çıkan ne?

Hiç...

Mitolojide bu sorunun yanıtı yok; ama düşünüyorum: Acaba günümüz aydınını mı simgeliyor Promete? Her şeyi insanlarla paylaşmak için çabalarken egemenlerin gazabını üstüne çekip zincire vurulan her aydın bir Promete değil mi?

YAZI YARATIKTIR...

Kimisi baklava börek sever, kimi sigara tellendirmeye bayılır; çak kibriti, çek bir nefes:

— Ooooh...

Zehir mi?

Boşversene sen...

Zehir olsa ne yazar? Dalga dalga tavana doğru yükselen şu ma-vi dumana bak!.. Hayat budur. Ya içki? Bir kadeh parlatmak, kafa-yı cilalamaz mı? İnsanın nabzı daha sık atmaya başlar, kanı bir baş-ka biçimde dolaşır damarlarında, soluğu sıklaşır.

Bayramoğlu Basın Tatil Köyü'ndeyiz. Doğan Avcıoğlu ile yüzü-yoruz. Aylardan temmuz, pırıl pırıl bir deniz, öğle yemeğinde kafa-yı çekmişiz.

Doğan birden kafasını suya daldırıp çıkardı.

Bir daha, bir daha...

— İlhan, dedi, yaşamda en büyük zevk, kafayı çektikten sonra böyle suya daldırmaktır.

Unutmadım.

Kimisi balık tutmaktan hoşlanır. Bir sandal içinde oltayı saldın

mi suya, şıpır da şıpır, minik dalgalar tekneyi beşik gibi sallarken tepede sapsarı bir güneş; balığı tutmuşsun ya da tutmamışsın, zama-na asılıp gidiyorsun, boşlukta, uzaktan bilmediğin sesler...

Kimisi akşamdan kalmış patlıcan biber kızartmasını sabah erkenden kalkıp yemesini sever, kimisi kumsalda çıplak ayakla yürümesini. Ben de yatakta kitap okumasını severim, bir başucu lambasının ışığında.

Geçen de geceleyin kitap okurken dalmışım, kendimden geçmişim. Saat kaç? Bilmiyorum. Sayfalarda kaybolup gitmiştim. Beni kendine çekiyor okuduğum yazı, yalnız duygularımı değil, aklımı uyarıyor.

Birden yazının cansız bir kâğıtta kara harflerle dizilmiş ölü bir şey olmadığını duyumsadım.

Canlıydı yazı...

Ya da canlanmıştı.

Soluk alıp vermeye başlamıştı, tıp tıp tıp atıyordu yüreği. Hani kimi zaman insan.yatakta yatarken yüreğinin atışını her yanında duyar; kulağında, boynunda, şakağında, göğsünde. Yazının nabızı gecenin içinde atıyordu; sıcaktı teni, bedeni uyumluydu; girintileri, çıkıntıları, çevreye yaydığı ısı, açılıp kapanan göz kapaklarının ardından bir görünüp bir kaybolan gözleri ve gölgeli kirpikleri...

Konuşuyordu yazı, anlatıyordu; kimi zaman alçak bir sesle fısıldıyor, kimi zaman yükseltiyordu sesini; tümcelerin her birindeki sözcükler sabırla işlenmiş bir takının üzerine uyumlu biçimde yerleştirilmiş mücevherler gibiydi. Hiçbir sevgilinin dile getiremeyeceği duyguları yatağıma getirmişti.

Yazının canlanması, ancak bir başka canlanması, bir başka canlıyla temasa geçebildiğinde gerçekleşir.

Yazı öyle bir yaratıktır ki, soluğunu duyarsanız varlığını da duyumsamaya başlarsınız. Kimi zaman sesini yükseltir yazı, kimi zaman çığlıklar atar, koşmaya başlar, deli gibi eser, savrulur, sonra durulur, yorulur, birden yeniden tazelenir, her okuyanla birlikte yeniden doğar, dirilir, çiftleşir, çoğalır, ürer, türer.

Uzak denizlerin dibinden çıkarılmış paha biçilmez bir inci gibidir yazı...

Eğer gerçek bir inci hep kutusunda saklanırsa ölür. İnci, insan teninin sıcaklığını arar. Kadınlar bunu bilirler, inciye kutusundan çıkarıp arada sırada boyunlarına takarlar ki tenleriyle temasa geçsin, oradan hayat suyunu alarak tazelensin.

Yazı da ancak insanla temasa geçebildiğinde canlanır, tazelenir, yaşayabilir.

EFENDİLİK

Geçenlerde uzaktan bir tanıdık sizlere ömür. Rahmetliyi anarken dediler ki:

— Tam bir Osmanlı efendisiydi.

Övgü müydü bu?

“*Osmanlı efendisi*” deyişi, kuşkusuz öleni yüceltmek için kullanılmıştı, ama çoğu zaman konuşurken sözcüklerin üzerinde pek durmadan, alışkanlıklarımıza kendimizi kaptırarak laflarız. Acaba “*Osmanlı efendisi*” olmak iyi midir?

Centilmen sözcüğü dilimize ne zaman girdi? Bilmiyorum. İngiliz centilmeni dünyaca ünlü bir kimliği akla getirir. Büyük Britanya İmparatorluğu’nun yarattığı bir tiptir centilmen. Dar sözlüklerde karşılığı “*kibar adam*”dır, ama daha derin ve boyutlu bir anlam taşıdığı yadsınamaz. Konuyu biraz kurcalarsak, köylüden ya da işçiden centilmen türemediği ortaya çıkar. Centilmen, üst toplumsal katmanların ürünüdür; yontulmuş, eğitilmiş, cilalanmış, görgülü, ölçülü bicili adamdır; usta bir makastarın biçtiği dört dörtlük kişiliği vurgular.

Ancak centilmenin anlamı biraz daha eşelenince, başka soru işaretleri de gündeme girebilir. Sözgelimi Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan Genel Valisi de bir centilmen değil miydi? İngiltere sömürgelerindeki üst yönetim kadrolarını hep İngiliz centilmenleri oluşturmuyorlar mıydı? Bunlar kolonyal şapka ve kırbaçla dolaşırlardı; yemek yemekten oturup kalkmaya, kadınlarla ölçülü konuşmaktan gerektiği gibi dans etmeye değin kurallara özen gösterirler; aşırı serinkanlılıkla yerli halkların canına okumasını bilirlerdi. Centilmenin yaşam biçimi kuşkuyla yol açar. Çağımızda insanın görgüsü, günlük davranışları, yaşam biçimiyle kişiliğinin bütün anlamını veren dünyaya bakış açısı bir bütün olduğundan, centilmenlik nasıl yorumlanacak?

Osmanlı efendisi üzerinde düşünmek daha değişik ufuklara açılmaktır.

İngiliz centilmeni değişimin Şark'a yansıyan izdüşümü mü "*Osmanlı efendisi*" değişimini yarattı? Sanırım, Tanzimat'tan önce böyle bir değiş yoktu. Osmanlı efendisi, dış görünüşüyle, kavuklu, şalvarlı, kuşaklı, kaftanlı, mintanlı değildir; kalıplı fesi, kolalı yakası, ince kravatı, kravat iğnesi, dar yelege, redingotu, sivri uçlu potinleri ve bastonuyla yarı Batılı yarı Doğulu bir melezdır.

Osmanlı efendisi ne denli kibarlık taslasa da özentidir; içinden pazarlıklıdır.

Batıya hayrandır, İstanbul seçkinidir; Anadolu'ya tepeden bakan, ama Düvel-i Muazzama'nın üstünlüğüne el pençe divan duran adamdır. Osmanlı efendisinin evindeki yer sofrası, ayaklanıp masaya dönüşmüştür de, kafasındaki fikirler boyun eğişin secdeye varışından kurtulamamıştır.

Osmanlı efendisi, Mütareke İstanbul'unun kibarıdır; Tanzi-

mat'ı aşamamış, Anadolu'ya geçememiştir. Başta Mustafa Kemal olmak üzere Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı üstlenerek devrimleri gerçekleştiren gözüpek insanların ve alnı dik kişilerin hiçbiri Osmanlı efendisi değildi.

Çağdaş dünyanın değer yargıları sınır tanımadan yaygınlaşıyor; evrensel davranış kuralları halk kitlelerinin davranışlarını biçimlendiriyor. Artık İngiliz centilmeni müzeye dönüşen şatolarda bir hayalettir; Osmanlı efendisi, restore edilmeye muhtaç ahşap konakların sandık odalarında dolaşan bir gölge...

Osmanlı efendisi öldü.

Mirasçısı kim?

Düvel-i Muazzama karşısında iki büklüm Osmanlı efendisi gitti; yerine rakı göbeği gömleğinden fırlayan, etli parmaklarından altın yüzükler parlayan, arabeskin nağmeleriyle gerdan kıvıran, Amerika karşısında secdeye varan sahtekâr geldi.

SİNEKKAYDI

Her sabah tıraş olurken aynadaki adamla tartışmaya başlarım. Kimi sabah çok bozulurum aynadakine, çıkışıyorum; kimi sabah o bana hesap sorar:

— Lan!.. Ne biçim adamsın sen?

Şimdiye değin epey yargıldım, savcılığın suçlaması bir şey değil...

Tıraş olurken aynada aklanmak daha güç...

Savunurum kendimi:

— Ne yaptım yine?

Aynadaki keratanın gözünden bir şeycikler kaçmaz, içimi okur, ruhumu bilir.

Bu sabah aynadaki adam güneşli havada bulutlu:

— Oooof oof...

— Ofuna of.

— Biz insan mıyız lan?

— Neyimiz eksik?

— Ne biçim toplum bu? Nerede demokrasi, nerede özgürlük, nerede insan hakları...

— Üzülme, hoşgörü var ya...

— Söyle nerede var?

— Devletin televizyonunda Allahına kadar hoşgörü var; yeme de yanında yat!

— Hoop hoop...

— Ekranda hötöröfe hoşgörü yok mu? O biçim propagandası da yapılıyor, moda oldu artık; neredeyse herkes oturup kalkarken kırıtaçak, konuşurken dudak büzecek, gerdan kıracak, sağa sola sar-kacak...

— Hoşgörü mü bu?

— Daha ne olsun?

— Peki, anlamı ne?

— Çağdaşlaşıyoruz...

— Ağır ol, inecek var.

Hoşgörü geliyor mu?

Hem de nasıl...

Parababalarının servet patlamasında kirlenen toplum, Sodom ve Gomore'ye taş çıkartacak fuhuş endüstrisinde kalkındı. Dün ayıplanan her türlü eğilime zengin çevrelerde verilen prim göz kamaştıncı bir enflasyonu pompalıyor. Pezevenklik baş tacı; ama yoksul halk kesiminde “*namus belası*” elini kana bulayıp hayatını söndürenlerle dolup taşan mapusanelerde hoşgörü var mı?

Ya öteki garipler?

Alevi dedin mi üstüne yürü; Kürt dedin mi al ayacağının altına; komüniste darağacı hazır; sosyaliste hayat hakkı var mı bu toplum-da?

Alevi ağzını açtı mı:

— Mezhepçilik yapıyorsun!

Oysa tarikatlar devleti parsellemiş, Nakşilik iktidara geçip bağ-
daş kurmuş...

İşimize geldi mi hoşgörü...

Fuhuşa hoşgörü; ama yoksul kesimdekine değil. Yoksul şoro-
loya polis dayağı; zengin kesimdekine saygı.

İnsan pazarında borsacılık yapanlar yönetiyorlar toplumu; hoş-
görü var, özgürlük yok.

Aynadaki herife sordum:

— Bütün bunlardan sana ne?

O da bana sordu:

— Peki, sana ne? Sağlığın yerinde, geçim sıkıntın yok, keyfin
gıcır...

— Seni hınzır...

Sabunlu fırçayı aynadaki herifin suratına vurdum. Bu sabah si-
nekkaydı...

TOPRAK KAYMASINA KARŞI!..

Maçka'nın Çatak kesimindeki toprak kayması en az elli can aldı. Bir ilkokul, bir kahvehane, bir bakkal, üç katlı bir yapı, üç otobüs, dört minibüs, bir greyder toprak altında kaldı.

Bir görgü tanığı diyor ki:

— Dağ üstümüze yürüdü...

Dağ yürür mü?

Yürür.

İnsan ile doğa arasındaki ilişkiler yaşamın gizlerini yapısında barındırıyor. Kişi evrendeki her şeyin kimi zaman yavaş, kimi zaman hızlı bir değişim içinde bulunduğunu uygarlığın ancak bir aşamasında anlayabildi. Devinim doğanın yasasıdır; hiç devinmez gibi görünen kocaman sıradağların değişimini yerbilimde okumuyor muyuz?

Devinim bazen hızlanıyor...

Çatak'taki gibi...

Gözle görülür, elle tutulur, sesi duyulur bir hız kazandı mı devinimi vurguluyoruz:

— Dağ yürüdü...

Ancak yürümeden önce dağın bağrında neler olup bittiğini de düşünmek gerekiyor. Dağ birdenbire yürümedi ki, zaman içinde belli bir birikim sonucunda süreç tamamlandı ve dağ yürüyüşe geçti. Eğer bu süreçte insanoğlu olan bitenin ayırıcına varabilseydi, gerekli önlemleri alabilirdi. Ne yazık ki Çatak'ta dağın yürüyeceğini önceden kestiremedik, nice can ve mal gitti elden.

Çatak olayı televizyondan verilir verilmez heyecan yarattı, lüks salonlardan gecekondlu kahvelerine dek her yanda toprak kayması konuşuluyor:

— Dağ yürümüş...

— Nasıl?

— Yer gök uğulduyormuş dağ yürürken...

— Allahın işi...

— Peki, insanoğlu da dağları yürütmüyor mu? Toprağı taşı delmiyor mu? Dümdüz etmiyor mu?

— Nerede?

— İşte GAP... Dağlar yürütülüyor, topraklar kaydırılıyor, köyler su altında bırakılıyor...

— Demek ki köyler planla projeye su ya da toprak altında bırakılınca uygarlık...

— Evet...

— İstenç dışında toprak kayması, su taşkını facia...

— Tamam...

— Çatak'ta toprak kayması daha önce saptanabilseydi, gerekli önlemler alınsaydı...

— Dağ insanları yutamazdı...

İnsanın doğaya bakış açısı binlerce yıllık bir süreç içinde değişti.

Doğayı egemenlik altına almak, plan ve proje hazırlayarak düzenlemek, 20'nci yüzyılda hem Doğu hem de Batı dünyasının benimsediği dünya görüşüdür.

Ama ekonomide farklı bir yaklaşım geçerlidir. Serbest piyasaya bel bağlamış olanlar, ekonomide toprak kaymalarına önlem alınmasına karşıdır.

Diyorlar ki:

— Her işi olurluna bırakmalı...

— Nasıl?

— Batan batır, çıkan çıkar, ölen ölür, yaşayan ise bir cangıl yaratığı gibi güçlü olur. Batan şirketleri kurtarmaya kalkmak serbest piyasaya ters düşer...

— Peki ya insanlar?

Evet, ya insanlar?

Batan şirketin, bankanın, fabrikanın emekçileri ne olacak? Onların cesetlerini toprak altından çıkarmak için Çatak'taki gibi devletin greyderleri mi çalışacak?

“GAZETECİ OLUNMAZ...”

Pat diye çıkagelirdi Şinasi Nahit, ne zaman nasıl geleceği belli olmazdı.

O Ankara'daydı...

Biz İstanbul'da.

Dolmuş mizah dergisinin yönetim yeri birden şenlenir, bayram yerine dönerdi:

— Oooooo Şinasi gelmiş!..

Şinasi gelmiş demek, Ankara İstanbul'a gelmiş demektir. Şinasi hafifçe ısınmış konyak tadında başlardı anlatmaya...

Ne anlatırdı?

Ne anlatırsa tatlı anlatırdı. Gerçek miydi anlattıkları? Kurgu muydu? Ne olursa olsun, takıp takıştırır, bulup yakıştırırdı. Sanat, roman, öykü, tarih ve gazetecilik göstermiştir ki kimi zaman bir yakıştırma ya da kurgu, bir gerçeğin gerçekliğini gerçekten daha yetkinlikle vurgular. Şinasi iki üç fırça darbesiyle portre yapan usta bir ressam gibi başkentin kulisine dalıp çıkar, çoğu zaman bu söyleşi Beyoğlu'nun bir meyhanesinde son bulurdu.

Şinasi Nahit önyargısız, açıkyürekli, gıllığışsız, hayatının bir döneminde içkici, her döneminde gazeteci olan bir kişidir. Tanrı uzun ömür versin, böyle adam ya bulunmaz ya da çok az bulunur. Şinasi'nin yaşamında hırs yoktur, dostluk vardır; üçkâğıt yoktur, üzerine yazı yazılacak beyaz kâğıt vardır. Kırk yıllık Şinasi hiç değişmeden hep Şinasi kaldı. Öteden beri savunduğu düşünciyi son kitabına ad yapmış:

“Gazeteci olunmaz, gazeteci doğulur.”

1933'te Atatürk *“PembeKöşk”*te Şinasi'yi görmüş, yanına çağır-
mış:

“— Adın ne senin?

— Şinasi!..

— Kaçınıcı sınıftasın?

— Orta iki.

— İlerde ne olacaksın?

— Gazeteci.

— Gazeteci olursan hep doğruyu yazacaksın, söz mü?

— Söz!..”

Şinasi Nahit diyor ki: *“Şimdi 44 yıllık gazeteciyim ve Atatürk'e verdiğim sözü daima tuttum.”*

Doğrudur, Şinasi yalan söylemedi; ama kimi zaman kendisini mapusanede buldu. Acaba bu onun kusuru mu, yoksa bizim basın özgürlüğü anlayışımızın çarpıklığı mı?

Yıl 1956.

Dostumuz bir yazısından ötürü içerde. Dr. Hüsnü Göksel bu duruma üzülen. Yalnız o değil, Göksel'in üç buçuk yaşındaki kızı Aslı ve altı buçuk yaşındaki oğlu Aziz de olayla ilgileniyorlar. Şinasi'nin resmini Akis dergisinde gören Aslı diyor ki:

“— *Şinasi amcam, böyle hiç güzel olmamış, kel gibi bir şey. Ona söyle de bir daha saçlarını kestirmesin.*”

Altı buçuk yaşında Aziz, durumu Aslı'ya açıklıyor; Şinasi'nin hapiste olduğunu, saçlarının bu nedenle kesildiğini anlattıktan sonra:

“— *Ama merak etme*” diyor, “*Şinasi amca hırsız falan değil, gazeteci de onun için hapse girdi. Gazeteciler hep hapse girer, değil mi baba?*”

Yıl 1986.

Değişmiş bir şey yok.

Ya da var.

Şimdi yalnız gazeteciler mi hapse giriyor? Profesörler, bakanlar, başbakanlar, meslek odaları başkanları, doktorlar, avukatlar, sendika liderleri, milletvekilleri...

Maşallah, demokrasi yolunda epey ilerledik.

DİL YARASI...

Telefondaki:

— Peki, dedi, öyle olsun...

Ne demek istemişti?

Birden konuşmanın dışına kayıverdim, dilin yaşama ayak uydurmak için musikiye ne kadar gereksinmesi olduğunu düşündüm. “*Peki, öyle olsun*” tümcesi söyleniş biçimine, bağlamına, tınlamasına, vurgulanmasına göre binbir anlam kazanabilirdi. En yalın bir sözcük için bile anlam değişkenliği yerine ve zamanına bağlıdır. Diyelim ki subay birliğine komut verdi:

— Yat!..

Anne çocuğuna:

— Yat!..

Doktor hastasına:

— Yat!..

Erkek kadına:

— Yat!..

Her birinde davranış biçimi bakımından ortak payda bulunsa da ayrılık çarpıcıdır. Asker yatarak düşmanın ateşine karşı koruna-

caktır; anne çocuğun uyku vaktinin geldiğini düşünmektedir; hekim hastasını muayene edecektir; erkek cinsel isteğini dile getirmektedir. Üç harflik bir sözcük yineleniyor; ama, söyleyen ve dinleyen için niteliği değişiyor.

Ne var ki iş her zaman bu kadar basit değildir.

Söz gelimi tutkuyla işkence yapan bir görevli “nasılsın” sözcüğünü zulmün dışavurumuna dönüşterebilir. Filistin askısıyla duvara çakılmış bir sanığa cezaevini denetleyen yetkili sorabilir:

— Nasılsın?..

Sözcüğün sonundaki “N” harfini işkencenin pedalına basarak uzattın mı anlam zenginliği çeşitlenmez mi? Acımasızlık? Alay? Merak? Kin? Nefret? Küçümseme? Aşağılama? Tümü yumaklaşıp dokulaşır. İnsanın ruh hali bir eczane terazisinde tartılamaz, her bir duygunun ağırlığı sayısallığa dönüştürülemez; ama o anda tek sözcüğe nelerin sığabileceğini düşünmek güç değildir. Bir işkenceciyle kurbanı arasındaki tek sözcük bile karmaşık bir diyalogun kapısını açabilir.

Çelişkili gibi görünse de insanlar arasındaki konuşmalarda anlaşma, duygularla örülmemiş diyaloglarda daha kolaydır; kesin, açık, seçik, saydamdır. Buna karşılık insanın yakınlarıyla anlaşması kimi durumlarda daha güçtür; diyelim ki erkek, burnundan soluyan kadınla konuşmaya çabılıyor:

— Cicim...

— Seni ciciler götürsün...

— Bana bak biraz..

— Sana belediye baksın!..

— Fesupanallah... Yahu beni dinlersen ne kaybedersin?..

— Ne kazanırım?

- Artık hiç konuşamayacak mıyız?
- Konuşacak bir şey kaldı mı?
- Bak, ben seni seviyorum..
- Yalan söylemek zorunda değilsin.
- Soluğum tükeniyor..
- Ben çoktan tükendim..

Bu tür konuşmalarda sözcükler birdenbire huysuzlaşırlar, başkaldırırlar, kendilerine yüklenmek istenen anlamları taşımak istemezler, sırtlarından atarlar ya da bambaşka kişiliklere bürünürler. Ağızdan çıkan sözcük, karşıdakinin kulağına yansıdığı anda başkalaşmıştır.

Oysa kadın ya da erkek, çarşıda esnafla daha rahat diyalog kurar:

- Peynir kaç?
- Beş bin...
- Tart yarım kilo...

Anlaşmazlığın suçlusu dil değil elbet. Dil, insanların düşüncelerini birbirlerine aktarmaları için oluşturuldu. Anlaşmazlık da sonuçta bir anlaşmadır. İnsanların anlaşamadıkları konusunda anlaşmaları dil aracılığıyla gerçekleşir. Ancak benim en çok şaşıtığım, insanlık 2000 yılına yaklaşırken Türkiye’de insanların söyledikleri ya da yazdıkları üç beş tümce yüzünden beş on yıl cezaevine yollanmalarıdır. Böyle ilkelliklere yol açmak için mi insanlar dili oluşturdu-lar?..

OSMANLI KİTAPLIĞI...

Bir yazı, insana bir şeyler öğretmeli; kişinin düşüncesinde ufuk çizgisini zorlamalı; hiç olmazsa yeni bir tartışmanın kapısını güm güm yumruklamalı.

Sade suya tirit bir yazıyı okumak, en azından vakit öldürmek değil midir?

Peki, bir yazının okunmaya değer olup olmadığı ilk bakışta nasıl anlaşılacaktır? İmza bu konuda önemli bir ölçüt sayılabilir. Sözgelimi ben nerede “*Vehbi Belgil*” adını görsem o yazıyı okumak isterim. 11 Eylül 1986 günlü Cumhuriyet’in ikinci sayfasında “*Kültürümüz Üzerine Söyleşi*” başlığının altında Sayın Vehbi Belgil’in adını görünce, yazıyı okumaya başladım ve şu satırların altını çizdim:

“Dr. Adnan Adıvar ‘Osmanlı Türklerinde İlim’inde, İsmail Hakkı Uzunçarşılı da, tarihinde, bilginlerimizi şöyle tanıtıyorlar: ‘Büyük Bilgin, büyük düşünürdü... Zamanının en güçlü bilgini olup değerli yapıtlar vermişti (Neymiş o yapıtlar?)... Padişah önündeki tartışmalarda hep üstün çıkardı... Falan falan alanlarda derya gibi idi... Zamanının birinci sınıf bilginleri arasında yer almıştı... Aşırı zekâsı, geniş

düşünüşü ile ün yapmış olup... Falandan feyz almıştır... Falan feyz vermiştir (Neymiş o feyzler?)... Ayaklı kütüphane idi...

Ne anlıyoruz bunlardan? Hiçbir şey. Çünkü bilginin değerlendirilmesinde ölçü lâf kalabalığı değil, bilime katkıdır. Bize birisi 'Edison, Pasteur, Markoni, Fleming... ne yapmıştır?' diye sorsa, yanıtımız tek sözcük olur."

Vehbi Belgil öfkeli, dobra dobra yazar, okuyanı silkeler; Osmanlı hımhımı değil, cumhuriyet devrimcisidir; gerçeklerin arayışını kendine meslek edinmiştir.

Osmanlı hımhımı derken, Osmanlı tümden hımhımdır demek istemiyorum, her devlette, her toplumda ve tarihin her kesiminde olumlu ve olumsuz yanlar bulunabilir. Ancak Osmanlı devleti ve toplumu, son yüzyıllarında çağın çok gerisinde kalmıştı. Bu gerçeği elle tutulur, gözle görülür biçimde Osmanlı kitaplığında görebiliriz.

M. Seyfettin Özege bir kültür adamıdır; bütün ömrünü "*Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*"nu düzenlemek için çalışarak geçirmiştir. Kimi insan karınca gibi çalışır, kimi insan ağustosböceği gibi uçuşur. Seyfettin Özege, iğneyle kuyu kaza kaza beş ciltlik yapıtını tamamlamıştır. 1971 yılında 250 tane basılmış olan "*Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*"ndan bir dizi de ben de var. Dergi ve gazeteler dışında kalan bütün kitapları içeren bu kataloğu karıştırırken insan hüzünleniyor.

Neden?

Batı'da Gutenberg ilk kitabı 15'inci yüzyılın ortasında; Türkiye'de ilk Türkçe kitabı İbrahim Müteferrika 1729'da basıyorlar. Türkiye'de eski yazıyla basılı kitaplar Atatürk'ün yazı devrimine dek (1928) sürüyor. Seyfettin Özege bu süre içinde bütün eski harflerle basılı kitapları derlemiş. Neler yok ki içlerinde? İşte birkaç örnek:

Asr-ı Hazıra için Hutbe (Mustafa Nazım), Zemzeme-i Sevda (Toplayan: İhsan), Bir Sergüzeşt (Ali Muzaffer), Bir Pederin Hatası (Ayşe Zekiye), Ev Hamalları ve Kömür Çarpması Hakkında Hıfzıssıha (Hafız Cemal Kıbrıslı Dr. Lokman Hekim), Rehberi Sıbyan (Mehmet İzzet), Resimli Kıraat Kitabı (Emanuel Lapçef), Küçük Yeni Takvim (Mehmed İhsan)...

“Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu”nun saptadığı son kitap “Zümrüd-i Anka Kuşu Hikâyesi”dir. Sayısı: 25.554.

Demek ki, Batı’dan 280 yıl sonra kitap basmaya başlayan Türkiye’de yeni harfler çıkıncaya dek geçen iki yüzyılda yaklaşık 26 bin kitap basılmış, ki bunların tümü ancak zengince bir ev kütüphanesi oluşturabilir. Bir incir çekirdeği doldurmayacak konuları kitaplaştıran nice sözde “*eser*” eski yazıyla Türkçe yapıtların çoğunluğudur.

Kitap olmazsa, ne bilgi paylaşılabilir, ne araştırma yapılabilir, ne bilim gelişebilir. Bir toplumun aklı, fikri, bilgisi, bilimi, kültürü de ulusal kitaplığında somutlasın. Osmanlı toplumu bu bakımdan şaşılacak bir gerilikteydi. Atatürk’ün yazı devriminden sonra boşluğu doldurmak için atılımlar yapıldı, ama, bugün neredeyiz?

Akıl bireysel gibi görünürse de toplumsaldır; “*lâf kalabalığı*”nı bir yana bırakıp aklımızı kullanabilecek düzeye ulaşamadığımızı söyleyebiliriz. Eğer aklımız olsaydı, Laik Cumhuriyet Devleti’ni, Türk-İslam devletine dönüştürmek için vargücüyle çabalar mıydık?

EZİK VE YANIK...

Tango, Buenos Aires'in kenar mahallelerinde doğdu. Ana karına tohumu Afrika'da düşmüştü; gebelik süresini Küba'da geçirmiş bu melez yavrucak, gözünü Arjantin lümpenleri arasında açtığına çok cılızdı.

Lumpen ne demek? Kısaca ayak takımı, başıbozuk emekçi, işsiz güçsüz halk kesimi ki hırlı hırsız kim varsa Buenos Aires'in yoksul mahalle kahvelerinde erkek erkeğe toplanır efkâr dağıtırdı. Derken yaşadığımız yüzyılın başında bu kitlenin acılarını ezgileştiren sokak sanatçıları, ellerinde bandoneon denen hırçın, duyarlı, sinirli bir sazla ortalıkta görülmeye başladılar. Çaldıkları neydi? Notasız, şarkısız, danssız, doğaçtan ezgiler ki adına tango deniyordu.

Sömürülen yığınların acılarını kişisel yaşamlarda vurgulayan ezilmişlik, duygusallığı aşırı uçlara sürükler; umarsız aşkların tadındaki hüznün, aç ruhların doyurmayan besinidir. Kavuşulamayan sevgili, umutsuz seveda, yüreği yakan tutku, geceleyin bir içki kadehi başında yakınmanın mezesidir. Ezgi, ezik yüreğin sesidir ki bandoneonun çaldığı tangodan yansdı mı dinleyenin ciğerine oturur.

Yaşadığımız yüzyılın başında Buenos Aires’te doğan tango çabucak gelişti; başlangıçta doğaçtan çalınırdı, notaya kavuştu; sonra insan sesi işe karıştı. Şairler tangolar için şiirler yazmaya başladılar; orkestrayla icra edilir oldu; kadınlı toplantılarda dansa dönüştü; kalabalıkları bir araya topluyor, ruhlara yayılıyor, dillerden düşmüyordu.

Ama Buenos Aires’in zengin kesiminin gözleri, kenar mahalleye değil, Avrupa’ya, o zamanın dünya başkenti Paris’e dönüktü; tango küçümseniyordu.

Askeri darbelerle siyasal iktidarlarını sürdüren Latin Amerika’nın komprador burjuvası, yoksulluktan kırılan aşağı mahallelerden yükselen seslere kulaklarını tıkamıştı; tangoyu nasıl duysun?

Ama beklenmedik şeyler oldu.

Birinci Dünya Savaşı’nın acılarıyla birlikte tangonun alanı genişledi; Avrupa’yı sardı. 1920’lerde Paris’te baş tacı edilen tango Türkiye’yi de kapsamış, Japonya’ya dek yayılmıştı. Avrupa burjuvazisi tangoyu benimseyince iş değişti. Latin Amerika’nın kompradorları da hizaya geldiler.

Tango ortalığı öylesine sarmıştı ki modası giysilere, saçlara, iskarpinlere, bakışlara, davranışlara sinmişti.

Türkiye’de Seyyan Hanım’ın sesi 1930’ların taş plaklarında Türkçe tangoları, sevenlerine duyuruyordu:

“Mazi kalbimde bir yaradır...

Bahtım saçlarından karadır.”

Montevideo’da bir mimarlık öğrencisi olan Matos Rodriguez’in 1917’de bestelediği “Cumarsita” Türkiye’nin bütün düğünlerinde damatla gelinin ilk dansına müzik olacak; töresel bir değer kazancaktı.

Nasıl oluyordu da Arjantin lümpenlerinin acılı ezgileri dünya çapında bir modaya dönüşüyordu?

Tango, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş piyasadan çekildi.

Artık Güney Amerika'nın ezgileri, dansları, yakınmaları değil; Kuzey Amerika'nın gümbürtüsü ortalığı kaplamıştı. Tangoda yürünürdü, yeni danslarda tepinmek gerekiyordu; insan, içine atacağına, dışa vurmalıydı; acıların yerini yaşama sevinci almalıydı.

Ne var ki modayı moda izler; yığınların ruhsal birikimlerini dışavurumları kendine göre yöntemlerini yaratır. Türkiye'de gecekondus kesimlerinde yaşayan lümpen yığınlarının 21'inci yüzyıla doğru arabeske sarmaları bir raslantı mı?

Acı, eziklik, umutsuzluk, yalnızlık, karamsarlık, aşağılanmışlık gıygıyından yansıyan yürek tırmalayıcı bir müzik ülkemizde her köşeden yükselmiyor mu?

Kentlerin göbeğinde oturan lümpen burjuvazimiz de varoşlardaki gecekondunun arabesk müziğine gönül vermiş...

Sakın arabesk Batı'da moda olmasın...

O zaman yandık gitti...

SOL KORKUSU

Yeni bir şey değil sol korkusu, üstelik yalnız Türkiye'ye özgü değil... Evrensel bir korku...

Daha açık deyişle sol korkusu, evrim korkusudur; değişmekten korkanların yüreklerine işler, ölüm korkusu gibidir; bu korkunun da ecele çaresi yoktur.

Zindan, baskı, işkence, yasadak, gözdağı; hep sol korkusunun türetimidir.

Ama ne işe yarar?

Hangi güç, değişimi, dönüşümü, evrimi durdurabilir; dünyayı dönmekten alıkoyabilir?

Sol deyimi, Fransız devriminde ortaya çıktı; parlamento yaşamından kaynaklandı; kralcılara sağcılar, cumhuriyetçilere solcular denildi.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni de padişahlığa karşı cumhuriyetçiler kurmadılar mı?

Demek ki devletimizin mayasında sol var, ama biz yine soldan korkuyoruz; solculardan ürküyoruz.

Neden?

Korku, bilgisizlikten kaynaklanır, nereden geleceği belli olmayan bir saldırının ürküsü, insanın bilincini yok eder; çağdaş insan her konuyu aydınlıkta tartışmasını bilen, eleştiriye açık kişidir. Eğer dünya ve ülke sorunları demokrasi ortamında açıkça konuşulursa solculuğun ne olduğu ya da ne olmadığı saydamlaşır.

Sol korkusu da saydamlığın aydınlığında erir; öcü edebiyatı sona erer.

İlkel insan için evren/doğa/dünya, bilinmeyenlerle doludur; kişinin kafası korkuyla yüklüydü. Şimşekten, gök gürültüsünden, yağmurdan, fırtınadan, her şeyden korkan insanoğlu sınırsız bir kargaşanın, daha başka deyişle “*kaos*”un pençesinde yaşardı.

Mitoloji, insanın kafasındaki “*kaos*”a son vermek yolunda büyük çabaları içerir. Bilimsel yöntem ortaya çıkmadan önce bu yol-daki bütün çabalar aklın dışında kaldı.

Batı’da akıl devreye girip de “*aydınlık*” başlayınca “*kaos*” ile birlikte “*korku*” da aşıldı; ama insanoğlunu sol korkusuna bağlayarak akla bukağı vurmak için Türkiyemiz’de yakın dönemde az mı çaba harcandı?

1960’larda neler söylenmedi:

— Sağ el temiz eldir, sol el taharetlenme içindir...

— Sağ kutsaldır...

— İyilik melekleri sağ omuz başındadır; kötülük melekleri sol-da yer alırlar...

Aklın ışığını karartmak için, harcanan bunca çabanın elbet mad-di temeli vardır. Emekçi halk kitlelerinin alın terini sömürenler, kör inançlara sığınarak aklın ışığını karartmak isterler.

Sağın büyük propagandası, sol korkusunu kör inançlara daya-

narak işlemek için elinden ne gelirse esirgemedi; Arabistan çöllerinde Hazreti Muhammed'in getirdiği düzenin, kendisinden önceki "*cabiliye*" dönemine göre daha solda olduğunu görmezlikten geldi. Sol korkusuyla "*mal güdüsü*" de özdeşleştirildi; oysa sol, mülkiyetin yurttaşlar arasında yaygınlaştırılmasını amaçlayan bir dünya görüşüdür; sağ ise mülkiyeti bir sınıfın pençesinde tekelleştirir.

Sağın sol korkusunu anlamak kolaydır.

Solun ilerlediği yerde sağ, gözetime alınır; iktidar gücü emekçi halkta toplanınca, sermaye sınıfının öz çıkarları denetlenir.

Ama yalnız sağcılar mı soldan korkuyorlar?

Soldan korkan solcular da var...

Soldan korkan solcu, sağcıdır.

DAĞLARCA ÇOK YAŞASIN!..

Koç Vakfı bu yıl çok yerinde bir seçimle Dağlarca'ya ödül verdi.

Vehbi Koç Ödülü'nü alan Fazıl Hüsnü Dağlarca şöyle konuşmuş:

“— Bir şiiri yazmayı bitirdiğim zaman geriye dönüp hangisi diye seçemiyorum. Sürekli kendimi aramam ve bulamamam bundandır. Geceleri başka bir yaşamın beni çağırdığını duyarak uyanıyorum. Bu başka yaşam şiirdir. Şiir bütün ilkelerin ilk sesidir. Türkiye'ye gelince iş değişiyor. Çünkü ülkemiz kendi dilinden uzun bir süre yoksun bırakıldı. Genç şairlere tavsiyem, dilin gramerini hep yaşasınlar ve Türklüklerine şükretsinsinler. Benim şiir çalışmalarımın izi budur.”

Fazıl Hüsnü'nün eşi bulunmaz özelliğinde sonsuzlaşan dil sevgisini anlamaya çalışmak için şairimizin bu yolda yazdığı şiirlerden hangisini okumalı?..

Ben “*Türkçe Katında Yaşamak*” adlı şiirini okuyunca uzun düşüncelere dalmıştım. Dağlarca için dil yaşamın ta kendisi!..

“Seslenir seni bana ‘sonsuz’

Der ki çoğal,

Der ki uzun mutluluğuna

Usun iyiliğin doğruluğun,

Bir bilinmeyenden bir bilinene dek

Türkçe, varolduğumuz.

Türkçe, nice desem seni,

Onca güzelim.

Görünmek derinleşmek,

Dolmak;

Seni düşünürüm düşünürüm, yarı karanlıklarda, dal,

Anlarım onca.

Bir bölü beş bir bölü dokuz,

Bir bölü bin üç:

Ayrılık anlamların öylesine azar azar dağılır.

Ta doğudaki balık,

Duyar kokusunu

Ta batıdaki yoncanın.”

Uzun şiiri bütünüyle bu köşeye sığdırmak olanaksız; ama, dilimizin en büyük şairinin dilimizle sonsuza dek özdeşleşmesi şiirinin ve de yaşamının gizemini yaratıyor...

Peki, ulusal dile bunca bağlı olan, kimliğini Türkçeyle özdeşleştirmiş bir şair, insanlığın evrensel geleceği kapsamında olaya nasıl yaklaşıyor?..

Dağlarca şiirinde ‘kıyamet’ ile ‘ebediyet’i birleştiren bir yapısal mantığın dizelerde dışavurumu izlenir. Fazıl Hüsnü Türkçe’yi de öy-

lesine seviyor, 1972’de ‘Papirüs’ dergisinde yayımlanan bir röportajında şair diyor ki:

“— İnanıyorum. Bin yıl sonra, daha önce, daha sonra. Yeryüzünde bir dil ve insanlar kalacak, uluslar kalmayacak. Nasıl biz geçmiş çağların ayrıntılarını müzelerimizde topluyorsak, o zaman da ulusları koyacaklar o müzeye. Ordan Almanca yazmış diye Goethe’yi, İngilizce yazmış diye Shakespeare’i koyarlarken, örneğin burdan da ben girmek isterim.”

Sonlu yaşamda sonsuzluğun şairi “*kendi dilinden uzun süre yoksun bırakılan*” Türkiye’de ‘Dil Devrimi’nin yıkılamaz bir anıtı gibi yaşıyor...

Çok yaşasın!..

İLHAN SELÇUK KİTAPLARI

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı (I-II)

Ziverbey Köşkü

Görölmüştür

Japon Gülü

Düşünüyorum Öyleyse Vurun

Enel Hakk'ın Hakkı

Ağlamak ve Gülmek

İskele Sancak / Sol – Sağ – Şeriat

Duvarın Üstündeki Tilki